

יוקדשו נא דברים שבקדושה הללו, לעילוי נשמות קדשי קדשים אשר נשחטו בצפון, ותמלא העזרה מדמם המקודש בחייהם ובמותם, בקדושת בית הכנסת וקדושת בית המדרש.

מי לא יגעה בבכי' לזכרון סכין תקועה בלב ובנים, מפרפרים בעזרה (ע"פ יומא כ"ג ע"א) על כן תאבל הארץ כי דמים בדמים נגעו (הושע ד, ב), בין קדושת יוצר לקדושת התפלה הבדלת, ואת נשמות חסידיך על קדושת שמך קדשת, הבדלתם וקדשתם בקדושתך להחזיק בפורפירא דילך (עיין ילקוט תהלים רמז תרמ"ה) לעולמים.

אהה ד' אלקים עשה נא למען קדושים מושלכים באש (הושענות להו"ר) וחרבו של ישמעאל, עשה למען פארך - תפלין ומוחין (עיין גיטין נ"ח ע"א) המתגוללים בדם בתוך המסלה (ע"פ ש"ב כ, יב) עשה למען פיות המתגברים בתורה אשר פתאום נגזרה עליהם מיתה חמורה (קינת ארזי הלבנון לת"ב) עשה למען נאקות חלל ומכות רצח אשר הוכו בית מאהבם (ע"פ זכרי' יג, ו ועוד). מעוטרה בטלית וטוטפת, ככלה מקושטת (זמר "אודה לא-ל) איככה בחימה נשטפת, ורוח אלקים מרחפת.

גזע ישישים עלה מבבל (מו"ק כ"ה ע"ב) נעמה תורתו מכלי שיר וכלי נבל, עומד ומשמש בצלותא (ע"פ בראשית יח, כב) לפני קונו הי' רבי משה, אוי כי זאבי ערב טרפו את השה (קינת אז במלאת ספק לת"ב).

אפילו בדידי' גופי' לא אסתכל רבי אברהם (עיין ב"ב ט"ז ע"א) צנוע ומעלי טמיר ונעלם, אוי כי אמר להרגך ולא חסה עליך צניעות שהיתה כך (עיין ברכות ס"ב ע"ב) תשפוכת דם מסתתר אחורי פרגוד ראה ברחמיך בפרגודך.

תזל כל עין דמוע, על רבי קלמן שתורתו ותפלתו כולה זיע וניע, כבוצינא קדישא דליק כדכתיב נר ד' נשמת אדם (עיין זוה"ק פנחס רי"ח ע"ב) אוי כי עשאו ד' לאות לעיני העם והיה לדם.

מימינו לא ראינו ארי סבל (ע"פ קדושין פ"ב ע"ב), עד שקם רבי אריה ויט שכמו לסבול, בחייו קפץ והקדיש ידיו ולבו לעושיהם (ע"פ כתובות נ"ט ע"א ועוד) ונשתומם על המראה (ע"פ דניאל ט, כז) אוי כי מכאובינו הוא סבלם ובת קול מכרזת יישר כוחך אריה (עיין יבמות קכ"ב ע"ב).

הלא המה הקדושים והטהורים אשר בארץ, הנאהבים והנעימים בחייהם, מופלאים בתורה ועבודה וגמילות חסדים, משכימי קום לעבודת הבורא, ומקדשי שם שמים בכל הליכותיהם.

רבי משה בן רבי יצחק אשר טברסקי הי"ד
רבי אברהם שמואל בן רבי אהרון גולדברג הי"ד
רבי קלמן זאב בן רבי דוב בער לוינ הי"ד
רבי אריה בן רבי שלמה קופינסקי הי"ד

חנון הביטה ממרומים

תשפוכת דם הצדיקים ותמצית דמים

תראה בפרגודך והעבר כתמים

א-ל מלך יושב על כסא רחמים.

אבינו מלכנו שלח רפואה שלימה לחיים יחיאל בן מלכה, ולאיתן
בן שרה, ולשמואל ירוחם בן בילה, וליעקב בן רבקה רחל, בתוך
שאר חולי ישראל אמן כן יהי רצון.

בס"ד

פרשת וישלח

חנוכה

זאת חנוכה

עשרה בטבת

שיחה פרשת וישלח בביהמ"ד נתיבות שלמה¹

כל דבר שנכתב בתורה הק' הוא הוראה לדורות, תורה מל' הוראה², ונבואה שלא נכתבה לדורות לא ניתן להיכתב, וביותר מעשה אבות סימן לבנים, וכמו שהשריש לנו אדוננו הרמב"ן בפרשתנו [ועוד מקומות] שהכול הוא משורש מעשה האבות, דמעשה אבות סימן לבנים.

ובחשיבות אמירת פרשת וישלח וסגולתה, ידועים דברי המהרי"ל [בליקוטים אות כ"ג] שהמהרי"ל היה אומר לפרנסי הקהל שמתי שצריכים להתוועד עם השילטונות, אז טרם ילכו, יקראו פרשת וישלח עד במאה קשיטא, וכן הוא ברמב"ן [ל"ג, ט"ו, וראה בראשית רבה ע"ח, י"ח] שרבנו הקדוש מתי שהלך לפני המלך, היה קורא פרשה הנזכר, ויהי פעם אחד שכח וכו' וקפצו עליו ליסטים וכו' והיה תולה עצמו במה שלא קרא פרשה הנזכר עכ"ד³.

והאליהו רבא (סימן רצ"ה ס"ק ז) כתב "בספר תיקוני שבת"⁴ כתב במוצאי שבת יאמר אליהו הנביא וכו' ויברכך וכו' ויאמר פרשת וישלח עד מאה קשיטא⁵. וכתב הבאר היטיב (סימן רצ"ט ס"ק י"ד) "דאם יש לו דרך"⁶ ליסע יאמר פרשת וישלח אף למי שאין אומר מקרא בלילה⁷. ומובא בקדמונים⁸ שכל הקורא פרשה זו יש לו חן בעיני הבריות⁹.

¹ וחלקו נאמר בסעודה שלישית (ע"ב) בישיבת חיי משה.

² ראה מהר"ל בדרוש על המצות, ותפארת ישראל פרק ט' ועוד (וכ"ה בזוהר).

³ וראה בקובץ מאמרים [הנדמח"ח עמוד ר"נ] שמתאונן ע"ז שמלפנים היו לומדים מהתורה הק' איך להתנהג עם העכו"ם וכו', כשהלכו לפעול אצל השלטון וכמבואר ברמב"ן, ובזמננו אין שואלים את הרבנים בעניני הנהגה עיי"ש.

⁴ שהוא עפ"י האריז"ל ונדפס לראשונה בשנת שנו"ו, והפוסקים המגן אברהם, והשל"ה, ועוד, הביאוהו הרבה פעמים [יש דפוסים באליהו רבא שכתוב "תוספת שבת" והוא ט"ס ושם לא נכתב מאומה, וכוונתו לספר "תיקוני שבת" שכתוב ככל הדברים הנ"ל].

⁵ יש לברר אם הוא בדקדוק עד כאן ותו לא, ובסדורים האידנא נדפס גם הפסוק הבא ויקרא לו א' אל ישראל, שהוא סוף הפרשה, ובמקור בספר "תיקוני שבת", גם כתוב עד מאה קשיטא, וצ"ע.

⁶ ושמעתי שהאדמו"ר בעל הדברי יואל זצלל"ה נסתפק מה נקרא "דרך", והאם מי שהולך לדרך קצרה גם כן נקרא דרך, ופעם אחת נסע (מבלי לומר פרשת וישלח) והיה לו תאונת דרכים, ואמר שרואים מזה שגם בדרך קצרה ראוי לומר פרשת וישלח.

⁷ וראה דברי הגרש"ז זי"ע בהליכות שלמה תפלה פ"ז הערה 12.

⁸ כ"ה בילקוט מעם לועז להר"י כולי זי"ע (המגיה של המשל"מ) בשם השל"ה (ול"מ לע"ע בשל"ה) והלשון בתיקוני שבת "ויאמר וישלח וכו' שהוא מסוגל לכל דבר, ובפרט למי שיוצא לדרך".

וביותר שומה עלינו להתבונן היטיב היטיב בפרשת וישלח, שהיא הפרשה שמלמדת אותנו, איך להתנהג בגלות, ובסוף הגלות, שבו אנחנו נמצאים, ולהתמודד עם היצירה והסט"א. ובקובץ מאמרים להגה"ק ר' אלחנן זצ"ל"ה הי"ד [הנדמח"ח עמוד ר"נ] מביא בשם אדוננו הגר"א¹⁰ שפרשת ויצא וישלח זה פרשת הגלות, והפרשה של עיקבתא דמשיחא עיי"ש בכ"מ.

ברש"י (פרק ל"ב פסוק ט) התקין א"ע לדורון ולתפלה ומלחמה¹¹, והן הן ג' הענינים שצריך להכין האדם א"ע כנגד הסט"א וכלשוננו של השפ"א [תרמ"ה] הם ג' ענינים שצריכין לכל אדם בעבודת השי"ת עם הסט"א, והנה בענין הדורון אכמ"ל¹², וניגע בקצה המטה בענין ההכנה ע"י תפלה ומלחמה.

התקין עצמו בתפלה

ונדבר בכמה פרטים מענין תפלה ומלחמה שיש לנו ללמוד מהם לעבודת השם, וכפי שכתבו רבותינו זי"ע.

בזוה"ק בפרשה מובא שיש ללמוד מהפרשה, יסוד גדול מאוד בעניני תפלה, שצריך האדם לפרושי דבריו כשמתפלל ולפרט בדיוק, ולכן כתוב הצילני נא מיד ומיד עשיו, ופן יבוא והיכני אם על הבנים, וזה יסוד בתפלה. והביאור הפוסקים ראה פרי חדש סי' קי"ט, ושע"ת שם, וכן הביאו במ"ב שם סק"ב וז"ל עיין פר"ח דמיתי מזוהר פרשת וישלח הצילני נא דבתפילה בעי לפרושי מילי כדקא יאות עיי"ש עכ"ל". והנה יש כמה ענינים בטעם הדבר שצריך לפרושי מיליה, ואחד מהטעמים שכתבו הפוסקים הוא, שע"י שמפרש דבריו באר היטיב היטיב, יותר שם ליבו לבקשה, ולהתחנן כראוי.

⁹ ולאו מילתא זוטרתא היא נשיאת חן, ושמענו מהגר"ק שליט"א שביאר בבקשה שאומרים בכל יום, בסוף ברכת השחר "ותתנני לחן ולחסד היום ובכל יום" [וראה ברכות דף ס] ולמה צריך לפרש היום, ובכל יום, ולמה אי אפשר לבקש כל יום רק על יומו, וביאר כיון שהיא בקשה חשובה עד מאוד! ולכן דיקדקו וחששו אולי לא יאמר, וממילא מבקשים לא רק על היום, רק על כל יום, ומפרשים הדברים בתפלה היטיב היטיב דברי הפר"ח המובאים לקמן (וראה רש"י ותוס' בב"מ דף ק"ו). ובמשך חכמה פרשת חוקת (כ"א, א) כתב שדבר זה שצריך לפרש נלמד ממעשה של העמלקים שדיברו ככנענים, ולכן לא ידעו בני ישראל איך להתפלל עיי"ש).

¹⁰ ול"מ בהדיא ד' הגר"א הנ"ל, וראה באבן שלמה עמוד ק"ע.

¹¹ וראה שפ"א (תרמ"א) שזה כנגד בכל לבבך זה תפלה, בכל נפשך זה מלחמה, ובכל מאודך זה דורון.

¹² והאריכו בספה"ק, מתנה לסט"א, שער לעזאזל, ומים אחרונים, ושער של תפילין, ושער ר"ח וכו' שזה דורון לסט"א ואכ"מ.

ושמעתי מאמו"ר שליט"א בשם אא"ז הרה"ח רא"ט ז"ל בשם הרבי מווארקא זי"ע שדייק בפסוקים של הפרשה, דלכאורה ההכנה למלחמה היתה לפני התפלה, ויחץ את העם וגו'. ופי' הרה"ק הנ"ל, שההכנה של ויחץ היה הכנה לתפלה, כי אחרי שחישב איך תראה המלחמה, וחצי שבטי י' יהיו נהרגים ח"ו, ראובן שמעון וכו' ואחר ההתבוננות הזו, עמד להתפלל הצילני נא, כי המתפלל צריך תמיד להתבונן, על מה הוא עומד לבקש, וכמה זה נחוץ בשבילו עכ"ד.

והוסיף אמו"ר שליט"א, שגם בביקור חולים שמבואר ברמ"א יור"ד (סימן של"ד סעיף ד) "כל המבקר את החולה ולא ביקש עליו רחמים לא יצא ידי המצווה" שמי שביקר ולא התפלל כאילו לא ביקר, ומבואר בשו"ע שם שלא יבקר בשלוש הראשונות של היום, כי אז מרגיש יותר טוב, וממילא לא יבקש עליו רחמים כראוי, ולא בשלוש האחרונות כי אז מרגיש יותר גרוע וייתייאש מלבקש עליו רחמים, וראה בבאור הגר"א שציין על דברי הרמ"א הנ"ל את הגמרא הנ"ל שלא יבקר בשלוש הראשונות והאחרונות, והוא כנ"ל שצריך לבקרו בזמן שמרגישים צורך להתפלל, ומקווים ומצפים שהתפילה תתקבל¹³.

ועוד הוסיף אמו"ר שליט"א ששמע מזקן גאוני המוסר רבי אליהו לופיאן זל"ה רעיון זה, בבקשת משה רבנו בפרשת פנחס, "יפקוד ה' א' הרוחות ולא תהיה עדת ישראל כצאן אשר אין להם רועה וגו'", והנה לבשר ודם יש ענין להמשיל, אבל למה כשמשוה רבנו עמד ומתפלל לפני הקב"ה, הוא צריך להמשיל משלים בצורך שיהיה לבני ישראל רועה, ורק הענין כנ"ל כשמשוה רבנו רוצה שתפילתו יהיה בשלימות, הוא מצייר לעצמו מה יהיה עם כלל ישראל בלי רועה, וזה יסוד גדול כשמתפללים על חכמה וכו' להרגיש שאם למשל הוא לא ילמד יהיה ע"ה

---

13 וכן מוכח בחכמת אדם (כלל קנ"א) "עיקר מצוות ביקור חולים שיבקש עליו רחמים, ואם ביקר ולא ביקש לא קיים המצווה, ולכן! אין לבקר בשלוש שעות הראשונות כדי שלא יתייאש" וכו'. וראה בספר מצוות ביקור חולים (פרק ה) שהאריך מדברי הפוסקים האם לא קיים המצווה כלל, או שלא קיים בשלימות. וראה בערוך השולחן (סימן של"ה סעיף ח) שלא נהגו לדקדק בזה שלא לבקר בשלוש ראשונות ואחרונות עיי"ש. וכמדומה שגם אאזמו"ר הגרש"ז זי"ע הלך לבקר חולים אף בשעות אלו, ואולי בזמננו נשתנה הענין בגלל שלוקחים כדורים להרגעה ונגד כאבים וכו' וכו'. ויצוין שידוע מאאזמו"ר הגרש"ז זצ"ל שאמר להוכיח שבביקור חולים אין להאריך יותר מדי, והוכיח כן מדברי הגמרא נדרים דף ל"ט [ונפסק ברמב"ם ושו"ע] שיש לבקר אפילו מאה פעמים ביום, ואם בשלוש שעות ראשונות, ושלוש אחרונות אין מבקרים, א"כ איך אפשר בשש שעות לבקר מאה פעמים, ומוכח שזה ביקור חולים "אריין [לראות מה צריך וביקור מלשון לבקר קרבת וכו'] און ארויס" כלשונו, והמליץ דברי הגמרא בב"מ דף כ"ט "והודעת להם את הדרך אשר ילכו וגו' ילכו זה ביקור חולים". ופעם אמר שאם היה בכוחו, והיה לו זמן, היה מחבר ספר על ביקור חולים, וניחום אבלים, לדעת את מה יש לומר, ומה אין לומר לחולה, ולאבל ואכמ"ל. וראה ברא"ש עה"ת בתחילת פרשת וירא "שהקב"ה התגלה לאברהם אבינו ובא לבקרו, ולא מבואר מה דיבר ובא ללמד דרך ארץ שיש לו לאדם לבקר החולה, אפילו לא ידבר עימו דבר כגון שמצאו ישן וניחא לו שיגידו לו לחולה כי בא פלוני לראותו, עושה נחת רוח" עכ"ד.

גדול וכו' וכן ברפואה לדמיין לעצמו מצב החולה וכו' כדי להתפלל כראוי להתבונן במצבו, וכן על דרך זה כל הברכות כולן¹⁴.

והגרמ"ג. שליט"א הערני עוד לדברי המדרש במגילת אסתר, באיש אחד שהיה בדרך וביקש חמור, אבל לא פירט למה הוא צריך חמור, ובאו אנשים והכריחו אותו לשאת חמור עיי"ש¹⁵, והוא כנ"ל שצריך לפרט גם בשביל שתהיה בקשתו ברורה, אבל ביותר אנחנו למדים מהזוה"ק שאף שלא היה ליעקב אבינו אח אחר מלבד עשיו, מ"מ הוצרך לפרושי מילי¹⁶ כדי שתתקבל תפילתו¹⁷.

ובשלה"ק (מסכת תמיד נר מצוה אות פ"ט) כתב "כשמבקש האדם מהשי"ת איזה עניין יסדר בקשתו בדברים מבוררים וכדמות שמצאנו באורים ותומים שכשהיו שואלים בשברים סתומים באה התשובה סתומה".

וראה באור החיים הק' (דברים ג, כ"ג) "ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמור" שהמילה לאמור הכוונה שמשו רבינו פירש את תפילתו כראוי שלא ישתמע דבר שאינו הגון עיי"ש¹⁸.

¹⁴ וראה בלב אליהו מ"ש כע"ז.

¹⁵ והאור החיים הק' בפרשת ואתחנן (ג, כ"ג) הביא מדרש זה כמעשה שהיה וכו' [ויש להאריך בכוונת המדרש, דאף שלא פירט כוונתו, מ"מ למה נענש והיה צריך לשאת את החמור, ולכאורה נראה שאם לא היה מתפלל לא היה צריך לשאת את החמור] וראה מה שכתב הגרש"ד פ. זל"ה בספרו שערים בתפלה עמוד צ"ג] ובבן יהוידע עירובין נ"ד הביא המעשה דהחמור וביאר לפי"ז את הפסוק "תאות לבו נתת לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה" שאף אם לא פירט האדם את בקשתו כראוי מ"מ אם זכה יקבל הקב"ה את תפילתו בבחינת תאות לבו נתת לו" ואם לא זכה יקויים בו "וארשת שפתיו בל מנעת סלה", וראה בספר אהלים [בהקדמה] שמביא מעשה, שגאון ישראל המהריל"ד זי"ע מצאו רשימה שכתב ל"שבת תשובה" והיה כתוב בו "תפלה בכוונה ומפורש-כעובדא דחמור". וביאר נכדו [שסידר כתביו] שהכוונה להתפלל מפורש, וכמו המעשה הנ"ל שהיה עם החמור.

¹⁶ וראה בירושלמי ברכות (פ"ג ה"א) ששמואל הנביא חי נ"ב שנים בלבד, והוא משום שאמו חנה במקום לבקש על אריכות ימים אמרה "וישב שם עד עולם" וכיון ששמואל היה משבט לוי, ועולם של לויים הוא רק חמישים שנה וכמבואר "ומבן חמישים שנה ישוב מצבא העבודה", לכן שמואל חי רק חמישים ושנים שנה [בתוספת שני השנים שעברו עליו בעת שהתפללה עליו אמו].

¹⁷ וראה בספר דברי ישראל (מודז'ץ) שהביא את המהרש"א בב"ב דף כ"ה שהביא המעשה באדם שאהב מאוד כסף וזהב, ובאחד הימים ביקש מהקב"ה שכל מה שיגע יהיה זהב, והאיש נוכח שהקב"ה מילא בקשתו וכל מה שנגע נהפך לזהב, אבל אח"כ נוכח לראות שגם הלחם שנגע בו נהפך לזהב עיי"ש, וביאר בדברי ישראל שזה מה שאנחנו אומרים בסוף שמו"ע "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך" שאם זכינו לפרש היטיב כוונתינו אז יהיו לרצון אמרי פי, אבל אם חלילה טעינו אז צרף את הגיון לבי לפניך.

¹⁸ וראה בקונטרס זר זהב (הנדפס בסידור ישועות ישראל) מה שכתב בזה.

ובספר חסידים (תשפ"ט) כתב "אדם ששמע שבאו עליו בני עיר פלונית לעשות לו רעה, אל יאמר ריבון הושיעני מאנשי אותה העיר, אלא מאותן ומכל צוררי, שמא אחרים עמהם שנאמר "אם נתן נתן את העם הזה בידי", שהיו ישראל מסתפקים אם כנענים הם או עמלקים, ולכן אמרו בסתם את העם הזה.

(ב) ועוד יסוד בפרשה בעניני תפלה "קטונתי מכל החסידים" ופירש הרמב"ן קטונתי איני כדאי לכל החסידים. וזה גם יסוד להבין שכל מה שיש לו זה לא בדין, רק בזכות, וממילא יכול לקבל ולבקש על העתיד וכדברי הגר"א הידועים המובאים בסידור הגר"א עד הנה עזרנונו "רחמיך" זה היה מצד החסד, וממילא אל תטשנו לעתיד, וכן הוא בספורנו קטונתי "לא הייתי ראוי לכל החסידים וכו' ובאותו הדרך שעשיתי עמדי לפניך משורת הדין, אני מבקש שתצילני" עכ"ד¹⁹.

(ג) ועוד יסוד גדול, תפלה מתוך הכנעה! כי במקלי עברתי את הירדן הזה, ושמעתי מאאמו"ר שליט"א שהאדמו"ר הבית ישראל זי"ע שאל את יבלחט"א אאמו"ר שליט"א (בתש"ט) מה הפי' הירדן "הזה" והרי לא עמד עכשיו ליד הירדן, והזה תמיד מורה על משהו, שהוא מראה באצבעו וכדו'²⁰, ואמר האדמו"ר הבית ישראל, שזה היסוד שיעקב אבינו גם כשהגיע לשלמות, והיה לו כל השבטי יי'²¹, זכר שהיה זמן שלא היה לו כלום, רק מקל, וממש "ראה" זאת בעיניו, כ"הזה". ושו"ר בשפ"א פרשת מסעי [תרל"ה] "וכן צריך להיות לכל איש

¹⁹ וראה ברבנו בחיי "קטונתי, מכאן שראוי לאדם להתבונן בתפילתו חסרון עצמו וכו' ושיתבונן ברבוי חסדי ה' וטובתיו עליו וכו', והוא מיטיב על העבד לא בחיוב, רק חסד גמור וכו', ואחר שיתבונן בכל זה, ישאל צרכיו וכן אמר יעקב הצילני נא עכ"ד [ויש לציין לדברי רבי אברהם בן הרמב"ם בפירושו עה"פ הילדים אשר חנן אל" את עבדך, לפי שהאמין שהם דורון ממנו יתעלה ומתנת חנים מפני ענוותו לא היה יעקב מדמה בנפשו שהוא ראוי לה, שהרי חנינה בעברית מורה אל נתינת דבר למי שאינו ראוי לו, וכן ביאר אבא מרי ז"ל במורה"].

²⁰ וראה בטור עה"ת שהקשה קושיא זו, ומתרץ בשם אחיו רבי יהודא ש"הזה" קאי על המקל, וכאילו כתוב כי במקלי הזה עברתי את הירדן עיי"ש, והוא כמו שפירש רש"י שנתן מקלו בירדן ונתבקע. וראה ברכת פרץ גימטריא נאה, כי במקלי עברתי את הירדן (עם התיבות) נתן מקלו בירדן ונתבקע.

²¹ ולכאורה יש לדייק שכשיעקב אבינו מספר את שבחו, אומר ועתה הייתי ל"שני מחנות", ולכאורה הרי זה חיסרון שיש שני! מחנות, והיה צריך לומר ועתה הייתי לעם רב וכדו', ויש לומר בדרך צחות, עפ"י דרך המהר"ל שמה שיש מחלוקת בעם ישראל יותר משאר אומות העולם זה בגלל מעלתם שהם שכליים ונבדלים, וממילא יעקב אבינו אמר ועתה הייתי לשני מחנות דהיינו שהם שכלים וי"ב שבטים.

מישראל שנקרא מהלך, וצריך לזכור בסוף כל המדריגות את כל אשר עבר עליו מתחילת מהלכו, וכן מצאנו ביעקב אבינו שלא שכח מקלו, ועי"ז בא להכנעה אמיתית "עכ"ד השפ"א".²²

וראה רבנו בחיי (פרק ל"ב פסוק י"א) וז"ל "כי במקלי מכאן שחייב האדם שיזכור ימי הרעה בזמן השלוה, כדי שיתבונן ביתרוננו ויודה להקב"ה על זאת, וכן אמר שלמה המלך ע"ה ביום טובה היה בטוב, וביום רעה ראה פירוש ביום טובה ראה ביום רעה".

והג"ר מרדכי ג. שליט"א הערני לדברי הגר"א (שמואל ב, ז) "ויאמר דוד רועה היה עבדך וגו' ונשא שה מהעז, והקרי הוא זה. וביאר הגר"א [נדפס באדרת אליהו על נ"ך] עפ"י מה דאיתא במדרש כיון שראה דוד שנעשה לו נס בשה הזאת שחט אותה, והפשיט את עורה ועשה לו בגד מהעור והיה לבוש בה תמיד כדי שיזכור הנס תמיד, והשתא א"ש דהכתיב שסיפר לשאול ונשא שה מהעדר, והקרי הוא זה שהראה דוד לשאול הבגד שהיה לבוש בה תמיד עכ"ד הגר"א, וממילא אפ"ל שיעקב שנעשה לו נס ונתבקע הירדן ע"י המקל, תמיד נשא המקל עמו לזכור את הנס, וזה המקל "הזה".²³

דיברנו ג' יסודות של תפלה²⁴ ועכ"ז אמרו חז"ל שתפלה מהדברים העומדים ברומו של עולם, ובני אדם מזלזלין בהם כדברי הגמרא בברכות דף ו, שנלמדים מהפרשה, לפרט בתפלה מה הוא רוצה, ולמה הוא רוצה וכו' לדעת שכל מה שקיבל היה בחסד, ולכן יכול לבקש על העתיד, ולבקש מתוך הכנעה, ותן לחכם ויחכם עוד.²⁵

²² והגראי"ל שליט"א מרגלא בפומיה, משמיה דהגה"ק ר' נחום מהורדנא זי"ע בשם הזה"ק עצה שתתקבל תפילתו, שיאמר קודם התפילה חטאתי, וממילא בא לידי הכנעה בזכרו את מעשיו וכו' וע"י ההכנעה תתקבל תפילתו, וראה מה שהאריך הגראי"ל שליט"א (בספר ימלא פי תפלה עמוד י"ב) בדבריו הנוראים של תר"י ברכות דף ו "שאם לא יהיה לו ענווה לא יוכל לעולם להתפלל בכוונה, ולא תהיה מקובלת לפני המקום ב"ה וכו' עיי"ש בדבריו.

²³ וראה רמב"ן שמות (פרק ד' פסוק י) שמשו רבנו לא ביקש והתפלל להקב"ה שירפאהו מכבד פה ולשון, כי רצה תמיד לזכור הנס, שהקב"ה הצילו מפרעה, כשלקח את כתר המלוכה מעל ראשו כמבואר במדרש, והוא כנ"ל (ויש שכתבו שגם נח לא התפלל להקב"ה ירפאהו מהצליעה שלו, כי רצה תמיד לזכור שהקב"ה הצילו מהמבול).

²⁴ ומרגלא בפומיה דמרן הגרשז"א זצ"ל דברי החרדים (פס"ו) "איש לפי מהללו" שהאדם נערך ונמדד לפי ההילול שלו, ואיך שהוא מתפלל, וחז"ל הק' קראו לאדם בשם "מבעה" ע"ש אם תבעיו בעיו כמבואר בב"ק דף ג', כי זה מהותו של האדם, מבקש ומתפלל [וכ"ה בשם משמואל פרשת חיי שרה בשם האבני נזר] והערני ש"ב הגרי"ב שליט"א שכמדומה שרעיון זה שמע אאזמו"ר מהגר"א לופיאן זל"ה שכך שמע בקעלם.

²⁵ והערני הרא"ז שליט"א, דיש להוסיף, דיש להאמין בכל לב ובכל נפש, שהתפלה יכולה היא שתתקבל, וכמו שהביא הגראי"ל שליט"א ששמע מרבנו החזון איש זי"ע שאם מתפללים פתח לבי בתורתך, ואח"כ אינו יושב ללמוד הוי כמצחק רח"ל [ובשם החידושי הרי"ם כתבו דהרי הוא כאינו מאמין ח"ו].

התקין עצמו למלחמה

והתקין א"ע למלחמה²⁶, וברש"י פי' והיה המחנה הנשאר לפליטה, וי"מ שפי' שזה קאי על המאבק בשרו של עשיו ויאבק איש עמו, ושם כתוב ויוותר יעקב לבדו כששלח השבטים, וגם את המלאכים שלח מעמו וכמו שכתב הרוקח, והיה לבדו ואז הגיע המלאך להילחם עמו, המצב של לבדו זה מצב של סכנה, והקשה רבי אלחנן זי"ע (קובץ מאמרים עמוד פ"ח) הקשה למה הס"מ נלחם רק עם יעקב ולא נלחם כבר עם אברהם ויצחק.

וביאר בזה, עפ"י מ"ש בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ז) וויתר הקב"ה על ע"ז, וגילוי עריות, ושפיכות דמים, ולא וויתר על ביטול תורה, כי כשני צדדין לוחמים אפילו אם יהיה לצד אחד ניצחון על חבריו מ"מ עדיין לא נגמרה המלחמה, דאפשר שמחר ינצח חבריו, אבל אם האחד תקף מחבריו את כלי הזיין שהיה בידו, וחבריו נשאר בלי כלי הזיין, אז הוא מנצח ובמלחמת היצר אשר חז"ל אמרו בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין כנגדו²⁷, ולכן אם ישראל נכשלין בביטול תורה אבדו כלי הזיין שלהם, ומביא ששמע מרבנו החפץ חיים זי"ע שאמר לא איכפת לו ליצה"ר שיהודי יצום ויבכה, ויתפלל כל היום, ובלבד שלא ילמוד עכ"ל.

ולכן נלחם הס"מ בעיקר עם יעקב שהוא עמוד התורה [וביותר כשראה שהיה עמוד התורה, גם בזמנים קשים בבית לבן, וראה רש"י ויבוא יעקב שלם, שלם בתורתו שלא שכח לימודו] ובעיקבתא דמשיחא היצה"ר ילחם עם התורה ויאבק איש עמו, שזה הפרשה על הזמן של עיקבתא דמשיחא וכמ"ש לעיל בשם הגר"א, וזה הקב"ה נתן לנו את התורה תבלין ליצה"ר, והרי כתבו בספה"ק תורת ה' תמימה, שלא נפגמה התורה כלל, התורה שהיא תבלין היחידי ליצר הרע, לא נפגמה ולא נקלשה²⁸ והתורה הק' מלמדת, ויותר יעקב לבדו, ויותר זה היה

²⁶ ובמק"א הארכנו בדברי הרמב"ן (בתחילת הפרשה) שביאר את ההכנה למלחמה "והצלה כדרך המלחמה לברוח ולהינצל", והחפץ חיים עה"ת הביאו והאריך בדבריו הק', שזה היסוד של לא להתגרות באומות, רק לנסות ולברוח מהאומות [עם כל השמות הנרדפים שלהם כמו שהיה זועק הק' רבי אלחנן הי"ד שגם הערב רב מבני ישראל ששולטים באה"ק רח"ל הם "אומה", ואסור להתגרות בהם, וביותר כשהשעה משחקת להם ואכמ"ל] ולהעיר מדברי רש"י עה"פ והיה המחנה הנשאר וגו' "כי אלחם עמו", וי"ל. וראה במאור ושמשי.

²⁷ וראה במסילת ישרים (פרק ה) שהקב"ה אומר אני בראתי אותו ואין תבלין אחר עיי"ש.

²⁸ ורק מלכה ושריה בגויים אין תורה, כלי התורה, אבל לא התורה עצמה, והאריך בזה אדמו"ח שליט"א בשיחה בתשעה באב.

מצב של סכנה "לבדו"²⁹ ואע"פ כן הוא ניצח כי שרית עם א' ואנשים ותוכל, וזה לדורות, ע"י כח התורה, כי ראיתי א' פנים אל פנים³⁰.

ויש פה עוד לימוד בדרכי המלחמה, שהאדם צריך לדעת שאם אין אני לי מי לי. וישא יעקב עיניו, ויחץ וכו' ותגשנה השפחות וילדיהן ורחל ולאה, וכתוב במדרש, משל לארי מלך החיות שכעס על החיות, ואמרו החיות איך נפייס אותו, ואמר השועל אני יודע שלוש מאות משלים, בואו איתי ונפייס אותו, ובאמצע הדרך אמר שכחתי מאה, אמרו גם מאתיים שוה, ואחר אמר שכחתי עוד מאה, ואמרו גם מאה טוב, וכשהגיעו לשער המלך אמר שכחתי הכול, עכשיו ילך כל אחד ויפייס את המלך ע"כ. ומפרשי המדרש ביארו את הנמשל, שבהתחלה יעקב עמד והתפלל עבור כולם, אבל כשהגיעו לעשיו, אמר עכשיו כל אחד יבקש על עצמו. וראיתי הרגשה נפלאה להוסיף למשל של המדרש, שהשועל הפיקח שבחיות, הוא ראה שכולם בייאוש! איך אפשר לרצות את המלך, אזי הוא בחכמתו הביא את כולם לשער המלך, ואח"כ כל אחד ואחד, יבוא ויבקש על עצמו.

ודעת לנכון נקל, שהרי לא עברו רק לפני עשיו, רק עברו פה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, וכמו שמבואר במדרש ובזוהר שהשתחוה להקב"ה, וכן כע"ז בת"י³¹, וזה לימוד גדול מדברי המדרש הנ"ל, שיעקב הכין את כולם, אבל אחר צריך כל אחד בעצמו לבוא לפני המלך, ומהמדרש מוכח שכל אחד היה צריך לעבור, ומיניה נלמד שמחד גיסא צריך לדעת להיות חלק מרבים, זכות הרבים, הכח של הרבים [וכשהם באחדות אין לשער ואין לתאר תלמוד תורה דרבים ותפילת רבים, והרי מצינו שאפי' רשעים כשהם באחדות יש להם כח, דורו של אחאב, יוונים נקבצו עלי, וכמו שמרגלא בפומיה דהגרש"ז זי"ע כשיעקב ראה עשיו עם ארבע מאות איש עמו ויירא יעקב מאוד, ממה הוא כ"כ פחד מארבע מאות³², אבל בפסוק מדויק ארבע מאות "איש" בלשון יחיד שהיו באחדות, ומזה פחד מאוד עכ"ד הגרש"ז, ומידה טובה מרובה, והאחדות של הרבים, שזה כח גדול מאוד בכוחו להציל³³].

²⁹ וראה בטור עה"ת שמה שנאסר גיד הנשה, זה קנס לבני ישראל, על הישארו את יעקב לבד. ³⁰ ויש עוד מקום בתורה שכתוב ביה, פנים אל פנים זה במתן תורה, פנים בפנים דיבר ה' עמו, וכתוב במדרש ויותר יעקב לבדו, ונשגב ה' לבדו [אפילו אחד שיושב ושונה שכינה כנגדו].

³¹ וכמו שהאריך הנועם אלימלך בתחילת הפרשה, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, למה להם לומר זאת לעשיו, ופירש כי דרך הצדיקים שמדברים עם בשר ודם, אבל מחשבותם דבוקים להשי"ת באותו הזמן, ולכן לעשיו אמרו עם לבן גרתי ובאותו זמן, אמרו לה' תרי"ג מצוות שמרתי עי"ש דבריו באריכות, וראה בגר"א במגילת אסתר עה"פ איש צר ואויב המן הרע הזה שכתב כע"ז.

³² וראה במדרש שפי' באופ"א שהיו ארבע מאות ראשי גייסות.

³³ ובספה"ק פי' ויירא יעקב מאוד ויחץ, שהוא פחד כשהוא היה צריך לחצות את המחנות של השבטי'.

ועם זה, האדם צריך לדעת מי הוא, ומתי אעשה לביתי, ואם אני לי מי לי, ויוותר יעקב לבדו, ומסופר שפעם ראה הרב וולבה זל"ה בחור שיוצא בלילה לטייל בחוץ, ומיד חזר לבית המדרש, וקרא לו הרב וולבה, ואמר לו התבוננתי בדבר למה חזרת וכי היה שם כלב? וכדו', אני אומר לך יצאת החוצה ופגשת את "עצמך", וחטפת פחד וברחת לבית המדרש להיות בטל בשישים³⁴, וזה הכח של התורה מסוגל להתגבר על עשיו, היצר הרע ויהי לי שור וחמור כתוב במדרש שזה יששכר, כח התורה.

ובמיוחד כשאנחנו בחודש כסלו שמבואר בקדושת לוי בכ"מ שכסלו זה כנגד יעקב, ויש לנו את הכח של תתן אמת ליעקב, יעקב לא מת, וכמו שביאר המהר"ל שזה כח התורה של יעקב של ואתם הדבקים בה' [וראה בשפ"א בפרשה שנת תרס"ג עיי"ש].

וביותר בעומדנו לפני ימים הק' של חנוכה, שידוע מה שכתב הת"י, וכן הוא באלשיך הק', שהמעשה עם הדודאים היה בימי סיון, והאלשיך הוסיף שההיריון היה בליל שבועות, והשבטים נולדו בז' ומחצה, וממילא יששכר נולד בכסלו, וכתב הבני יששכר שלא רחוק לומר שנולד בחנוכה, וזה כח התורה תבלין ליצה"ר, עם הסיוע של הקב"ה וכו' אילולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו.

ובנדה (דף ל"א) כתוב וישכב לילה הוא שהוא קאי על הקב"ה, שההיריון של יששכר היה עם סיוע של הקב"ה, והק' במהרש"א הרי בפרשה שלנו גם כתוב ביעקב ויקם לילה הוא, ותי' המרש"א שאולי איכא למידרש עכ"ד.

ובאמת דבר ה' בפיו שהחזקוני על הפרשה כותב "וישכב לילה הוא, דוגמא הוא אומר ויקם לילה הוא", שבאמת בשניהם היה עם סיוע של הקב"ה, שכשיעקב אבינו היה לבדו זה היה עם סיוע מיוחד של הקב"ה [וכדברי הספורנו "לבדו" שהיה דבוק בא' עיי"ש] וראה בדעת זקנים אל תיקרי לבדו אלא לכדו שכתבו הש"ך ועוד דקאי על נר חנוכה, שהחשמונאים אע"פ שהיו מעטים, עם הסיוע של הקב"ה ניצחו.

והקב"ה יעזרנו שנזכה להינצל מחבלי משיח, ולראות עין בעין שרית עם אל' ואנשים ותוכל, ולזכות לביאת משיח צדקנו, ומביא גואל וכו' למען שמו באהבה³⁵ אכי"ר³⁶.

³⁴ וכמו שאמר האדמו"ר מקאצק זי"ע בשעה שתיקון שלמה המלך עירובין ונטילת ידיים יצאה בת קול, ואמרה בני אם חכם לבי ואמר שעירובין זה להיות מעורב, ונטילת ידיים זה להיות פרוש, עירובין ונטילת ידיים ביחד, זה חכמה.

³⁵ והעיד הגראי"ל שליט"א שראה את מרן רבנו הגרי"ז זי"ע שהיה מאריך מאוד בברכה ראשונה של שמו"ע, ברכת האבות, וביותר! בתיבות "ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", מחכה לו בכל יום שיבוא, אכי"ר.

³⁶ ובסעודה שלישית (תשע"ב) הארכנו בכח ובמעלת הזמן הזה, סעודה שלישית שהוא כנגד יעקב, וביותר בשבת וישלה, פרשה של עיקבתא דמשיחא כי שרית עם אל' ואנשים ותוכל, בוודאי

מסוגל הוא שיקויים בנו מה שכתוב בגמ' בשבת דף קי"ח כל המקיים שלוש סעודות בשבת ניצול מדינה של גיהנום, ומחבלי משיח, ומלחמת גוג ומגוג.

ובשו"ע סי' רצ"א נפסק **ויהא זהיר מאוד! בסעודה שלישית**, ולא כתוב למה יהיה זהיר מאוד, אבל כוונתו לדברי הטור שכתב, ויהא זהיר מאוד בסעודה שלישית כדאמר רבי שמעון בן פזי כל המקיים שלוש סעודות ניצול וכו', וכמו שהביא המ"ב שם, וכל מי שמאמין בביאת משיח בוודאי שצריך לעשות עצות ותחבולות להינצל מחבלי משיח [מה יעשה אדם וינצל כדברי הגמרא, ונראה דהיינו טעמא דחייב ליזהר מאד כי בלא"ה הוה ח"ו כמזלזל במה שנתנו לו, וכדברי המדרש שהביא רבנו יונה ז"ל בריש שע"ת, א"ל קשה יום, הלא המחתרת חתורה לפניך, ולמה לא נמלטת על נפשך וכו', והדברים עתיקין] וא"כ שומה עלינו להתבונן שהטוש"ע כתבו יזהר מאוד בסעודה שלישית, שכל השלוש סעודות ביחד מסוגלים להינצל מג' דברים אלו [דהרי ג' סעודות הם חטיבה אחת וכמו שבארו הקדמונים].

וראה באליהו רבא שהביא בשם מטה משה [אות תפ"ז] עשרה טעמים מהמטה משה בענין שלוש סעודות. ולחביבות הענין נעתיק קצת מל' הק'. "טעם ג' סעודות יתפרש על' י' דברים, בעבור שגורם שובע והשקאה לכנסת ישראל מן המקור העליון, וגורם ברכה לכל' הי' ספירות, ויקבל ה"ז תוספת ברכה, ובעבור יתברכו כל ששת הימים, ומביא שם עשרה טעמים, אברהם יצחק יעקב, חסד גבורה תפארת, עדן נהר גן, קדוש קדוש קדוש ה', שלוש בתי מקדש, נפש רוח נשמה, כנגד ה' אחד עם הג' גוונים של יום השבת, כתר חכמה בינה, **וכל מי שפוחת אחת משלוש סעודות האלו כאילו ח"ו הרג את הנפש**, ראה שם דברים נפלאים.

וביותר בשבת זו כשיושבים בשבת אחים, בסעודתא דיעקב יעקב ובניו ינוחו בו [והביא הב"ש בשם השבלי הלקט שזה נלמד מהכתוב בפרשה, ויחן" יעקב את פני העיר עיי"ש] יש כח גדול לשבת, ובספה"ק הביאו דברי הרה"ק ר' מנדל מרימנוב זי"ע שהיה מדייק לשון הגמ' **כל המקיים שלוש סעודות ולא כתוב כל האוכל**, קיים מל' קיום, שיהיה לזה המשך [וראה בשפת אמת פרשת ראה (תרל"א) בשם החידושי הרי"ם זי"ע "סעודה שלישית של שבת, היא בבחינת קשה עלי פרידתכם, ויש לאדם להשתוקק שלא ישכח ממנו הארת שבת כל ימי השבוע", ויפה שעה אחת בתשובה שאמר האדמו"ר הזקן מקאצק זי"ע שקאי על סעודה שלישית [ראה אמת ואמונה (עמוד י) ועוד, ובספר שיח שרפי קודש] וכל אחד מתעורר בסעודות שבת, בזמירות ובדברי תורה ומתרום וכו' וצריך שיהיה לזה המשך לימי החול, וביותר שאנחנו מתקרבים לימים הגדולים של חנוכה, ערכתי נר למשיחי, הכנה לביאת המשיח, בוודאי שהכח של הפרשיות שכולם מרמזים על חנוכה, כמו שהאריכו הקדמונים, ראה שלה"ק ויצוק שמן על ראש קאי על נר חנוכה, ויותר יעקב לבדו תיקרי לכדו כמו שהארכנו, ונזכה לויזרח לו השמש, ויבוא יעקב שלם בגופו, שלם בממונו, שלם בתורתו, ולגאולה שלמה במהרה בימינו אמן.

דברים שנאמרו בבית המדרש נתיבות שלמה שבת חנוכה תשע"א

עם הוספות בעת הכתיבה תשע"ב, וערב חנוכה ע"ה³⁷

עומדים אנחנו בימי החנוכה הקדושים, ומוטלת עלינו לדרוש בענינו של יום וכמו שכתב הפני יהושע במסכת מגילה (דף ד) בד"ה ברש"י שואלין וכו' בתו"ד "ואין לחלק בין דאורייתא ודרבנן, א"כ בחנוכה נמי מצוה! לשאול ולדרוש מענינו של יום"³⁸, ויש לנו להתייגע בנס הגדול של חנוכה, וכלשון קדשו של השפ"א [חנוכה תרמ"ז] "ואיתא בחנוכה, מהדרין, והמהדרין מן המהדרין, שכפי רוב היגיעה והחיפוש בנס זה יכולין למצוא בכל שנה התחדשות, שזה ענין היגיעה בתורה, בכח הפה שניתן לבני ישראל, כענין שאמרו חז"ל במסכת חגיגה (דף ט ע"ב) אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים וכו'³⁹ (והוא נקרא עובד ה' וכמ"ש שם) וזה כח

³⁷ התודה והברכה מעומק הלב להגאון רבי מלכאל מנדל שליט"א (הגרמ"מ) שעבר על כל הדברים מרישא ועד גמירא, והאיר עיני כיד ה' הטובה עליו, יזכה ה' להפיץ מעיינותיו החוצה עד בלי די אכ"ר.

וראה להלן בעמוד 68 דרשת זאת חנוכה, ויש בו דברים רבים מעניני חנוכה.
³⁸ וכתב רבינו ירוחם (נתיב תשיעי) "וקבעו שמונת ימי חנוכה להיותם ימים טובים, ולקרות בהם ההלל ולהזכיר דינם!! ולהודות עליו". ובבית הלוי עה"ת [בריש דבריו לחנוכה] "יען כי במדינות אלו ראיתי נוהגים ללמוד בימים אלו שלושה דפים שבפרק במה מדליקין בהלכות חנוכה, וגם אנוכי למדתי בעזה"ת, אמרתי לכתוב כאן וכו'". וידוע מה שאמר האדמו"ר מקאצק זצ"ל"ה [ראה שם משמואל שבועות תרע"ג, ונצבים תר"פ] שחז"ל גנזו האור של היו"ט במסכת. וראה בליקוטי אבנהי נזר על חנוכה (עמוד ק) שפעם שאל האבני נזר את אחד מאנשיו, מה חידש בענין נר חנוכה? ואמר שלא חידש מאומה ואמר לו האבני נזר א"כ הדלקת כמו עם הארץ.

³⁹ ובדרך רמז י"ל, דבחתם סופר בשו"ת או"ח (סימן כ) כתב "וכן הוא מפורסם ומקובל שהשונה מאה ואחד פעמים לא במהרה הוא שוכח" [ובחגיגה שם כתב החת"ס בשם הרמ"ע, כי השכחה הוא מהס"מ, בגמטריא מאה, וע"כ מאה ואחד מנצחון]. וע"ע באור תורה להגרי"א בסוה"ס שהאריך ביאור נפלא בענין זה, ובפתח הדברים ביאר דהנעלם היינו המילוי באותיות משה הוא ק"א, ומיתתו של משה גרמה שכחה בעולם כדאיתא בתמורה (דף ט"ז ע"א) דנשתכחו שלשת אלפים הלכות, ואחר מיתתו מאירה נשמתו בת"ח שבדור, וע"כ מי שחוזר ק"א פעמים מתעלם בו נשמתו של משה, ובזה מתעלה מעל מדריגת אחיזת הס"מ דהוא ק', והאריך שם עוד דאחיזת הס"מ בשבירת הלוחות, והוא ענין סמ"ך ומ"ם שבלוחות היו עומדים יעו"ש באריכות. וסיים ברמז נכון דר"ת של עובד אלקים לאשר הוא ק"א, ור"ת לא עבדו הוא ק', ורמז לזה בפרשת תצוה ק"א פסוקים, ושם לא נזכר משה, ולעולם הוא חל בז' אדר שבו נעלם ונגנז משה ומתלבש בת"ח שבדור והבן מאד עכתו"ד. וידוע מהבעש"ט ש"ואחד" הכוונה שלומד עם וידוע מהבעש"ט ש"ואחד" הכוונה שלומד ע"י האור לגרש החשך והשכחה שרשם אחד וכדברי הגר"א בכ"מ [ראה ויהל אור סוף ספר ויקרא, וכ"מ בדגל מחנה אפרים פרשת בא ועוד] וע"י האור מגרשים החושך וכלשונו של בעל הצדה לדרך, מאמר רביעי

תורה שבעל פה, כשחוזר ושונה, וחוזר ושונה, מוצא בה טעמים חדשים וזה רמז 'מהדרינ' עכ"ל. וכע"ז כתב (בתר"מ בד"ה בגמרא) "ומהאי טעמא נקרא חנוכה, שיש בכל שנה התחדשות והתפשטות הנס בכל שנה כפי הדור! וכו', ובהמשך דבריו כותב השפ"א דברים נפלאים וז"ל "גם פירוש מהדרינ, שכל השנה משתוקקים להארות אלו, והתלהבות הקדושה שמתגלה בחנוכה לפי תשוקת אדם להקדושה כל השנה, כך מתגלה עתה, ואפשר, זה שאמרו לשנה קבעום שעל ידי שכל השנה היתה להם תשוקה להארת הנס, הרגישו אח"כ בחנוכה הבא, יותר מבשעת הנס עצמו עכ"ל.

ובסדר היום (סדר חנוכה) כתב "וענין מצות חנוכה אל תהי קלה בעיניך מפני שהיא דברי סופרים, כי היא מן הגדולות⁴⁰ והנוראות!! כי בזמן הזה הקב"ה גמלנו רב טוב והציל את נפשנו ממות ולא נתן למוט רגלנו ביד מבקשי רעתנו, וכל המזלזל בענין זה נראה שכופר בטוב שהיטיב עמנו אלוך יתעלה ויתברך, ואינו משמח בשמחת ישראל, ואינו חושש בגאולתם ובנחמתם ח"ו"⁴¹.

כל בית יהודי הוא כדוגמת בית המקדש

בגמ' במגילה (דף ל"א) "לא מאסתים ולא געלתים, לא געלתים בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו וכו'". ועיין במהרש"א שם שכתב "וחשיב בימי יוונים, אע"ג דהאי קרא בארץ אויביהם כתיב, י"ל כיון דהיה אז ממשלת יוונים עליהם, גם בארץ ישראל בארץ אויביהם מיקרי עכ"ד.

ויש להוסיף ע"ז, שהיוונים שנאמר עליהם במס' ע"ז (דף נ"ב ע"ב), באו בה פריצים וחיללוה כשביטלו את קדושת המקדש וכו'⁴², עד שנחשבנו כיושבים בארץ אויביהם, וכשניצחו החשמונאים, גרמו במידה טובה מרובה, שע"י הדלקתם בבית המקדש, נתנו כח להדליק בכל בתי בניי בכל הדורות, כענין המנורה בבית המקדש, כל בית נהיה בחינה של ביהמ"ק, ואפי'

פרק י"ב "מעט מן האור ידחה הרבה מן החושך", ובחובת הלבבות שער יחוד המעשה פרק ה', והובאו בספה"ק (דו"ק).

⁴⁰ ומובן שלפי גודל ענין הזמן, כן היצר הרע גדול יותר, וכעין שכתב אדוננו הגר"א [ראה אבן שלמה פ"ט סעיף ד'] "כמו האדם, שכל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו, כן במצוות ותפילות כל דבר שהוא יותר גדול, לעומת זה היצר הרע יותר גדול, וצריך ליזהר יותר, וזהו שאמרו חז"ל ברכות (דף ו) ע"ב "לעולם יהא אדם זהיר בתפילת המנחה וכו'", [והמשגיח רבי יחזקאל זצל"ה היה מרגלא בפומיה דברים אלו, שגם בענין "זמן" יש כלל "הגדול מחברו יצרו גדול הימנו"].

⁴¹ וראה לעיל פרשת וישלח שהבאנו מדברי הרמב"ם בהלכות תשובה [פ"ג ה"א] הפורש מדרכי ציבור אע"פ שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכלל, ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ, וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא". וממילא מידה טובה מרובה והשמח בנר חנוכה ובשמחת ישראל וגאולת, שכרו הרבה מאוד.

⁴² וראה בבבב"מ ורמב"ן בסוגיא שם, ובשו"ת חת"ס יור"ד סי' רל"ג שמבואר שע"י שבאו בה פריצים נתחלל כל הקדושה, ואפי' הקרקע עייש"ה ובליקוטי הערות שם.

בחו"ל ! ! וכמו שמתבאר בדברי הרמב"ן הידועים בפרשת בהעלותך, שהקרבנות קיימין כל זמן שבית המקדש קיים, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו "לא רמזו אלא לנרות של חנוכה בית חשמונאים שהיא נוהגת אף לאחר חורבן בגלותנו" פי' לאחר החורבן ובגלותינו, וכוונתו לא רק באר"י אלא גם בחו"ל".⁴³

וראה בשפ"א (שנת תרמ"ה) שכתב "שכיון שהתורה נשארה תמיד בישראל, ממילא יש גם ענין שכינה בישראל וכו', וע"י עבודת ישראל בתורה ובמצוות יכולין להמשיך הקדושה בכל מקום שהם, וכמו שהיו לוחות העדות בפנים ומנורה סמוכה, כן הנר חנוכה אצל המזוזה שהוא עדות שנתן הקב"ה לישראל, שבכל דירה מישראל נמצא קדושה, וקבע להם פרשה שבצורה אצל הפתח, ובכח עדות זו יש נר חנוכה משמאל" עיי"ש עוד".⁴⁴

וגם אולי זה ה"חביבה היא עד מאוד" כלשון קדשו של הרמב"ם, עפ"י דברי הגמ' (יומא דף נ"ב) "חביבין ישראל שלא הצריכן הכתוב לשליח" ופרש"י אלא כל אחד ואחד מתפלל ע"ע שנאמר אשר ידעון איש נגע לבבו ופרש כפיו אל הבית הזה, "וממילא בחנוכה, שכנסת ישראל זוכה שכל בית נהיה בית המקדש וכמ"ש, חביבה היא עד מאוד ואכמ"ל.

ויש להעיר ולציין להרבה מקומות בראשונים ואחרונים ופוסקים שהישוו נ"ח להמנורה. ראה רש"י בשבת (דף כ"ב) שאם הדלקה מצווה, זה כדאשכחן במנורה, וכן ברשב"א, ובראב"ד, ובר"ן המובא בב"י תרע"ג, ובלבוש שם סעיף ב' שאסור להשתמש בנ"ח כמו במנורה, וכן העירו מדברי האבודרהם שמובא בעטרת זקנים תרע"ז (סעיף ד) דשמן הנותר ביום השמיני עושה לו מדורה ולא הוי כתשמישי מצוה שנזרקין, מ"מ שוינהו רבנן כתשמישי קדושה, מפני שהוא זכר לשמן של הקדש, וכן דברי המהר"ל [והובא בפוסקים סימן תרע"ג] שמדליקים בשמן זית כמו במנורה, במקדש, ובמקו"ח להחיות יאיר (סימן תרע"א) שאביו הגאון ז"ל היה מדליק מעל י' טפחים, דהו דוגמא טפי לנס הנעשה במנורה, ועוד ראיות לעי"ז, והדברים ידועים ואכמ"ל".⁴⁵ ועיין בהליכות שלמה חנוכה [עמ' רנ"ז] עפ"י דברי הרמב"ן הנ"ל, שלכן

⁴³ וראה בשפ"א (חנוכה תרנ"א) שאר"י וביהמ"ק הוא שורש כל המקומות עיי"ש.

7 וש"ב הגראב"מ שליט"א אמר שיש פה להאריך שזה ענין של אור הגנוז של חנוכה, אור חדש על ציון תאיר, והלכו גויים לאורך (ישעיה ג, ס) עתידה אר"י שתתפשט לכל הארצות. וכ"ק אדמו"ר מגור שליט"א בד"ת בחנוכה, הראה בדרך רמז, לדברי הגמ' בסוטה דף ג ע"ב "בתחילה קודם שחטאו ישראל היתה שכינה שורה עם כל אחד ואחד" ופרש"י בביתו, ובחנוכה יש את המתנה הזאת, שכינה בתוך ביתו, של כל אחד ואחד, נר איש וביתו. וראה לקמן שהבאנו דשורש הארת החנוכה הוא בחנוכה המשכן כמבואר בחז"ל ובראשונים הובא בב"י ובד"מ ס' תר"ע, והרי מקור הענין הנ"ל המבואר בגמ' בסוטה דשכינה אצל כאו"א, התגלה במשכן, כמ"ש האלשיך הק' ושכנתי בתוכם, בתוכם לא נאמר אלא "בתוך כל אחד ואחד".

⁴⁵ והגרמ"מ שליט"א הוסיף בזה את דברי הראב"ד בפ"א מהלכות ברכות הט"ו שכתב לענין תקנת נר חנוכה בזה"ל: א"נ משום שזו הברכה הוקבעה על הנרות שבמקדש שהן של תורה, לפיכך עשאוהו כשל תורה עכ"ל. בטור (סימן תרע"א) פסק דמניח המנורה בביהכ"נ בדרום זכר למנורה שהיתה בדרום. ובב"י הביא מחלוקת המקומות שהובא בתרומת הדשן, דיש מסדרים הנרות ממזרח למערב, ויש מסדרים מצפון לדרום, וביאר התה"ד דפלוגתתם בהכרעת מחלוקת התנאים במנחות באיזה אופן העמידו את נרות המנורה. בשלטי גבורים כתב דהשיעור דחצי שעה מקורו בהא דאיתא בש"ס דחצי לוג שמן למנורה ללילי טבת הארוכים, והביאו מג"א בסי' תרע"ב (סק"ג) וכתב המג"א דהכל תלוי לפי עובי הפתילה, ובפנים יפות עה"ת פרשת תצוה ביאר

מצוות נר חנוכה נוהגת דווקא בבית, ומי שאין לו בית פטור מנר חנוכה, וכלשון הרמב"ם פ"ד מהל' חנוכה ה"א "מצוותה שהיה כל בית ובית מדליק", וכ"מ מתוס' סוכה מ"ו ע"א ד"ה הרואה ודו"ק.

אין להסיח דעת מהשמחה ועבודת השי"ת כל ימי החנוכה

ולפי"ז מה נפלאים דברי אדוננו הלבוש (סי' תר"ע) שכתב בטעמא שאין מספידין בחנוכה וז"ל "דאין להסיח דעתו מהכנעה ועבודת השי"ת, דאין השכינה שורה אלא מתוך שמחה" עכ"ל⁴⁶. והן הן הדברים בימי החנוכה שאנחנו מדליקין המנורה, שהיא מכח המנורה, וכדברי הרמב"ן אשר היא עדות שהשכינה שורה בישראל כדברי הגמ' בשבת דף כ"ב ע"ב עייש"ה, ולכן אם נתיר להספיד הרי יכול להיכנס לעצבות, ואז לא תוכל השכינה לשרות עליו, וראה בנתיבות אור להגאון בעל הפרי יצחק זי"ע [שנדפס בספר אור ישראל] מכתב מהגאון רבי נפתלי מאמסטרדם זי"ע שמספר שהגאון רבי ישראל סאלנטאר זי"ע סיפר על רבו הגאון רבי זונדל מסאלאנט זי"ע גדולות ונפלאות, תוקף זהירותו ועוצם חסידותו, דרך משל, פעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי החנוכה, ובתוך הדברים הזכירו בסיפורם דבר אחד של צער, ואמר להם הס! כי אין להזכיר דבר של צער בימים אלו, כיון שחז"ל אסרו ימי חנוכה בהספד⁴⁷ עכ"ד.

וראה בספר סדר היום [עניני חנוכה] "שאין להתעצב בחנוכה, כי אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו הא' בימים האלו". ולשונו של השפת אמת [שנת תרס"א] "וכל עובד ה' צריך לשמוח בימים הללו, שיש בהם הארה מאור הגנוז בעבודת השי"ת וכו'".

והן הן הדברים שאם יש צער, זה יכול לגרום להסתלקות השכינה וכדברי הלבוש, וראה בדרושי הצל"ח (דרוש ל"ג) שכתב שכיון עיקר כוונת היונים היה שלא רצו שתשרה שכינה בישראל, ובאמת באותו הזמן שנעשה בית המקדש עבודה זרה, מסתמא נסתלקה שכינה משם וכו', והקב"ה ברוב רחמיו ורוב חסדיו הראנו אות לטובה, ועשה הנס עם הנרות שהיא עדות להשראת השכינה, וק"ו כאן שדלקו כל שמונת הנרות יתר על זמנן וכו', ולפי שבנס הזה ראו אור גדול השראת השכינה בישראל, כבר היו שבעים מזיו השכינה מעין עוה"ב שאין בו לא אכילה ולא שתייה, לא היה מקום לקבוע ימי משתה ושמחה בדברים גשמיים, רק מאורי האור

דגם עובי הפתילה ראוי להיות דומיא דמנורה, והתם ע"כ שיעורו עובי בינוני דכ"ה הידור מצוה (דדק ל"ח שלהבת עולה מאליה, ועבה הוי כאבוקה), ועיי"ש מש"כ ליישב עפ"ז קושיית הב"י עכ"ד.

⁴⁶ ויש לעיין היטיב בדברי הלבוש למה הוצרך לכתוב עוד טעם לאיסור הספד. וידועים דברי החת"ס בשו"ת או"ח סימן ר"ח, וביו"ד סימן רל"ג, ובחידושי שבת דף כ"ב שהאיסור הספד בחנוכה הוא מדאורייתא עיי"ש ואכמ"ל.

⁴⁷ ראה באריכות בספר תולדות רבי זונדל (עמוד ט"ז) כל המעשה באריכות.

שהוא מעין עוה"ב וכו' וא"כ "בימים הללו ראוי ליתן לב לתקן כל הדברים שגורמים לשכינה שתסתלק מישראל שזה היתה כוונת היוונים עכ"ד הנוב"י בדרושי הצל"ח שם, וכן בשפ"א (תרמ"ז) ש"בוודאי נסתלקה השכינה בגלל הע"ז של מלכי יון".

ומ"ש הלבוש שאין להסיח דעתו מההכנעה ולהיות בשמחה, ראה בשפ"א בחנוכה (תרל"ה) שהביא ענין ההכנעה והשמחה שהם כרוכין יחד וז"ל "הלל והודאה בחנוכה הוא שמחה והכנעה, ושניהן צריכין לכל איש מישראל וכו' כאשר רבותינו הגידו, ששניהם ענין אחד הוא אף שנראה כסותרין" עכ"ד (וראה בשפ"א (מהדורת בני בינה עמ' ל"ג) שציינו לעוד מקומות בשפ"א ליסוד זה ואכמ"ל, ובבת עין בחנוכה כתב שמה שמדליקים למטה מעשרה זה ענין של הכנעה עיי"ש)⁴⁸ ובפחד יצחק פירש בלשון הרמב"ם "חביבה היא עד מאוד", משום דע"י נר חנוכה באה השראת השכינה, והתחלת השכינה רבוי חיבה יש בה עיי"ש.

בכ"ה כסלו נגמר המשכן במדבר וברכת משה רבנו

והגרי"ג שליט"א הערני לדברי החת"ס (שו"ת או"ח סוסי' קנ"ו) שכתב שביום כ"ה כסלו כשכלל ישראל גמרו להכין מלאכת המשכן, משה רבנו ע"ה בירכם בברכה יהי רצון שתשרה שכינה במעשה ידיכם, ויהי נועם ה' וגו'⁴⁹ וביום ראש חודש ניסן כשהוקם המשכן אז בירכם

⁴⁸ וראה דבר נפלא בפרי חדש (סימן תרפ"ב) וז"ל "הבית יוסף הקשה בשם האורחות חיים, למה אמר וזדים ביד עוסקי תורתך, ולא אמר דבר והפכו וזדים ביד ענווים, וכמ"ש בכל האחרים. ואפשר משום דלא אפשר להיות כ"כ ענוים, משום דכתיב ועמך כמריבי כהן. א"נ י"ל דכיון דאמרינן שהם עוסקים בתורה, ותורה מתקיימת בידם הרי ענוים בכלל כדאמרינן לא בשמיים היא, לא בגסי רוח היא, ובפ"ק דתענית אין התורה מתקיימת אלא במי שדעתו שפלה, ודו"ק" עכ"ל. והערני הגרמ"מ שליט"א לבאר בדרך צחות, דהנה מצינו בענינא דחנוכה דבר פלא בהלכה, דבשבת כב: נחלקו ב"ש וב"ה בנרות חנוכה אי פוחת והולך או מוסיף והולך, ועי' בביאור הלכה דהרי"ף לא הכריע פלוגתא זו, ובביאור הלכה סימן תרע"א סעיף ב' ד"ה (ויש אומרים דכל) צידד לומר שמחלוקת זו לא הוכרעה, והרוצה לעשות כדברי ב"ש עושה, אלא שלא סמך ע"ז למעשה, והענין צ"ב מ"ש מכל התורה דדברי ב"ש אינם משנה כלל, והכא נתעלו למדרגה שוה לב"ה, ויש לבאר הענין בכמה פנים. אכן ע"ד מ"ש בענין ההכנעה השייך במסויים למועד דחנוכה י"ל בדרך צחות, דהרי הטעם דהוקבע הלכה כב"ה משום שהיו ענוים כמבואר במסכת עירובין דף י"ג, והכא בשמעתתא דחנוכה ב"ש אזלי במהלך הכנעה של "פוחת והולך", וכיון דתפסו בפלך הכנעה דב"ה, חזרו להשתוות לב"ה, וממילא הדר דינא דהרוצה כדברי ב"ש עושה, הרוצה כדברי ב"ה עושה עכ"ד הגרמ"מ. ויש להוסיף בדרך רמז דרמז, דהרי לא מצינו בכל התורה, קושיא שכ"כ הרבה פילפלו ליישב אותה בדרך הפרד"ס, כמו קושית אדוננו הבית יוסף למה תיקנו שמונה ימים חנוכה, וידוע מה שהביא החיד"א בשם הגדולים (ערך בית יוסף) שלכן זכה הבית יוסף לחבר את השו"ע, בגלל מידת הענווה שהיתה בו, וזדים ביד עוסקי תורתך, ענווים וכדברי הפר"ח [ובדרך רמז חנוכה מרמז על ימות המשיח כמו שכתב רבנו בחיי ושאר ספה"ק, והרי כתבו שלעתיד לבוא יהיה הלכה כבית שמאי ואכ"מ].

⁴⁹ וכמ"ש רש"י בסוף פרשת פקודי, שמשה רבנו א"ל יהי רצון שתשרה וכו' ויהי נועם, וכן פרש"י בתהילים (צ, י"ז) וראה ט"ז בס' רצ"ה סק"ג "דויהי נועם שייך למלאכת המשכן וע"י שרתה השכינה, וזהו ואתה קדוש יושב תהילות ישראל, מצאתי" עכ"ל הט"ז.

בברכת כהנים עיי"ש, ונפלאים הדברים, שביום זה כ"ה כסלו בימי החשמונאים, זכו כלל ישראל לנס חנוכה, אשר היא המשך להשראת השכינה, נר איש וביתו את הכח שכל יהודי יכול להיפך למקדש וכמ"ש לעיל [וי"ל שזה גם טעם לאמירת פסוק ויהי נועם לפני ההדלקה, כמו שכתבו הקדמונים]⁵⁰.

וברמ"א (סימן תר"ע) כתב שיש קצת מצוה בריבוי סעודה, משום דבאותן הימים היה חנוכה המזבח, ובמ"ב שם בשם מ"א בשם ד"מ ר"ל "בכ"ה כסלו דנגמר מלאכת המשכן אלא שהמתין הקב"ה עד ניסן שנולד בו יצחק, ואמר הקב"ה עלי לשלם לכסלו, ושילם לו חנוכה בית חשמונאי"⁵¹, וגם שם בימי אנטיוכוס טמאו ההיכל ועשו חנוכה הבית בשמונה ימים אלו עכ"ד. ובתוי"ט (פ"ג מ"ו במסכת מגילה) כתב בשם ספר המכבי, דבימי החשמונאים היה חנוכה המזבח בכ"ה כסלו עיי"ש⁵² וראה בפרימ"ג שם שכתב שכיון שנגמר במחשבה, ודיבור, בכ"ה כסלו, והנשיאים רצו לחנוך מיד, לכן הקב"ה צירף דיבור ומחשבה למעשה (אחרי קרוב לאלף שנים) ושילם להם בימי החשמונאים עיי"ש.

ובזה אפשר לבאר קצת את דברי המדרש (אסתר פרשה ז) שהמן הרשע לא הפיל פור על כסלו מפני החנוכה, ולכאורה הרי עוד לא היה חנוכה, ולפי הנ"ל דכיון דבדיבור ומחשבה כבר היה, ממילא הבין המן הרשע שלא יהיה לו כח⁵³, וראה דברים נפלאים בארץ צבי (פרשת

⁵⁰ וראה להלן שפסוק זה שייך לחשמונאים. וש"ב הגראב"מ שליט"א אמר שיש פה להאריך שזה ענין של אור הגנוז של חנוכה, אור חדש על ציון תאיר, והלכו גויים לאורך (ישעיה סג), עתידה אר"י שתתפשט לכל הארצות.

⁵¹ ובפשטות הכוונה כי יצחק כנגד עבודה, ולכן חיכו בהקמת המשכן עד ניסן.

⁵² וזה פלא שביום אחד עשו חנוכה של המזבח. ושוב ראיתי שהתוי"ט בספרו מלבושי יו"ט על הלבוש (סימן תר"ע אות ד') כתב "שנתקבצו ישראל להסיר כל האבנים, ולבנות מזבח אחר וחנוכוהו באלו השמונה ימים". וממילא אם "נתקבצו ישראל" אולי הספיקו ביום אחד.

⁵³ ובתרגום שני כתב שהמן לא הפיל על כסלו, כי ביום זה איתייסד ביה מקדשא, וצ"ב בכוונתו, ואולי כוונתו לדברי המו"ק בסי' הנ"ל שכתב, שלמה נקרא שמו חנוכה, משום שבנבואת חגי מבואר, שביום זה בבית ראשון חינוכו ההיכל, ועיי"ש שמפ' שזה הטעם למה היו סעודת מצווה, וכן שבזכות זה זכו לנס חנוכה עיי"ש, וראה בנזירות שמשון שכתב ג"כ שנקרא חנוכה משום שיוסד ההיכל של בית שני כמ"ש בספר חגי, גם הבטיחם הקב"ה לשלוח ברכה במעשה ידיהם מהיום הזה והלאה עיי"ש. והגריא"ר שליט"א בעל השיח יהודה ביאר לפי דברי המו"ק הנ"ל מה שאומרים בעל הניסים "וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו" מה ההדגשה "אלו", אלא ר"ל ימי החנוכה שבזמן חגי, אותם קבעו להודות ולהלל, או שצ"ל שכוונת התרגום שני כמו המדרש, וכוונתו על המשכן, או ע"ש העתיד בימי החשמונאים כמו שפי' היפ"ע. וראה בקונטרס עולת יצחק להגרי"ל לנדא זל"ה (חנוכה) ששמע להעיר בדברי המג"א סי' תרפ"ב [ומובא במשנ"ב שם ס"ק ח] שכתב שצריך לומר "וקבעו שמונת ימי חנוכה" שצריך להזכיר "שם היום" כמו שמזכירים ביו"ט את יום חג פלוני הזה עיי"ש. וקשה אמאי בפורים אין מזכירים את שם היום. ואפשר שמכאן מקור שבחנוכה יש קביעות בימים, וכלשונו הזהב של הרמב"ם פ"ג מהלכות חנוכה ה"ג "וימים אלו הן הנקראין חנוכה" ולא כתב כן בפורים [וידוע מה שדייקו בהר"מ שקרא הלכות "חנוכה ומגילה" ולא "חנוכה ופורים"] עכ"ד. אמנם חידוש דהרי גם פורים קבעום בימים כמבואר במגילת אסתר על כן קראו לימים האלה וכו', וצ"ע.

פקודי) שבהישתקקות של כלל ישראל לבניית המשכן בכ"ה כסלו, לא היה ע"ז חורבן כלל, ולכן כל הגלות עומדת על חנוכה כדברי החידושי הרי"ם עיי"ש, וראה זוה"ק פרשת תרומה באריכות, שכח המשכן ממשיך לעד ולנצח נצחים.

וראה בליקוטי הרי"ם בשם החידושי הרי"ם, שביאר למה בי"ב ימים של חודש ניסן, אין אומרים תחנון והרי מגילת תענית בטלה [וכמו שהק' הב"י, והפר"ח] אלא דכל הניסים שבאו ע"י בית המקדש בטלו אחרי חורבן הבית, אבל יו"ט שבא מהמשכן מודים כו"ע ששייך בגלות תמיד, משום שהמשכן קיים תמיד שהוא נגזז ולא נחרב כמו בית המקדש.

קיום כלל ישראל בגלות על ידי חנוכה

בגמ' בשבת (דף כ"א ע"א) "פתילות ושמנים שאין מדליקין בהם בשבת מדליקין בהם בחנוכה", וידוע מה שהביא השפ"א (תרל"ג תרל"ו ותר"ס) בשם החידושי הרי"ם בשם הקדושים (כך לשונו בתר"ס) שיש פה רמז שאף הנפשות שאין להם עלייה בשבת קודש, היינו שהאור מסכסך בהם ואינן נמשכין יכולין לעלות בחנוכה, ונפש ר"ת נר פתילה⁵⁴ שמן⁵⁵.

ויש להתבונן היטיב בענין זה, וכן מה שאמרו [שם משמואל בשם אבנ"ז בשם החידושי הרי"ם] שכל הקיום של כלל ישראל בגלות זה ע"י חנוכה ופורים, ועיין בשפ"א [תרמ"ד] "שכל ימים אלו אשר המה קבועים לדורות המה העמודים שהעולם עומד עליהם, וכמו ג' הרגלים שהם ממש רגליים שכל השנה נשען עליהם, רק בדורות הקדמונים היה די להם בג' רגלים, ודורות האחרונים שהיה גלוי וידוע לפני אבינו שבשמיים, שלא היה לנו תקומה ח"ו, והוסיף לנו מועדות האלו עיי"ש שכתב שאפשר לקיים רגלים אלו בשלימות וכו' עיי"ש.ה. וכן בשפ"א בליקוטים לחנוכה (ד"ה בפסיקתא) וז"ל "אמרו רבותינו הקדושים זי"ע כי חנוכה ופורים

⁵⁴ וראה בעלון "כאיל תערוג" חנוכה ע"ד, עדות על הגרא"ל שליט"א מתלמידו מתקופת מונטריי [בשנות הת"ש] שהיה משקיע הרבה מאוד זמן, וטורח בהכנת הפתילות. וראה בספר המיוחד במינו "מאיר עיני חכמים" [להגה"ק ר' מאיר אבד"ק קראסטשוב] המיוסד כולו על עבודת הדלקת נר חנוכה, והכוונות בהכנת הפתילות, והשמן וכו' וכו', שמבאר כ"פ דהפתילות היינו הגוף ולכן צריכים להיות טובים ומעולים, לרמוז על זיכוך הגוף להיות ראוי לאור חכמת התורה, ויש להאריך בזה ואכ"מ. וראה ברבנו דוד בפסחים דף ז ע"ב בתו"ד "שהברכה על עיקר ההדלקה, היא רוצה לומר התקנת השמן והפתילות", עיי"ש שנתבאר מדבריו שהמצוה אינה רק היות הנרות דולקים בביתנו לפרסום הנס, אלא אף התקנת השמן והפתילות מכלל מעשה המצוה, ודו"ק.

⁵⁵ וכוונתו למ"ש בספה"ק מאור עינים בפרשת מקץ דרוש לחנוכה ד"ה ויהי מקץ.

מחזקים אותנו בגלות", וכ"כ בארץ צבי פרשת פקודי "הרה"ק הרי"ם זצ"ל מגור אמר כי ישראל בגלות, אין להם קיום רק מחנוכה ופורים".

ויש להתבונן בדברי קדשם, איך קיום כלל ישראל תלוי בחנוכה, והן אמנם שחנוכה ופורים היו במצב של גלות, וכדברי הגמרא הנ"ל במגילה, וזה נותן כח לכלל ישראל בגלות [ועיין אמרי אמת לפורים תרפ"ו בשם הרה"ק מפרשיסחא זי"ע] אבל הלב מרגיש, שיש פה עומק לפנינו מעומק בד"ז.

האור החיים הק' בפרשת וזאת הברכה כותב [פרק ל"ג פסוק י"א] "ומשנאיו מן יקומון" שנתנבא על מלכות יון שעתידה ליפול ביד חשמונאי לז"א משנאיו מן יקומון, פי' אפילו מן הזמן עצמו, שתהיה להם לשונאים קימה, וישראל שפלים בזמן עצמו מחץ מתניים קמיו וגו' וכן היה, ודבר זה היא הצלחה בנס ופלא עכ"ד, דהיינו שהנס היה שישראל היו בשפל המצב.

וראה בספר עיני ישראל [להגרי"א ווינטרויב זל"ה] שהאריך שלכל הגלויות היה קץ, וליון לא היה קץ, כי החטאים של כלל ישראל גרמו לכך, שלא היה מגיע להם ח"ו ישועה עיי"ש, ולמדנו מדברי האור החיים הק' שהנס הוא שכלל ישראל לא היו ברום המעלה, וכמו שהאריכו שהנס הוא בחושך וסוף חודש וכו' וכו'.

הנס הנפלא של חנוכה אף שלא חזרו תשובה

אמנם אור גנוז!! מצאנו בדברי רבנו היערות דבש (ח"א דרוש ח') וז"ל כי מה היה הנס דחנוכה, הלא לא נעשה בו דבר שהוא מפלאות הטבע וסדרו של עולם, כי אם גברו מעוטי החשמונאים ליוונים רבים, מקרה הוא זה במלכויות רבים, אם הם גיבורים ואבירי לבב וכו', אבל האמת העיקר נס שהיה בחנוכה, כי בכל צרות שבאו לישראל בצר להם לישראל, ושבאו אל ה' בכל לבב ויצעקו אל ה' וירחם עליהם ויושיעם, אבל בגלות אנטיוכוס ימ"ש גלו ישראל בעוון הפריצים וכדו' והם פקרו ולא שבו אל ה' כלל! ⁵⁶ ועיין בסיפורי יוסיפון כמה רעות עשו ישראל אז, והם לא שבו ועמדו במרדם כנודע, ועדת החסידים מתיתיהו ובניו הם מעולם לא היו בכלל עדת החוטאים, ואם כן אין זה מגדר להושיע את ישראל רק ה' חס על עמו והושיעם אפילו "בלי תשובה כלל" וזהו הנס שהוא כנגד חק אל' וכביכול ה' לא יעות משפט חלילה, ואז הושיע לישראל בלי תשובה, כנגד משפטי ה', וזהו בגדר נס גדול נפלא שיעשה ה' דבר בלתי

⁵⁶ וראיתי בשפע חיים מהאדמור מצאנז זצ"ל, שביאר את המנהג שנהגו בכמה מקומות, שזורקין חפצים, בלאי בגדים, ושלג וכדו' על השמש שמדליק נרות בבית הכנסת, והוא כדי להראות שההתנגדות הגדולה על שומרי המצוות היה מבפנים, בתוך הבית המדרש, המתיוונים מזרע ישראל, מלבד שמלכות יון היה באר"י וכמ"ש לעיל, ונגדם היו צריכים סיעתא דשמיא מיוחדת, וראה באליהו רבא שפירש מה שאומרים בעל הניסים, זדים ביד עוסקי תורתך, דקאי על פריצי עמנו, כמו שכתב ביוצרות, וזה ביד עוסקי תורתך כדברי הגמרא בגיטין דף ז' בני אדם העומדין עלי וכו' השכם והערב בבית המדרש, והם כלים מאליהם עיי"ש.

התשובה, ולכך לא ניתן להיכתב כי כביכול הוא בגדר כבוד אל' הסתר דבר, שעשה ה' דבר נגד הנימוס אל' ומשפטי ה' עכלה"ק של הרבי ר' יונתן ביערות דבש⁵⁷.

וכע"ז כתב בספה"ק בני יששכר (מאמר חודש כסלו מאמר ד' אות מ"ט ונ') באריכות, כשהוא מדייק הלשון "עמדת להם", וגם שבפורים לא כתוב מה עשו אחר כך עם ישראל, ואילו בחנוכה כתוב ואחר כך באו בניך וכו' ועוד דיוקים, ומפרש עפ"י מה שכתב תלמידי הבעש"ט זי"ע, שנתקשה משה במעשה המנורה יותר משאר כל מלאכת המשכן, רק מכיון שזה היה כנגד מעשה בראשית, ומעשה המנורה הוא כנגד בראשית שהיו מאמר, רק לא בגלוי, ובבראשית כתוב עלו ישראל במחשבה, עם היות שלא היו במציאות עדיין להפריח מצוות ומעשים טובים, הספיק מחשבתן של ישראל מה שיפריחו אחר כך, והנה "ידוע בעת הצרה והזעם כשעמדה מלכות יון, לא היו יכולין ישראל לבטל הגזירה על ידי תשובה, ומעשים טובים, ותפלה, וצעקה!! כמו בימי מרדכי ואסתר, כי מלכות יון ביטלו אותם מן המצוות⁵⁸ ולא הניחו אותם להתאסף⁵⁹ ובעבור זה לא היה איתערותא דלתתא שיספיק לישועה, רק היה הנס בכעין מעשה בראשית שהספיק מחשבתן של ישראל על לעתיד עיי"ש באריכות דבריו הנפלאים איך שמיישב את כל הדיוקים.

ובספר טעמי המנהגים, הביא בשם קרבן עני, בשם הבני יששכר זי"ע, שזה הטעם מה שנוהגים ישראל קדושים, לשחק בחנוכה בדרעדיל "סביבון", ובפורים בגראגער (רעשן) כי בחנוכה לא היה התעוררות מלמטה רק מלעילא, כי לא עשו תשובה כהוגן רק השי"ת ברחמיו, לכן משחקין בדרעדיל ואוחזין אותו מלמעלה, ובפורים בגראגער (רעשן, ובפורים שגזרו שק ואפר והיתה התעוררות מלתתא, על כן אוחזין מלמטה, וזה החילוק שבעל הניסים דחנוכה אומרים רבת את "ריבם", דנת את "דינם", ובפורים אומרים הרב את "ריבנו" הדן את "דיננו", לפי שבפורים היה הנס ע"י ישראל, ולכן שייך לומר ריבנו וכו' אבל בחנוכה רבת את ריבם, שהקב"ה עשה מעצמו הריב עם השונא עיי"ש⁶⁰.

⁵⁷ ובעיקר הדבר שלא נעשה בו דבר שהוא מפלאות הטבע, כ"מ בבכור שור שבת דף כ"א ע"ב הו"ד בשע"ת סי' קפ"ז סק"ב, וראה לקמן מה שכתבנו בעי"ז. אמנם מרש"י בזאת הברכה שהיו י"ב חשמונאים נגד כל צבא יון, וכן בסידור רוקח מבואר שהיו פלאות [והגראב"ם שליט"א הערנו דלפי"ז מובן למה אין תענית לפני חנוכה, כמו שהיה לפני פורים, שצמו לפני שיצאו למלחמה, כי בחנוכה הרי לא יצאו למלחמה כלל וכלל].

⁵⁸ הלשון בפרדר"א פכ"ח, חושך זו יון שהחשיכה את כל ישראל "מכל" מצוות שבתורה, וכ"מ ברמב"ם (פ"ג ה"א) ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצוות, וכ"ה בכלבו, ואבודרהם ועוד.

⁵⁹ כמבואר בספר יוסיפון שהיו צריכין להתחבאות במערות ונקיקין, וראה באהבת דוד להרבי ר' יונתן זי"ע [בהפטרה של שביעי של פסח] שכתב, שכל הקרניים עשויים מעצם אחד, חוץ מפרה ושור שעשויים מעצמים הרבה, ולכן היוונים אמרו כתבו על קרן השור, לעשות פירוד בנפשות ישראל עיי"ש.

⁶⁰ ויש בזה חילוקי מנהגים, האם הסביבון של עץ או של כסף, וראה בספר בני יששכר מאמרי חודש כסלו (מאמר ב' אות כ"ה בהג"ה) שנתן טעם אחר למנהג אבותינו תורה, לשחק בחתיכת עץ עם אותיות גשנ"ה, גשנ"ה בגימטריא משיח, וכמ"ש באמרי פנחס להגה"ק מקאריץ אות רכ"ב (והסביבון שיש בהם אות פ' לא ממקור קדוש הוא כידוע) לרמז על הענין של "ואתה בן אדם קח לך עץ וכו' עיי"ש דבה"ק. ורבנו החת"ס זי"ע שיחק בסביבון של "כסף" שהיה לו, כמבואר במנהגי

והגרמ"ג שליט"א הראה דבר נפלא בפרים"ג (סי' תרפ"ב במשב"ז סק"א) שביאר מה שאומרים בעל הניסים "ואתה ברחמך הרבים! עמדת להם בעת צרתם", אע"פ שלא הקדימו תפלה לצרה, רבת, נקמת עכ"ל ודו"ק⁶¹.

ולמדנו מד' הק' של היעירות דבש אור חדש, בנס החנוכה, שהנס הגדול של חנוכה שלא היה כמוהו, שהנס היה בלי חזרה בתשובה כלל, רק ה' חס על עמו נגד נימוסי ומשפטי הא'.

וי"ל בדרך צחות, דיש שיטת בראשונים, וכן פסקו הגר"א, והגר"ז שמדליקין בשקיעה, בבין השמשות, שלא מצינו כזאת, יש מצות היום ויש מצות הלילה, אבל מה זה שעושין מצוה בשעה שאינו יום ולא לילה (ובארץ צבי חנוכה עמד בזה עיי"ש) אמנם לפי היעיר"ד שהנס היה לא בגדר סדר העולם והמשפט כלל וכלל, א"כ המצווה הוא בבין השמשות דווקא שהוא לא מסדר העולם, וכמו שכתב המהר"ל בפרקי אבות שזה ענינו של בין השמשות עיי"ש, וביותר יש להרגיש שלא מצאנו מצווה כזו, שכלל ישראל עושים כל אחד ואחד בזמן אחר, שקיעה, וחמש דקות, ועשר דקות, ועשרים דק' אחר השקיעה וכו' וכו'⁶², ובמוצ"ש יש מחלוקת בפוסקים בסי' תרפ"א באריכות, אם מדליקין לפני הבדלה, או אחרי הבדלה ובמ"ב (שם סק"ג) דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד⁶³ וכן מקום ההדלקה לא ברור, בפנים ובחוץ וכו' ומה זה

חת"ס עמ' קפ"ד, ובספר אוצרותיהן של צדיקים [לש"ב הגה"ח ר"א פרלוב שליט"א] הביא מהגאון רבי חנוך פדאווא זצ"ל שהיה ביומי דחנוכה אצל שר התורה גאב"ד טשעבין זצ"ל, ובא לבקרו גאב"ד פרשבורג בעל הדעת סופר זצ"ל, והביא עמו דריידל של כסף, וסיפר שזה היה שייך לזקנו אדוננו החתם סופר זי"ע שהיה מתעסק בזה הרבה בימי החנוכה עם הדריידעל והיה מונח בכיסו, והיה גם נוטלו עמו לבית דין שטוב עכ"ד. ואם ניתנה הרשות להעמיק בהליכות הצדיקים הקדושים זי"ע, אולי החת"ס לא רצה להסיח דעת מימי החנוכה [וכמו שהבאנו לעיל מהלבוש] ולכן התעסק עם הדריידעל בכל מקום שהלך. ואולי י"ל בדרך רמז, בחילוקי המנהגים אם בשל עץ או כסף, והרי מנהג ישראל תורה היא, דמישך שייכי לדברי הגמרא בר"ה דף כ"ד ע"ב במזבח של החשמונאים שהיה של עץ, ואח"כ של כסף. ובשש"ק הביא מהגאון בעל האבני נזר זי"ע שאמר בדרך צחות לבאר מנהגן של ישראל תורה לשחק בחנוכה, והוא מטעם דאם מדליקים בפנים בבית צריך שיהיו בני הבית נעורין, ולכן משחקים בחנוכה עם הילדים [וידוע כמה חרד בעל האבני נזר לא לבטל שום מנהג ישראל, וכמו שכתב בשו"ת אבנ"ז חו"מ סימן קמ"ט וידוע כי כל מנהגן של ישראל תורה היא, ויסודותו בהררי קודש, והשולח יד לבטל שום מנהג ממנהגם של ישראל, חוששין עליו שרוצה לקעקע ביצתן של ישראל לגמרי", וכן שם בסימן ק"ג "ומהראוי שתדעו כי מנהגי ישראל לא על תוהו נתייסדו ח"ו, ובכולם יש סודות עמוקים ונכוחים למבין וכו'"].

⁶¹ ויש לתת דוגמא לדבריו, "מחיה מתים ברחמים רבים!" שתחיית המתים היא ברחמים רבים, כי היא לא באה ע"י תפלה, אין המתים מתפללים ע"ז, רק בעת שיעלה לרצון לפניו ית"ש (ואע"פ שבמגילת אנטיוכוס מבואר שבני חשמונאים התפללו (ובוודאי שלפני מלחמה, ובעת צרה התפללו כדיון) הרי הבאנו לקמן מהרמב"ם שעל הניסים, קאי על כלל ישראל) והגאון רשי"ב שליט"א העיר למה בעל הניסים לא כתוב "עמדת להם בעת צרתם", ולהנ"ל י"ל קצת.

⁶² וראה מעשה רב (מהדורה חדשה עמ' שפ"ו-ז) שאין יודעים מתי הדליק אדוננו הגר"א נר חנוכה, ויש בזה מבוכה גדולה עיי"ש.

⁶³ ושמעתי מדו"ז הרה"ח ר' אהרן ישראל בורנשטיין ז"ל שזקיני האבני נזר זי"ע לא היה לו סדר בזה, ויש שנים שעשה לפני הבדלה, ויש שנים שעשה אחרי הבדלה, שלא היה ברור לו הדבר וכל

חצר וכו' וכל אחד נוהג מנהג אחר, וכן מה שנחלקו מאיזה צד מתחילים להדליק ולאיזה כיוון, וכן אכסנאים ובחורים וכדו' שנחלקו אם מקום שינה או אכילה וכדו', והאם צריך קביעות ימים להיות קבוע למקום הדלקה וכו', שלא מצינו ספיקות דוגמתו בשאר מצוות⁶⁴.

אמנם בדרך רעיון י"ל, כי מכיון שהנס של חנוכה היה שלא במשפט ושלא בסדר כלל וכלל וכד' היער"ד יותר!! משאר כל הניסים והמועדים⁶⁵ לכן זמנו ומקומו וכו' הוא שלא בסדר, כ"ז בדרך צחות ואכמ"ל. ובדברי חיים על חנוכה כתב שמצות נר חנוכה הוא מעין דלעתיד, והוא עבודתו לעתיד לבוא ולכן סתום המצווה ולא נתפרשו טעמיה וסודותיה כ"כ עיי"ש, והוא כתב בחלק הסוד של המצווה, וגם בנגלה אפשר לומר כמ"ש⁶⁶.

הדלקת נרות חנוכה בבגדי חול

ולפי אור הגנוז שלמדנו מדברי היער"ד שכלל ישראל לא עשו תשובה כלל, אפשר לומר בדרך הרעיון מה שרובם ככולם מדליקים נרות חנוכה בבגדי חול⁶⁷ ולא לובשים בגדי שבת, כמו בשבתות ויו"ט, ופורים כמבואר ברמ"א סי' תרצ"ה סעיף ב' שגם בפורים לובשים בגדי שבת⁶⁸.

שנה בירר את הענין [ויציין שבשו"ת אבני נזר או"ח סימן תצ"ט כתב "דיש להדליק קודם הבדלה דלא כהט"ז", אמנם ראה בשם משמואל [חנוכה תרע"ג ליל ד'] שכתב בזה"ל "וכן מה"ט הבדלה קודמת לנר חנוכה לפי מנהג וותיקין"]. ואאמו"ר שליט"א הראני לדברי הרשב"ץ בברכות דף ל"ג ע"א, שביאר בדברי הגמרא שכשהענו חזרו להבדיל בתפלה, שהענו הכוונה **בימי היוונים** [וכלשון הרמב"ם פשוט ידם בממונם, והעירו די"ל דהמקור לפשטו ידם בממונם הוא במדרש (עמוד קפ"ט) שעקרו דלתות הבתים ובאו גנבים ולסטים, ופריצי היוונים] ויש להתעורר בחנוכה שכשמבדילים על הכוס, שזה כשגברו על היוונים עכ"ד.

⁶⁴ וכידוע שרבנו החזו"א זי"ע שכתב מזרעים עד עוקצין, לא כתב כלום בהלכות חנוכה, ואמרו, שאמר שאין לו בהירות וברירות בענין חנוכה, וכן הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל אמר שקשה לו לפסוק הלכה כי אין שו"ע הרב בחנוכה.

⁶⁵ אשר אף שהם ניסים, מ"מ יש להם סדר, וכדברי המהר"ל הידועים בהקדמה לגבורות ה', הקדמה שנייה, וראה שם משמואל בהקדמה לליל הסדר.

⁶⁶ וסיפר הגרעש"ה שליט"א שפעם דיבר עם מרן הגרש"ז זי"ע בענין הדלקה וזמנה שאין בהירות בדבר, ואמר לו הגרש"ז שהלא דבר הוא שבשחיטה התורה אמרה ושחט, ולא אמרה איפוא ולמעשה אנחנו יודעים בדיוק איפה לשחוט, ואיך לשחוט, ופה בנר חנוכה, רבנן אמרו פתח ביתו עם כל הפרטים שמובאים בגמ', וגם הזמן משתשקע, וסימנים של רגלא דתרמדואי וכו' וכו', ואין אתנו יודע מה עכ"ד, והרב"ג שליט"א אמר בדרך צחות דצחות, שזה דוגמא ח"ו מה היה קורה בלהשכיחם תורתך.

⁶⁷ רק לובשים בגד עליון, כמו שכתבו הקדמונים ראה בספר יסוד יוסף לרבי יוסף יוזפא פרק פ' (ומובא גם בקב הישר פצ"ו) "ולכבוד המצווה חביבה זו הבאה מזמן לזמן פ"א בשנה, ולכבוד האכסניא קדישין המלאכים הבאים עמה, ידליק הנרות כשהוא לבוש בבגד עליון כמו שהולך לבית הכנסת.

⁶⁸ מלבד יחידים שלובשים בגדי שבת בשעת ההדלקה כמובא בליקוטי מהרי"ח.

וי"ל בדרך רעיון, דהנה לבישת בגדי שבת לומדים מהפסוק ברות [פרק ג' פסוק ג'] ורחצת וסכת ושמית שמלותיך" ובגמ' בשבת (דף קי"ג) שמלותיך אלו בגדי שבת⁶⁹ ובמדרש רות מכאן אמר רבי חנינא צריך שיהיה לו בגד שבת ובגד חול, וכן הוא בירושלמי פאה, פ"ח ה"ז, ולפני "שמלותיך" כתוב ורחצת ופי' רש"י⁷⁰ ורחצת מן הע"ז, וסכת במצוות, והוא מהמדרש ברות שם, ובוודאי שענין הרחיצה והלבישה הוא משום כבוד ועונג שבת, אבל בפנימיות הכוונה לרחוץ⁷¹ מן העבירות וכמו שכתב התורת חיים בעירובין (דף י"ט ע"ב) באריכות, שכל ההכנות לשבת הוא דומיא לשבת דלעתיד לבוא, וז"ל ולהכי כשהאדם מכין עצמו לשבת חייב להכין את עצמו דומיא דהכנת יום שכולו שבת, ולכך כשם שבעולם הבא צריך אדם לרחוץ עצמו תחילה בנהר דינור בגיהנום להעביר ממנו כתמי העוונות וזוהמתן, ואח"כ הוא נכנס לג"ע, כך בשבת בראשית שהוא דמיון ליום שכולו שבת, אמרו חז"ל שמצווה על כל אדם לרחוץ עצמו קודם שבת כמ"ש בא"ח סי' ר"ס כדי להעביר ממנו זוהמא ממש ודווקא בחמין כמ"ש האריז"ל בקבלת שבת כיון שהרחיצה היא לעומת רחיצת נהר דינור שהוא חם עכ"ל, וכ"כ בחיי אדם בספרו זכרו תורת משה שהוא לרחוץ מן העבירות עיי"ש באריכות ובעוד ספה"ק, ועיין במשנ"ב (סי' רנ' ס"ק ג') כתבו הספרים ויהרהר בתשובה בע"ש ויפשפש במעשים ואין נאה לקבלו כשהוא לבוש "בבלוי הסחבות" של חלאת העוונות, עיי"ש.

ולכן מיד אחר הרחיצה לובש את בגדי השבת, וכמו שכתב בתורת חיים הנ"ל וז"ל וכשם שבעולם הבא אחר הרחיצה הוא פושט ממנו בגדי חול והיינו הגוף שהוא מלבוש לנשמה בעה"ז, ולובש בגדי שבת דהיינו מלבוש רוחני העשוי לו מן המצוות כך בעה"ז חייב אדם לפשוט בגדי חול וללבוש בגדי שבת עיי"ש דבריו, וכן כתב הרמ"א (סי' רס"ב סעיף ג') שאחר הרחיצה מיד לובש בגדי שבת וכנ"ל⁷², כי ע"י כי ע"י שפושט הבגדים הצואים (כמד"א בהפטרה של שבת חנוכה) ולובש הבגדי שבת הוא נהפך לאדם אחר נקי וזך, ופנים חדשות באו לכאן מזמור שיר ליום השבת⁷³.

וממילא י"ל דכל זה בשבת ויו"ט אבל בחנוכה, בימים ההם בזמן הזה, אנחנו מקיימים את המצווה בבגדי חול אפי' בלי הרחצה והטהרה, וזה תוקפו של הנס! שזכינו לנס אף בלי תשובה

⁶⁹ וראה בתו"ח רס"ב סק"ג שמכאן מקור ללבוש בגדי שבת בעת שמחה.

⁷⁰ אף שדרכו לפרש כפשוטו, פרשנדתא.

⁷¹ וכדברי הטור שרוחץ כל גופו, ולא רק פניו ידיו ורגליו, וכ"מ בזה"ק וכמו שדייק המשמרת שלום בסי' כ"ה "כד עאל שבתא איצטרכו כל אינון עמא קדישא לאסחא גרמייהו משמושא דחול", דנראה מזה שצריך לרחוץ כל גופו.

⁷² ואינו לובש שום בגד של חול בשבת, אפילו בגדים שאינן נראין וכמו שכתבו הפוסקים, עיין מ"א סי' רס"ב סק"ב ובגר"ז ובמ"ב שם סק"ה ועיין בקיצור השל"ה שכתב שאף חגורה כובע וסנדל יהיו מיוחדים לשבת, וכן במנהגי החתם סופר "נזהר מאוד להחליף כל בגדיו אפילו הבתי ידיים", וכן בדינים והנהגות לחזו"א "החליף כל בגדיו אף הכיפה והטלית" ועיין בהעמק שאילה להשאלות דאף בגדים תחתונים יחליף. ועיין במעשה רב מהדורה חדשה (עמ' קס"ב) "מנהגו להחליף כל בגדיו מכף רגל עד ראש, בל יעדר דבר שלא יחליף", ועיי"ש במילואים בגדים תחתונים ועליונים.

⁷³ ועיין תוס' ב"ק (דף ל"ז ע"א) ד"ה הרי מועד לחול אינו מועד לשבתות, מפרש בירושלמי, לפי שראה אותם במלבושים נאים אחרים וחשובים בעיניו נכרים, ואינו מכירם.

וכד' היער"ד הנ"ל, ואנו מדליקין לפני נרות שבת, ורובם ככולם מדליקין אחרי הבדלה ודו"ק.⁷⁴

באור איך זכו לנס בלי תשובה

אמנם רבנו היער"ד, לא גילה לנו טעמו של דבר למה באמת הקב"ה הציל אותם אם לא עשו תשובה בזמן זה, ואיך שייך שיהיה עיוות במשפט ח"ו.

והנה רבותינו הק' החת"ס, והשפ"א⁷⁵ גילו לנו, שהחשמונאים על ידי המסירות נפש שלהם עלו ונתעלו מדרגה של עבדים לדרגה של בנים "אחר כך באו בניך", וכמו שרמזו "אל' יחנך בני" [ועיין מאור עיניים פרשת מקץ] ופירשו כי עבד עושה ציווי אדוניו, ואילו בן עושה אפילו יותר מיכולתו, ואפילו מה שלא ציוהו, וכלשונו הק' של בעל המסילת ישרים (פי"ח) "אמנם מי שאוהב את הבורא ית"ש אהבה אמיתית, לא ישתדל ויכוון לפטור א"ע, אלא יקרה לו כמו בן אוהב את אביו שאם יגלה אביו את דעתו גלוי מעט שהוא חפץ בדבר מן הדברים, כבר ירבה הבן בדבר ההוא ובמעשה ההוא כל מה שיוכל וכו', הנה די לאותו הבן להבין היכן דעתו של אביו לעשות גם אשר לו אמר בפירוש וכו' עיי"ש שהאריך בזה. וכעין זה בחובת הלכבות שער האהבה (הביאו בכוכבי אור בח"ב סימן נ"ב עיי"ש באריכות שביאר לפי"ז כמה ענינים) "כי העבד יעשה רק הדברים אשר יצווה מאדוניו, אבל הדברים אשר לא יצווה לעשות לא יעשה אפילו אם מבין העבד שאם יעשה הדבר יהיה לאדון נחת רוח מזה, לא כן הבן אשר מלבד אשר כל הדברים אשר יצווה אביו לעשות יעשה מיד ובזריזות גם הדברים אשר לא ציוה לעשות יעשה ג"כ אם מבין שיקבל נחת מזה", והחשמונאים בכח המסירות נפש⁷⁶ של י"ב בני

⁷⁴ והגרי"ג שליט"א אמר בדרך חידוד שלפי"ד האורחות חיים [מלוניל] הל' ע"ש אות ט', וכן בכלבו ס' ל"א שכתבו שמה שהולכין בבגדי שבת זה כדי לזכור שאסורים בעשיית מלאכה, א"כ בחנוכה שמותרין במלאכה, א"צ בגדי שבת, ובפורים הרי נהגו שלא לעשות מלאכה, ולכן יש ענין בבגדי שבת [ואלה שהולכים בבגדי שבת בהדלקה כמ"ש בליקוטי מהרי"ח, יש מקום לומר לטעם הנ"ל, דהרי יש שאינם עושים מלאכה בשעת הדלקת הנר כמ"ש הא"ר ועוד, והמ"ב בס"ק ג' שיש מקומות שגם האנשים נמנעים מזה]. והערני הגרמ"מ שליט"א דלענין פורים י"ל באופן נוסף עפ"ד התורא"ש במגילה, דאמרינן בגמ' במגילה (יב:) דושתיה היה מפשיטה את בנות ישראל ערומות, וכתב בתורא"ש שם בזה"ל: לאו דוקא ערומות ממש אלא מפשיטתן עדיהן שלובשות לכבוד שבת עכ"ל, ואולי מה"ט תיקנו ללבוש בגדי שבת בפורים.

⁷⁵ בד"ת של האדמו"ר מגור שליט"א ראיתי ד"ז בשם השפ"א. וראה שפ"א חנוכה תרמ"ב-ג, ובאמרי אמת תרס"ז הביא בשם השפ"א כע"ז עיי"ש.

⁷⁶ ויצוין שבספר החיים להגאון רבי חיים מפרידבורג [אחי המהר"ל] פ"ז כתב שהשם "חנוכה" הוא ע"ש שהבית נתחנך על ידי קדושי ישראל שלא רצו להשתמד באותם הימים, ונהרגו על קידוש השם, וכן יהיה בבית השלישי עיי"ש.

חשמונאים⁷⁷ עלו ונתעלו לדרגת בן, ועוררתיך! בניך ציון ושמתיך כחורב גבור [זכריה ט], והביאו בס' הנ"ל את ד' זוה"ק שהבן יש לו רשות לחפש בגנוי אביו, וזה הפך שמן שבדקו! ומצאו, בני! בינה ימי שמונה קבעו.

ויש לתת רמז מעשה אבות סימן לבנים מדברי הרוקח⁷⁸, שכתב (בפרשת מקץ) שהמטמון שיוסף הצדיק הכניס לשבטים היה שמן, ויוסף הצדיק קיבל מיעקב סוד החנוכה, כמו שכתב החתם סופר (בדרושים ואגדות מכת"י עמ' קל"ט), שיעקב למד עם השבטים כל התורה, אבל חנוכה ופורים לא גילה להם רק ליוסף שהיה למעלה מכל השגת השבטים כמבואר בשל"ה, והמבין יבין כי יניקת יוסף הצדיק כידוע הוא מפורים וחנוכה הידוע, והיא חלקו ממש⁷⁹, וזה שהוסיף יעקב ליוסף יותר מאחיו שני סלעים מילת היינו ב' מצוות מתורת שבוע"פ, ויקנא בו אחיו קנאת סופרים זה חנוכה ופורים, ויוסף הוא חנוך כמבואר בשל"ה וחנוך הוא אותיות חנוכה וכו' עיי"ש דבה"ק של רבנו החת"ס⁸⁰. ויש להאריך בזה, שזה חנוכה, כמו שבחושך של מצרים היה אור של יוסף בארץ מצריים, שמני א' אדון בכל ארץ מצריים כדברי ק' של הרה"ק מרוזין זי"ע שעשיתי א' אדון בכל ארץ מצרים⁸¹ וטבח טבח והכן, כן הנר חנוכה מאיר בחושך, ברה"ר, למטה מעשרה, בסוף החודש וכו' ואכמ"ל⁸².

וברמז דרמז, יש לציין לדברי הטור השלם עה"ת בפרשת וישב "אותו אהב אביהם מכל אחיו" גימטריא "שגלה לו סוד בלבד ולא להם" וסוד בגימטריא עין, ענין חנוכה עין, וכמו שהארכנו לקמן ואכמ"ל, והחן שמוזכר אצל יוסף הצדיק י"ל ר"ת נר חנוכה. ושור' במחזור ויטרי [מהדורה חדשה עמוד שמ"א] "חנוכה חן" בכ"ה כסלו, ד"א מצאו חנוכה מצאו חנינה", והן הן הדברים⁸³.

⁷⁷ וכדברי רש"י בזאת הברכה [פרק ל"ג פסוק י"א] "ברך ה' חילו" ופרש"י לפי שראה שעתידין בני חשמונאי ובניו להילחם עם היוונים, והיו מועטים י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות עיי"ש (וכנראה שמקורו ממדרש חנוכה ראה בס' ממלכת כהנים עמ' קע"ב) ויש לציין לדברי המשנה ברורה (סימן תרפ"ב סק"א) בשם הפרי חדש "כשעמדה עליהם יש לדלג תיבת עליהם, דהא אחר כך אומר על עמך ישראל, אא"כ אומר "ו"על עמך ישראל", ומוכח דהיה גזירה מיוחדת על החשמונאים, מלבד הגזירה על עם ישראל, וראה מה שכתב ע"ז הגר"ח צ"ק שליט"א בקונטרס יחלק שלל עמוד קי"ח.

⁷⁸ שכל דבריו דברי קבלה ראה, נודע ביהודה או"ח סימן ל"ה, חת"ס סופר יור"ד סימן ד', בגדי ישע או"ח סימן קס"ז, ופני יהושע קידושין דף ט"ז, ובני יששכר חנוכה ועוד.

⁷⁹ והארכנו במק"א עפ"י דברי החת"ס שחנוכה הוא מכוחו דיוסף, הברכה שיעקב בירך את השבטים, שנא' (מ"ט כ"ב) בן פרת יוסף בן פרת עלי עין. יש בזה פשטים שונים, ורש"י מפרש פורת מלשון אפריון נמטייה לרבי שמעון ומלשון חנו נטוי על העין הרואה אותו. והתרגום מתרגם, ברי דיסיג' יוסף. הרי זה לשון פריה והתרבות כמו בגמ' שבת. שני הדברים האלו ביחד, החן וההתרבות, הם בן פרת יוסף בן פרת עלי עין, וזה בחנוכה כוחו של עין ואכ"מ.

⁸⁰ וראה ברש"י ויפתח האחד את שקהו, זה היה לוי, ע"י כהניך הקדושים.

⁸¹ והחידושי הרי"ם זי"ע הפליג מאוד בדברים אלו.

⁸² ובדרך רמז, בדעת זקנים בפרשת ויגש (מ"ה, כ"ז) פי' וירא את העגלות אשר שלח יוסף, דקאי על עגלת הנשיאים עיי"ש, דע"י שראה את הנשיאים, חנוכה, ותחי רוח יעקב אביהם, יעקב לא מת, וראה להלן מה שכתבנו בזה ודו"ק.

⁸³ וראה בסידור רש"י (רבו של בעל המחזור ויטרי) סימן ש"ז שכתב כנ"ל.

ויש להאריך עוד בדברי הבעה"ט הידועים בפרשת וישב, "זקנים" שלמד איתו זרעים, מועד, נשים, נזיקין, קדשים ולא כתב טהרות וכבר האריכו בזה הרבה,⁸⁴ ולפימ"ש י"ל שיעקב למד עם יוסף את הסוד של חנוכה, כל היסוד לנס חנוכה שנמצא נס פך השמן חתום בחותמו של כהן, וידוע קושיית הפנ"י הרי טומאה בציבור, אלא שזהו חביבות הנס שאע"פ שמעשה הדלקה שייך אף בטומאה, מ"מ זכו להדליק בטהרה, וא"כ י"ל דזהו עצם הסוד שלמד יעקב עם יוסף.⁸⁵ וראה בדעת זקנים בפרשת פנחס, ביום השביעי נשיא לבני אפרים שע"י שיוסף שמר את השבת, שנאמר טבח טבח והכן ואין והכן אלא והכינו, זכה שקרבנו של שבט אפרים דוחה את השבת, אע"פ שהיו קרבן יחיד עיי"ש.⁸⁶

כל כלל ישראל בימי חנוכה זכו למעלת הבן

אמנם הרי כבר אמרו רבותינו זי"ע (השפ"א, והישמח ישראל ועוד) שחידוש של נס חנוכה זה לא שנעשה נס עבור החשמונאים שהיו צדיקים, שהרי מצינו שגם אצל התנאים מי שאמר לחומץ שידליק וכו', וכן בדורות האחרונים, וכמו שרמזו היש"ש בהקדמה,⁸⁷ רק הנס הוא שהם עשו זאת עבור כל כלל ישראל⁸⁸ הדלקה במנורה, וכל כלל ישראל היו צריכים שיהיה להם זכות שיהיה להם נס! א"כ אף שהחשמונאים במסירות נפשם זכו לדרגה של בנים, אבל איך כל כלל ישראל זכו לנס, אבל הן הן הדברים, בן עושה רצון אביו במסירות נפש וכו' אבל יש עוד מעלה בבן, שבנים אתם אפילו אין אתם עושין רצונו של מקום, בן נשאר בן, ורחמי האב על הבן, והם שני צדדים למטבע של הבן, והחשמונאים עוררו את מידת הבן של כלל ישראל (ועוררתיך בני ציון על בני יון) ולכן אפילו שכלל ישראל לא חזרו בתשובה כלל וכד' היעיר"ד, זכו לנס

⁸⁴ ובמגלה עמוקות פרשת ויגש כתב, כשרצה יוסף ללמוד טהרות הוצרך לרדת מצרים מי יתן טמא מטהור עיי"ש, והגרי"ג שליט"א הראה ד' הזזה"ק בפרשת ויגש "וירא את העגלות שית היו כמה דכתיב בפרשת נשא שש עגלות צב" ע"כ, ובמדרש בנשא (פרשה י"ב) כתב שש עגלות צב כנגד ששה סדרי משנה, דהיינו שיוסף שלח לו שכבר השיג ששה סדרי משנה עם טהרות, ושמעתי גימטריא "וירא את העגלות" עה"כ "ראה גם סדר טהרות" (וברש"י שלח לו יין שדעת זקנים נוחה הימנו "דעת" זה סדר טהרות עם הזקני"ם).

⁸⁵ וש"ב הגראב"מ שליט"א אמר שלד' החת"ס יש לבאר קצת סוגיא עמומה, בקריאת התורה של חנוכה פרשיות של הנשיאים כמ"ש במשנה במגלה, ואנחנו קוראים ביום השמיני עד הסוף, ויל"ע הרי יש י"ב שבטים, ומה פשר הדבר, ואנחנו רק קוראים שמונה ימים, ולד' החת"ס שחנוכה זה יוסף וא"כ אחרי שקוראים ביום השביעי וביום השמיני מנשה ואפרים, זה כולל הכול ודו"ק היטיב עכ"ד.

⁸⁶ ומו"ח שליט"א אמר בדרך רמז בתפילת מוסף של שבת "תכנת שבת רצית קרבנותיה", שקאי על קרבנות מוסף, אבל ברמז לפי דעת זקנים שע"י אפרים שמר את השבת ממילא ע"י תכנת, והכין, רצית קרבנותיה, אע"פ שהיו קרבן יחיד.

⁸⁷ ובס' קב הישר פצ"ו בשם רבו, שהיה לו קבלה, שהנס שהיה אצל היש"ש שבשעה שחיבר ספרו אירע שהיה לו נר קטן דולק לפניו, והיה זמן קרוב להיכבות, והיה דולק כמה שעות יותר משלושה וארבעה נרות שלמים.

⁸⁸ ועיין בתוס' קידושין דף כ"ג ע"ב שלכו"ע כהנים שלוחא דידן ג"כ.

שנתגלה האהבה העצומה של אבינו אב הרחמן, ולא עזר ליוונים כל הקיטרוגים שקיטרגו על ישראל בחטא העגל [כדברי הרוקח בסידורו (עמוד תשט"ו) שקרן השור היה להזכיר חטא העגל וכ"כ המהר"ל בנר מצווה, והיפה תואר במדרש בראשית, והנוב"י בדרושי הצל"ח דרוש ל"ד באריכות והאבני נזר מובא בנאות הדשא ח"ב עמוד רכ"ג ועוד] ומכירת יוסף שגרמה למלכות יון⁸⁹ [כדברי המגלה עמוקות בפרשת ואתחנן אופן רנ"ב ועיי"ש שכתב גימטריא יוסף=מלך יון, וראה בני יששכר מאמר ד' סימן ל"ד שהאריך בזה וגם כתב גימטריא אנטיוכס=יוסף] רק אהבת עולם אהבתיך כי כך בחרתי, ואוהב את יעקב ואת עשיו שנאתי⁹⁰.

ועוד יש לרמז שכלי שהבאנו לקמן מהמדרש בבראשית רבה, שהמעשה של קין והבל היה בחנוכה, והביאו בשם האריז"ל (שער הגילגולים הקדמה ל"ג) שקין והבל נחלקו על הכהונה, וקין היה הבכור וראוי לכהונה, אמנם ע"י חטאו הפסיד מעלתו! וכ"ז ביומי דחנוכה, הבירור למי מגיע המעלות והברכות, בימים ההם בזמן הזה, וראה פרי צדיק [חנוכה אות ו'] שמאריך שבחנוכה נתברר שגם לבוגדים יש תיקון עיי"ש⁹¹, וזה מה שהבין המן הרשע שבחודש כסלו לא יוכל לנצח את כלל ישראל מפני החנוכה כמו שכתוב במדרש, אע"פ שישנו מן המצוות רח"ל, כי בנים אתם, אתם אפי' אין עושין רצונו, שמבצבץ ביותר בימי החנוכה⁹².

וזה הענין שבחנוכה מתנוצץ הגאולה העתידה, ערכתי נר למשיחי⁹³, כמו שהאריכו בבני יששכר ושפ"א, ופרי צדיק ועוד ספה"ק, כי בחנוכה הקב"ה חס עלינו מאהבתו אותנו בעצם כדברי היער"ד וכו', וכן בגאולה העתידה וכדבריו של אדוננו המהר"ל (גבורת ה' פכ"ד) שהקב"ה לא בחר באאע"ה מצדקותו רק בעצם אברהם בחר, וכן כאשר גאל אותם אמר הקב"ה

⁸⁹ וראה בבן יהוידע מסכת שבת דף ט"ו "דארז"ל (צע"ק מה כוונתו חז"ל) גלות יון היה בשביל מכירת יוסף, ותשעה שבטים שנתנו עשרים כסף ממילא זה ק"פ כנגד ק"פ שנים ששלטה מלכות יון כמבואר במסכת ע"ז (דף ח ע"ב) ויוסף הצדיק אחוז ביסוד שהוא צדיק והוא כפול וב' פעמים צדיק הוא ק"פ, ולכך נפרעו בעבורו בזמן שהוא בית שני שהוא כנגד יצחק וכו' עיי"ש.

⁹⁰ ויש להוסיף דבספה"ק [ראה ילקוט ראובני פרשת לך לך ועוד] הביאו בשם ספר הקרניים שאאע"ה נפטר בטבת, וכתב בספה"ק בת עין, שזה היה בראש חודש טבת, בחנוכה בראש חודש טבת "תקבר בשיבה טובה" ר"ת טבת, וא"כ הרי בדרשות הר"ן בדרוש השני האריך מאוד בענין יעקב ועשיו, וכתב שם שביום פטירת אאע"ה כשעשיו לא היה בפטירתו, לא דמעה עינו, ולא היה איכפת ליה כלל בפטירתו, ולכן הפסיד מעלת ההמשך של האבות ויעקב הוא הבן עיי"ש באריכות, וזה היה בחנוכה!! והערוני, דהרי גם מכירת הבכורה היתה באותו ביום, וא"כ נמצא שלא זכו אז רק למדריגת בנים, אלא גם למדריגת בני "בכורי" ישראל.

⁹¹ והרפ"פ שליט"א הראה מה שכתב בשער הגילגולים שמתיתיהו היה גילגול של קין עיי"ש.

⁹² והגר"א שליט"א הראה לדברי התנחומא בפרשת כי תשא שצפה הקב"ה שעתידין אוה"ע לתרגם את התורה ליוונית והם אומרים אנו ישראל! אמר להם הקב"ה אתם אומרים שאתם בני! איני יודע אלא מי שמסתורין שלי אצלו והם בני, וזה המשנה, תורה שבע"פ ע"כ, דזה הבירור שיון הם לא בניו של הקב"ה רק עם ישראל, שדבוקים בתורה שבע"פ ודו"ק. וראה בתפארת שלמה (מועדים אבות פ"א) שהביא "שידענו מהרב הקדוש האלקי בעל הקדושת לוי זי"ע, שבימי חנוכה שש והתפאר לפני השי"ת ב"ה, על מצות נר חנוכה שישראל מדליקין, לומר כמה בניך טובים, כמה הם נזהרין במצוותיך וכו' וכו'".

⁹³ וראה בספר כד הקמח לרבנו בחיי (ערך נר חנוכה) "שהימים האלו נקראים "חנוכה" מלשון "חיווך" כלשון חנוכת הבית, לפי שהוא רומז לזמן משיח שאנו עתידים לחנך בו את המקדש".

אע"ג שבסוף יחטאו עכ"פ הוא גואל אותן "וזאת המידה הגדולה לישראל אשר יגאלם הקב"ה עכ"פ ולא יביט אל צדקת ישראל רק מפני שהוא חפץ בישראל מצד עצמם, ובאותו הענין אשר היתה הגאולה הראשונה כך יהיו ישראל לעולם נגאלין! עיי"ש דבה"ק.

ואאמו"ר שליט"א הראני לדברי הרמב"ם באיגרת השמד שכתב, שבימי אנטיוכוס אע"פ שעברו על ג' עבירות ולא מסרו א"ע למיתה מ"מ נקראו צדיקים בלשון חז"ל, וכוונתו למה שאומרים על הניסים רשעים ביד צדיקים⁹⁴, ורואים שכוונת הרמב"ם שרשעים ביד צדיקים, הכוונה צדיקים עמך בית ישראל, ולא קאי על החשמונאים.

ואולי אפשר לבאר בדרך רעיון, שהמשנה בסנהדרין (דף צ) אומרת כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כולם צדיקים וגו', ופירש במהר"ל בחידושי אגדות "אי אפשר שלא יהיה אל ישראל הנצחיות בעולם הבא, מפני כי הם מעשה ידיו של הקב"ה יותר מן האומות כי ישראל נקראו בנים אל הש"י וכו' אבל ישראל נבראו לעצמם והם נקראו בשביל בנים וראוי שיהיה בהם תפארת ולא יהיה בהם חיסרון" ע"כ, וממילא אפשר לומר שמה שהרמב"ם כתב שכל כלל ישראל נקראו צדיקים, הרי לפי המהר"ל ההסבר כי הם בנים, וזה התגלה בחנוכה ביתר שאת וביתר עוז, האור של נר ה' נשמת אדם שטמון בכל יהודי ויהודי, אור זרוע לצדיק!⁹⁵ וראה בבני יששכר (מאמר ד' אות פ"ח) בשם חיד"א זי"ע שמלחמתם של היוונים בבני"ש בשבת, חודש, מילה (וכמובא במגילת אנטיוכוס⁹⁶) כי בשלשתם יש בחי' של בנים ובוזה נלחמו היוונים עיי"ש, והן הן הדברים⁹⁷.

⁹⁴ ועיין בספר הזיכרון להגר"ח שמואלביץ זצ"ל (עמוד רמ"א) שהביאו את הנוסח של איגרת השמד המתוקן וז"ל וידוע הוא כמ"כ מה שקרה לישראל במלכות יון הרשעה מגזירות קשות ורעות וכו' ועכ"ז לא קראום חכמינו ז"ל לא גויים ולא רשעים, אלא צדיקים גמורים, והתחננו בעדם, והוסיפו בימי החנוכה על הניסים עד ורשעים ביד צדיקים, ועיי"ש בהגהות שהביאו מאיגרת רבי סעדיה ב"ר מיימון אבן דנאן שהנוסח הוא צדיקים.

⁹⁵ וראה בכד הקמח לרבנו בחיי בערך נר חנוכה, שמאריך מאוד בענין אור זרוע לצדיק עיי"ש"ה, וראה לקמן שהבאנו בשם הגר"א ששמונה ימים שגומרים בהם את ההלל הם כנגד שמונה ימים שאין אומרים הלל, וזאת חנוכה כנגד יוה"כ"פ, וגם אז אנחנו אומרים להקב"ה בליל יום קדוש, אור זרוע לצדיק ודו"ק.

⁹⁶ והאריכו לברר מי כתב מגילה זו (ראה סיני כרך ס"ד מעמוד ק"ח ואילך) דהרס"ג (בספר הגלוי) כתב שבני חשמונאים כתבו סמוך לזמן מאורעתם, אמנם בבה"ג סימן ע"ה כתב "זקני בית שמאי וזקני בית הלל הם כתבו מגלת בית חשמונאי, ועד עכשיו לא עלה לדורות, עד שיעמוד כהן לאורים ותומים", וראה בקדושת לוי בקדושה שניה) וי"ל דמלכות יון שייכת בחכמה [וכמו שהאריך בזה המהר"ל בספר נר מצוה ועוד שמלכות יון שייכת לחכמה, ונלחמה כנגד חכמת התורה] ולא הסכימו שהחכמה מחייבת לפעול למעשה והיא נשאת במושכולות [כידוע המעשה מאריסטו גדול הפילוסופים, אשר הרמב"ם העיד עליו באגרת לרבי שמואל אבן תיבון (כמובא בקובץ מאמרים לרבי אלחנן) "שהגיע עד למטה משכל הנביאים", ונתפס עושה מגונה מאוד ואמר "כעת אינני אריסטו" וראה בשם משמואל חנוכה (תרע"א) מה שכתב בעי"ז על אריסטו] וא"כ הרי מבואר בחז"ל בראשית רבה (פי"א אות ב') [וברש"י שם] בענין מילה ששאלו לר"ע אם חפץ הקב"ה במילה, אמאי לא ברא את בני האדם כשהם נימולים, והשיב דכתיב "אשר ברא אלקים לעשות", והיינו דהקב"ה הניח לנו שנעשה ונשלים בבריאה, וממילא מובן היטיב שלכן גזרו היוונים על המילה, כי זה הרי מרמז על "המעשה" ושלא די בחכמה ודו"ק.

זמן תשובה בחנוכה

ודעת לנבון נקל, שממילא מובן שעם נשאר המעלה של "בנים" בכל מצב, זה מסייע שאפשר לשוב בתשובה, דהרי בעבד שמרד אין לו תקנה ומלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ורק בבן מכיון שתמיד נשאר בן, ומחובר לאביו שבשמיים לכן יכול לחזור בתשובה, וכמו שכתב בבני יששכר (מאמר לחודש אלול מאמר א' אות ו) שלכן בגויים לא מהני תשובה כדאיתא בתנחומא האזינו (סוף פסוק ד'), כי מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול, ורק בישראל דכתיב ביה "בנים אתם לה' א' הנה אנחנו בנים, כי אנחנו עמוסים מני בטן כביכול מן עצם אצילות דקודש, והרי קיי"ל אב שמחל על כבודו מחול, על כן מהני תשובה עיי"ש דבה"ק. וא"כ בחנוכה יש סייעתא דשמיא מיוחדת לחזור בתשובה, השיבנו אבינו⁹⁸.

וראה בליקוטי הרי"ם עמ' ק"י בשם החידושי הרי"ם **שחנוכה הוא טוב לתשובה**, משום שתשובה קדמה לעולם, וזה שהוא מוטבע בעולם קשה לו לחזור בתשובה, ובעת הארות הנס שהוא למעלה מהטבע יוכל לבוא לתשובה שקדמה לעולם עכ"ד, ובפרי צדיק חנוכה (אות י"ג) וז"ל **ובכל שנה בחנוכה הזמן שיוכל כל אדם לזכות לתקן מעשיו שיהיו נחשבין כזכויות, שאם יפתח פתח א' של תשובה כחודה של מחט בהתעוררות מצדו, השי"ת מוכן לעזור שיעשה תשובה שלימה, המהפך זדונות לזכויות עכ"ל**.

ואמר בזה אא"ז הרה"ח רבי אברהם טרגר זל"ה שזה הענין דעשיו נולד כשהוא עשוי כבר, והיינו שאין לו חלק בעשי' ותיקון, וזה הענין **שעמלק זרק מילות כלפי מעלה**, ומשום דבמילה מרומז כח המעשה שבזה אין להם חלק ואמרו "באלו בחרת טול מה שבחרת" ויש להעמיק עוד יותר עפי"מ שאמר הגרש"י בורנשטיין שליט"א עפ"י דברי רש"י בקהלת (פ"א פ' ט') החילוק בין שאר חכמות לתורה, שכל החכמות אין בהם חידוש, אלא מה שהי' כבר נברא בששת ימי בראשית, משא"כ בתורה וכו' יעושה"ה. והרי מבואר במהר"ל בספר נר מצוה דעיקר התנגדות יון הוא לחכמת ישראל, והיינו כמ"ש בספה"ק דהוא ענין תושבע"פ, דשם יוצאת לפועל כח החידוש של ישראל, ונמצא דיון וחכמתה הם במה שיש כבר בבריאה, וישראל וחכמת התורה הם במה שלמעלה מהבריאה שהיתה כבר ואדרבה בכח החידוש. ומילה אשר אי"ז מעצם הבריאה אלא חידוש בבריאה, לכך יון מתנגדים לזה [וכן קידוש החודש דהוא ענין חידוש שאינו קיים בבריאה].

⁹⁷ ומסופר על הבאר מים חיים זי"ע [יומא דהילולא בג' דחנוכה כ"ז כסלו] שהיה לו בן ר' קלמן שהיה חתנו של האוהב ישראל זי"ע וירד מן הדרך רח"ל, [ובסוף ימיו חזר בתשובה ע"י מעשה שהיה] ובבילי שבת קודש היה חוזר מבית המרזח רח"ל, והבאר מים חיים השקה והאכיל אותו, באהבה עצומה ואמר, רבש"ע בן נשאר בן, בכל מצב שהוא רחמי האב על הבן, כן יתעוררו רחמין על בניך. והן הן הדברים שע"י מסי"נ של החשמונאים נתעורר האהבה של אבינו אב הרחמן, שהיא אהבה בעצם, וכמו שאמר ר' ישראל מסלנט זי"ע שכשאדם יש לו בן שאינו רווה נחת ממנו, ויש לו תלמיד אהוב וחביב עליו ביותר וכו', וכשיש שריפה רח"ל, והבן והתלמיד נמצאים באותו מקום באופן אוטומטי הוא מציל את בנו, אהבה בעצם.

⁹⁸ וראה בסידור אשי ישראל באבני אליהו להגר"א, בברכת השיבנו אבינו לתורתך כי שתי דלתות ברא הקב"ה א' בלב השמים, וא' בלב האדם וכאשר הקיש בדלת התחתית ורחמיו על הבריות, נפתחו דלתות השמים.

ובזכר דוד למוה"ר דוד זכות זצ"ל (מאמר ג' עמ' תרנ"ו) כתב במה שכתבו הרמ"א תר"ע סעיף ב' וש"פ שאם מזמרים הוי סעודת מצווה, דלעומת גזירת היוונים הארורים שגזרו עלינו שלא נוכל לצעוק, אנחנו יושבים ורוממת א' בגרונם, עיי"ש⁹⁹, ובס' ממלכת כהנים (עמ' רס"ה) הביא נוסח של מדרש מעשה יהודית "שהיוונים גזרו על ישראל שלא להתפלל לה", ובדרך רמז אולי זה הענין אשר מלבד אמירת ההלל בחנוכה שזה רוממות א' בגרונם, וכתוב במדרש מעשה חנוכה שהקב"ה אמר אתם רציתם לבטל אמירת ש"ש, אני אתקן לומר הלל¹⁰⁰ יש גם הרבה שמתאספים ברוב עם בלילי חנוכה, בהדלקת הנר, ושרים בשמחה רבה ואמרו כולם, וזה כנגד גזירת היוונים שלא נתנו להתאסף בציבור, ולשבח ולהתפלל ולשבח הא' [וכדברי הבני יששכר שהבאנו]¹⁰¹.

הנס של חנוכה מראה חביבות יותר משאר המועדים

והקב"ה הראה לכלל ישראל החביבות, ע"י נס המנורה שאע"פ שלאורה א"צ, וגם הרי היו אנוסים על המצווה וכו' וכמ"ש השפ"א ועוד, ועיין בחת"ס (בדרשות) דברים נפלאים, שפורים ופסח לא מראה כ"כ חיבה לעם ישראל כי אולי הקב"ה עשה נס למען ידעו כל הארץ כי ה' הוא אל' אין עוד מלבדו, בשמעו עמים ירגזון, ונפל פחד מרדכי עליהם וכו' משא"כ הנס של הנרות היה בבית המקדש, ומי ראה וידע זה רק הכהנים הניגשים אל ה' והרוצה יכחיש כל אלו¹⁰² ואין

⁹⁹ וראיתי גימטריא "נר איש וביתו=ונצעק אל ה' וישמע קולנו.

¹⁰⁰ וההלל היחידי של ראש חודש שהוא מדינא, הוא ההלל של ראש חודש טבת, ושמעתי מכ"ק מו"ח שליט"א רמז לזה מד' האבודרהם שפי' שבפרק ק"נ בתהילים הללו א' בקודשו מוזכר שם י"ב פעמים הללו, הוא כנגד י"ב חודשים עיי"ש, וא"כ הללו כרוב גדלו, הוא כנגד חודש טבת, שהוא הלל שלם, הלל מדינא, כרוב גדלו עכ"ד [וכ"ז בדרך הרעיון דהמנין הוא מניסן, אולם האריכו בדברי הרמב"ן בפרשת בא וראה חת"ס חו"מ סימן נ' ואכמ"ל, וראה בשם משמואל (תרע"ה) ועוד ספה"ק שכתבו שחנוכה הוא בחודש השלישי כמו ששבועות בחודש השלישי וכן בספר מאיר עיני חכמים עמוד ט"ו באריכות שמתן תורה היה בשלישי בו' וחנוכה בחודש השלישי ו' יום לפני סוף החודש עיי"ש תורה שבכתב ותורה שבע"פ] והגריא"ר שליט"א בעל השיח יהודה הסתפק, מה הדין בר"ח טבת מי שאינו יודע את כל ההלל השלם ויודע לומר רק חצי הלל ועד"מ אין לו סידור, האם יאמר חצי הלל בברכה כמו בכל ראש חודש, או כיון שהלל דחנוכה היא הלל השלם, ועל חצי אינו יכול לברך בימים של הלל שלם לא יברך, דהיינו דיש להסתפק, האם יש שני מחייבים לומר הלל ראש חודש וחנוכה, או שלא ניתקן הלל על ראש חודש טבת, וכל חיוב ההלל הוא רק משום חנוכה עכ"ד, ויותר נראה שאין תקנה לומר הלל גם מדין ר"ח ואכמ"ל.

¹⁰¹ וראה בהליכות שלמה חנוכה (עמ' ש"כ) שמרן הגרש"ז זי"ע הורה שאבלים מותר להם להשתתף במסיבה משפחתית שנוהגים לערוך מדי שנה ולזמר מענינא דיומא, וכן באורחות הלכה שם הוראת מרן זי"ע שמה"ט חסידים מותר להם להשתתף במעמד הדלקת הנר של רבותיהם גם באבלות די"ב חודש! שהרי עיקר כוונתם לראות עצם הדלקה וגם אין מזמרים שם אלא מענינא דיומא! עכ"ד.

¹⁰² וגייסי הגריא"ר שליט"א עוררני שאכן היוסיפון לא הביא את הנס של חנוכה, וכן במסכת חשמונאים ודו"ק.

כאן כבוד שמו ולא היה צורך רק להודיע לנו חיבתו ורצונו עצמו עכ"ד הק' של החת"ס. ומביא שם החת"ס (בדף ס"ד שם) שכדבריו כ"כ הראב"ד בספר דברי המלחמות בית שני, וגם אאזמו"ר הגרש"ז זי"ע היה מאריך בזה ביומי דחנוכה, שכל הנס של חנוכה בנוי על אמונת חכמים שהאמינו לדברי הכהנים שהמנורה דולקת בבית המקדש בנס¹⁰³, ראה באריכות בהליכות שלמה חנוכה (עמ' ש"ו) ולכן נס חנוכה לא ניתנה להיכתב כי כל עיקרה לא באה אלא לפרסם את אמונותינו בתורה שבע"פ, וזה לא כרת הקב"ה ברית עם כלל ישראל אלא בתורה שבע"פ זה בימי החנוכה עיי"ש (ולשון הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ג ה"ג "להראות ולגלות!! הנס")¹⁰⁴.

וראה בעט"ז סי' תרע"ו שימי החנוכה לא יהיו בטלין אף אם כל המועדין יהיו בטלין, וכן הוא במגיד מישרים בפרשת ויקהל "והיינו דאמור רבנן חנוכה ופורים לא בטלין לעולם, דהא חנוכה ופורים לית בהו אלא סיפור ניסים דהקב"ה בלחוד וכו' ומשום הכי לא בטלין לעולם" עיי"ש, וזה נשאר לתמיד, וכן מובא במנות הלוי בהקדמה, ובס' החיים לאחי המהר"ל (ח"ג פ"ז) דחנוכה לא יבטל, והן הן הדברים, בחנוכה מתגלה אהבת הקב"ה לעמו ולהודיע לנו חיבתו ורצונו בעצמו כד' החת"ס וזה נשאר לעד ודו"ק.

גזירת היוונים לא להזכיר שם שמיים

וראה שם בחתם סופר, מה שביאר לפי"ז ענין של ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, שלכאורה הרי זה היה רק בצינעא עיי"ש¹⁰⁵. אמנם יש שבארו (ראה נפש חיה סי' תרפ"ב, ועוד)

¹⁰³ דהרי מה שמבואר בעל הניסים "והדליקו נרות בחצרות קדושיך" והרי לא מדליקים נרות בחצר [וראה בארץ צבי בשם אבני נזר שהק' כן] וביארו הרבה מפרשים שקאי על הנרות שהדליקו לניצחון הנס, ולא קאי על הנרות של בית המקדש. וראה חתם סופר בשבת כ"א כתב שעמדו בחצר אבל הדליקו בפנים [ועיין היטיב בדברי הלבוש סימן תרע"ג סעיף ב' שלכאורה מתבאר מדבריו ג"כ שלא ראו את הנרות בגלל שהדליקו בהיכל עיי"ש] אמנם במק"א כתב החת"ס [דרשות דף ס"ז] דמכיון דשבהיכל היה מלא גילולים ומחולל הוצרכו להדליק את הנרות בחצר בית המקדש בעזרה וככה נתפרסם לעין כל.

¹⁰⁴ ויש להעיר שברמב"ם (מהדורת פרנקל) בשנו"ס הביאו שבכתבי היד של הרמב"ם אין מובאים תיבות אלו "להראות ולגלות הנס". ובאו"ש שם ביאר שהכוונה הוא שאפילו לשיטת הרמב"ם שמדליקים ביום, מ"מ אין מדליקין נרות ביום, כי שרגא בטיהרא מאי אהני ליה, וזה "להראות ולגלות הנס".

¹⁰⁵ וראה בקונטרס עולת יצחק (חנוכה) דהיכן מפורש דהיה פרסום מהנס חנוכה, עד שנהי' שם גדול וכו', אך ראה בחגי (פ"ב בחצי הראשון של הפרק) כל הנבואה "והרעשתי שמים וארץ את הים והחרבה", ושם ברש"י דקאי על הניסים שנעשו בימי החשמונאים, ועוד שם ברש"י דהגוים שלחו כסף וזהב כדאיתא ביוסיפון, והבינו שהקב"ה שרוי בתוכם, וזהו "שם גדול וקדוש". ויש לבאר דמה שרק בניסים דחנוכה זכו שידעו שהשכינה שורה, דעיין בפרקים הקודמים שאחרי שעלו לארץ ישראל נואשו מבנין ביהמ"ק וכמפורש בפסוקים עיין ברד"ק שם, והיאוש הוא מעין נתרשלו בעבודה, ורק אחרי מסי"נ דחנוכה שהוא היפך הענין של התרשלות ויאוש, זכו שיגאלו כשם שהשכינה שורה בביהמ"ק. ומש"כ בקרא "את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה"

שמה שאומרים "ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" הכוונה כנגד הגזירה שגזרו היוונים גזירה, שלא להזכיר ש"ש כמבואר בר"ה דף י"ח¹⁰⁶ וכשגברו החשמונאים תיקנו שיזכירו ש"ש גם בשטרות. וראה במדרש חנוכה ש"הקב"ה אמר אתם אמרתם כל מי שיזכיר שמי ידקר בחרב, אני קובע הלל לשמי שמונה ימי חנוכה, ועליהם אמר דוד למנצח על השמינית", וכבר העירו שכל דיני הלל מובאים ברמב"ם בהלכות חנוכה, ולא במועדים, ולפי המדרש א"ש¹⁰⁷

וראה במור וקציעה סימן תרע"ב שכתב, שהברכה של נר חנוכה היא לעיכובא דלא כשאר ברכות, עיי"ש טעמו [ובסידורו כתב הגריעב"ץ דאין מעכב], ובדרך הרעיון י"ל דהזכרת שם שמיים בברכה של נר חנוכה, כשגברו בית חשמונאי, יש לזה תוקף מיוחד, וכמבואר בסוגיא בשבת כ"ג ברכת נר חנוכה והיכן ציוונו וכו' [אמנם ראה בהליכות שלמה בשם הגרשז"א זל"ה (עמ' ש"א) דלהלכה למעשה לא קיי"ל כהמו"ק, וכן מתבאר במ"ב סימן תרע"ו סק"ד].

ויש לציין שבגמ' בר"ה שם מבואר, שהחשמונאים תקינו להזכיר ש"ש אף בשטרות¹⁰⁸ וראו חכמים שיכול לבוא לדי ביזיון ששטרות מוטלים באשפה, וביטלו את זה, אבל היה קשה מאוד לבטל את זה אחרי שכבר נהגו כן העם כפרש"י שם, ובג' בתשרי בטלוח עיי"ש, ויש לרמז שבג' בתשרי בדווקא הצליחו למנוע את הביזיון של הש"ש, לפי המבואר בספה"ק (ראה תנ"כ"א זוטא פכ"ב, ועוד ספה"ק שהאריכו ביסוד זה) שעשרת ימי תשובה הוא כנגד עשרת הדיברות, וא"כ ביום ג' בתשרי שהוא כנגד הדיברה של "לא תשא את שם ה' לשוא", היה להם סייעתא דשמיא לבטל את ביזיון השם¹⁰⁹.

ואם ניתנה רשות לדרוש, אולי זה עומק הכוונה מה שכתוב במדרש מעשה חנוכה, שהיוונים גזרו שלא יכתבו כתובה, שבוודאי בפשטות, הכוונה היתה כדי להכשלים בזימה, דהרי אסור לשהות וכו', וכמה וכמה גזירת היוונים היה בענין זנות, וביטול קדושה כמ"ש בכתובות (ג ע"ב) בתולה הנשאת תבעל להגמון תחילה שזה היה במלכות יון¹¹⁰, וכן גזרו שלא יטבלו¹¹¹

ראה ביוסיפון שאמר אנטיוכוס על עצמו שיכול לעלות בשמים וארץ, ובים וביבשה, ואפשר דזה כנגד כל הנ"ל שנאמר בנבואה, והוא נפלא!

¹⁰⁶ וביוצר של הקליר לחנוכה "ותאלם פה מלשבח".

¹⁰⁷ והערני הגרמ"מ שליט"א דלפי"ד החת"ס בדעת הבה"ג אמירת הלל דחנוכה היא מה"ת, דהרי איכא חובה לקבוע זכר לנס מה"ת א"ש.

¹⁰⁸ להשריש הענין ביתר שאת וביתר עוז, ש"ש. והערני חכ"א שליט"א דמבואר בגמ' דהסיבה שתיקנו מעיקרא להזכיר ש"ש בשטרות, להורות ביטול הגזירה דלא להזכיר ש"ש, וכן גזרו כתבו על קרן השור ועל פתחי הבתים אינו וכו' חלק באלקי ישראל. אולם אעפ"כ חזינו בגמ' דהשקפת חז"ל דאם אח"כ יהיה השם מוטל באשפות, ראוי למנוע הזכרת השם ובלבד שלא יתבזה אח"כ, ומכאן תוכחת מגולה ועורכי כתבי העת למיניהם, וכן לכותבי העלונים, שגורמים לש"ש המוטל באשפות, וצריכים משנה זהירות וה' הטוב יכפר עכ"ד.

¹⁰⁹ ושמעתי מהגראחי"ה שליט"א כע"ז רמז בדברי הגמ' הרי עלי שלא לאכול כיום שנהרג בו גדליה בן אחיקם, למה נקטו דווקא גדליה בן אחיקם, והוא כנ"ל שנדרים ושבעות מישך שייכי לג' תשרי, לא תשא את שם ה' לשוא [והכוונה שמתפיס ביום הצום שהוקבע לג' תשרי, אף שי"א שנהרג בב' וק"ל].

¹¹⁰ כמ"ש הספורנו בתהילים (ח,ט"ו) והחת"ס בדרשות.

כמ"ש בבעל הטורים בפרשת התולדות (כ"ו, כ"ב)¹¹² וכן בפיוט שמיוחס לקליר (ומודפס בס' ממלכת כהנים עמ' רכ"ו) משמע שהיוונים ביטלו טבילת עזרא "בטלו טבילת שחר משקופת שחר", וכן מה שגזרו שלא יהיה דלת לבתים, קדושת ישראל והבתים, שהיוונים רצו שבתי ישראל יהיו הפקר כלשון קדשו של האלשיך (דברים כ"ח, ל).

אבל אולי י"ל עוד, לפי מה שידוע בשם הגר"א (ראה קול אליהו) שתיבת כתובה הוא כתב ו' וה', והיינו שע"י הכתובה יש השם השלם בבית, עם ה' והה' של איש ואשה, ולכן "פלגשם" שאין להם כתובה הרי הם פלג שם עכ"ד, וממילא היוונים לא רצו שבבית היהודי ישרה שמו הגדול והקדוש, ובחנוכה ניצחו אותם החשמונאים¹¹³, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולםך, וכל בית יהודי נהיה בבחינה של בית המקדש וכמ"ש לעיל, נר איש וביתו, ושכנתי בתוכם¹¹⁴.

¹¹¹ והערני הגרמ"מ שליט"א, דהנה בזבים (פ"א מ"ה) תנן "ראה אחת מרובה כשלש שהיא כמין גד יון לשילוח שהן כדי ב' טבילות וכב' ספוגין הרי זב זב גמור", ופי' הר"ש שם ז"ל: מלשון העורכים לגד שלחן מקום שהעמידו שם מלכי יון ע"ז וכו' בה גנזו בית חשמונאי אבני מזבח ששקצום אנשי יון, ואמר רב ששקצום לע"ז ואותו מקום לשילוח עכ"ל, וכבר תמה בזה החס"ד בפי' לתוספתא (פ"א ה"ד) ולכאור' הדבר תמוה שלא מצאו כל אנשי חיל סימנא אחריתי רק בש"ס ע"ז, ומי הוה סני להו לרבנן למימר בהדיא כהילוך ק' אמה וכו', אלא דבר גדול אמרו חכמים ברמיזה, מי גרם לישראל לזיבה גמורה זו בגלות המר והארוך הזה וכו' יעו"ש שהאריך לבאר דביאר הענין ע"פ הנסתר, אכן בכלל דבריו דביטול טהרה הנרמז בשילוח, מישך שייך לריבוי הטומאה דשיקוץ ע"ז דמלכי יון, וכן מתבאר מעצם רמיזת דיני טהרת הטומאה כנגד גלות יון עכ"ד.

¹¹² ואירע נס ונדמן להם מקווה בבית לכל אחד ואחד עכ"ד הבעה"ט, וכ"ה ביוצר לשבת ראשונה של חנוכה "החדיל טסו קדושים וכו' זמן לכולם מקואות מים, יען חסידיו", ובחת"ס דרשות (תקצ"ז) האריך בעי"ז.

וראיתי חידוש בספר חשמונאי ובניו (עמוד ל"ח) שהביא שיש שאמרו, על מה שכתבו שהיוונים ביטלו חודש, שבת, מילה, ונלאו רבים להבין מה הכוונה **חודש**, והאריכו בזה בספה"ק בכח חידוש הזמן וכו', שהכוונה כנ"ל שלא נתנו לטבול, **וחודש הכוונה נידה** עיי"ש [ויש להוסיף בדרך רעיון, עוד טעם למנהג הנשים שלא לעשות מלאכה בחנוכה (ובפוסקים כתבו כמה טעמים לזה), דהוא מאותו טעם של ראש חודש שהנשים אין עושין מלאכה, שכתב הדרכי משה [סימן תי"ז] בשם האור זרוע שהטעם הוא "לפי שבכל חודש וחודש האשה מתחדשת וטובלת וחוזרת לבעלה כשם שהלבנה מתחדש בכל חודש", וממילא בזמן שהתגברו על היונים שוב נתעורר ענין האישות והקדושה, ולכן אין עושות מלאכה. ועוד י"ל שלטעם שכתבו רש"י ותוס' במגילה דף כ"ב (מפרקי דרבי אליעזר פמ"ד) לפי שלא פרקו נזמיהן לעגל, ממילא י"ל שבחנוכה שהוא התיקון לחטא העגל וכמו שהבאנו לעיל, ולכן אין עושות מלאכה] וראה בבן איש חי פרשת וישב אות כ"ז **ויש להם קבלה שאם אשה נפלה בסכנה, תדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה ותינצל** ויש להעמיק בזה מה טעם ופשר להקבלה שאם אין עושין מלאכה בחנוכה ניצלים מסכנה, ולהנ"ל י"ל דאם זה תיקון לעגל הנקרא זבחי מתים י"ל ואכמ"ל.

¹¹³ ובדרך התעוררות יש לדרוש, דהן הן הדברים מה שמצינו שבחנוכה חובת ההדלקה הוא חובת הבית, וכלשון הרמב"ם "מצוותה שיהיה בכל בית ובית וכו'" [והאריכו בזה הפוסקים] עד שמצינו שכתבו שאם מדליקין עליו בביתו לאו כל כמיניה לכוון שלא לצאת, ונחלקו בזה הפוסקים, והמשנה ברורה (תרע"ז סקט"ז) חשש לשיטות אלו לגבי ברכה עיי"ש, ובדרך רעיון, דבחנוכה מתחזק תוקף קדושת הבית, שלפרוש ממנה אינו יכול, ודו"ק [והרחי"ל בהגר"מ שליט"א העיר

נבואת חגי בכ"ד כסלו

וש"ב הגראב"ם שליט"א, עוררני דזה מה שגילה הקב"ה בנבואה של חגי, ויש שם שלוש נבואות א' באלול, וכ"א בתשרי (הושע"ר), והשלישית הוא בכ"ד כסלו¹¹⁵, ושם בנבואות חגי כתוב בפרק ב' "אם יגע טמא נפש בכל אלה היטמא, ויענו הכהנים ויאמרו יטמא" ושם בפסוק כ"ג "ושמתיך כחותם כי כך בחרתי", ופי' במצוד"ד כמו שאין חותם הטבעת זוה מיד האדם, כן לא תסור אהבתי ממך, וכן במהר"י קרא כאותו חותם שאדם רואה כל שעה ואינו שוכחו כי כך בחרתי, ונבואה זו נאמרה בכ"ד כסלו, כשבאו בניך לדכיר ביתך¹¹⁶, שהקב"ה תמיד יאהב את בניו את עמו ישראל אף כשנטמאו, ושמתיך כחותם¹¹⁷, כי כך בחרתי, אהבה בעצם, (ולעיל הבאנו שה"ואהב את יעקב" נהיה בחנוכה ביום פטירת אאע"ה בחנוכה) ואוי לבנים שגלו מעל שולחן אביהם אבל נשארו בנים. השוכן איתם בתוך טומאותם, ואע"פ שגלו שכינה עמהם, והרי הנר חנוכה שהיא מכח הדלקת המנורה כד' הרמב"ן, שהיא עדות שהשכינה שורה על ישראל כדברי הגמ' בשבת דף כ"ב, ואף שגלו שכינה עמהם¹¹⁸, ערכתי נר למשיחי¹¹⁹.

דזה הלשון חביבה היא עד מאוד, עפ"י דברי הירושלמי בכתובות, שהיו חודש אחד בבית המקדש, וחודשיים בבית, שחביבה היא פו"ר לפני הקב"ה יותר מבנין ביהמ"ק, וממילא בחנוכה שחזרה קדושת הבית, חביבה היא פו"ר עכ"ד. וראה מה שכתב רבי יוסף קספי בספרו 'עשרה כלי כסף' אין מצוה מן המצווה חביבות אצלם, כמו מצוות פריה ורביה, בעבור היותה המצוה הראשונה בתורה וכו' וראה בחידושי מהרצ"א מסכת שבת [לבעל הבני יששכר] שכתב שמה שנקרא בשם "חנוכה" כי היוונים ביטלו מצות מילה, וכשגברו וקיימו שוב מצות מילה, קראו לאותם הימים חנוכה מטעם המילה שהיא המצוה הראשונה בחיי האדם וחינוכו ליהדות, וכל לשון חינוך הוא לשון התחלה וכדברי רש"י בדברים פרק כ' פסוק ה' עיי"ש. ולדברינו הרי גם קיימו פו"ר שהיא המצוה הראשונה וכלשון החינוך המצוה א'.

¹¹⁴ י"ל בדרך רמז, לפימ"ש לעיל בשם החת"ס שחנוכה זה הרי מכוחו של יוסף, שהיה ש"ש שגור על פיו, וא' נתן לי בזה פרש"י פרשת ויחי הראה לו שטר "כתובה", וקיבל זה מיעקב כמ"ש השל"ה שמובאר בחת"ס הנ"ל, הקול קול יעקב שהיה ש"ש שגור על פיו כד' רש"י בפ' תולדות.
¹¹⁵ והנזירות שמשון, והבן איש חי הל' חנוכה פרשת וישב (סעיף כ"ג) כתבו לומר בכ"ד כסלו, הנבואה השלישית של חגי עד הסוף [כל הקורא פסוק בזמנו מביא גאולה לעולם כמ"ש בסנהדרין ק"א].

¹¹⁶ וכתב בעולת יצחק (חנוכה) והנה דביר היינו קודש הקדשים, ומבואר דהפינוי של הע"ז היה רק מההיכל, ואמאי לא פינו גם מקודש הקדשים. ובמהר"ל (נר מצוה) כתב שלא היתה להם שליטה בדביר אלא רק בהיכל. ושמעתי עוד דלפי מה שכתב הרמב"ן ויקרא (ט"ז ח) כתב דאריסטו מה שלא ראה לא האמין עיי"ש, והרי בבית שני לא היה בקה"ק ארון, וא"כ לא ראו כלום ולכך לא עשו כלום, ורק בהיכל שהיה מנורה שם שיקצו, וזהו ופינו היכלך.
¹¹⁷ וראה לקמן שהבאנו מהפר"ח ששמיני עצרת, חותם, מכון כנגד חנוכה.

¹¹⁸ ובתהילים פצ"א בפרק יושב בסתר אשר נוהגים רבים לאומרו בחנוכה (וכמ"ש לעיל) "יקראני ואענהו עמו אנוכי בצרה", ופי' הגר"א בביאור האגדות בב"ב ע"ג ע"ב, "ויש לנו ע"ז שתי הבטחות שאף בגלות יציל אותנו מכל צרה כמ"ש ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם (ובמגילה דף יא דרשו בימי היוונים) וכן עמו אנכי בצרה, והשנית שהבטיח לנו לגאלנו מן הגלות" עכ"ד [וראה

דיוק בלשון הרמב"ם

ואולי אפשר לומר בדרך הרעיון, לדייק כן בלשונו הזהב של הרמב"ם בהלכות חנוכה "בצר להם לישראל מאוד וכו' עד שריחם עליהם אלק' אבותינו" שריחם, הכוונה כמו שכתב תלמיד הגר"א בסידור מגיד צדק, בפ"י על אהבה רבה אבינו אב הרחמן רחם עלינו, שהמרחם הכוונה כמו שכתוב במדרש מרחם אף על פי שאינו הגון, וכותב הרמב"ם עד שריחם עליהם אל' אבותינו !! אבותינו דווקא רחמי אב על בן, שמרחם אף על פי שאינו הגון¹²⁰.

הלכה כר"מ בנים אתם בין עושין ובין עושין רצונו

ובחנוכה מתעורר כמ"ש המידה של בנים אתם, בין עושין רצונו של מקום ובין אין עושין רצונו של מקום, וכמו שאמר רבי מאיר בקידושין דף ל"ו, וכתב הרשב"א בתשובות סי' קצ"ד, וסי' רמ"ב שאע"פ שתמיד הלכה כר"י נגד ר"מ, מ"מ פה הלכה כר"מ! כי פסוקי דייקא כוותיה, עיי"ש¹²¹ עיי"ש. וזה מה שאומרים סליחות לשני קמא "יתרה חבתם לפניך אדוני האדונים, בין כך ובין כך קרואים לך בנים".

אבודרהם בביאור תפילת על הניסים "ועל הנחמות" שהוא ע"ש הכתוב (ישעיה נ"א י"ב) **אנוכי** **אנוכי הוא מנחמכם**, ודו"ק].

¹¹⁹ הערת הגרמ"מ שליט"א עוד יש להוסיף בזה דהנה בפסחים נ"ו. "דאמר רשב"ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם, ביקש יעקב לגלות לבניו קץ הימים ונסתלקה ממנו שכניה, אמר שמא חס ושלוש יש במטתי פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל, ואבי יצחק שיצא ממנו עשו, אמרו לו בניו שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד, אמרו כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד, באותה שעה פתח יעקב אבינו, ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד", והרי בתיקו"ז תי' י"ג איתא דהתגלות פסוק זה היה בכ"ד כסלו בעת הנצחון על בני יון, ואין לך גילוי דמדריגת בנים שלימה מזה עכ"ד.

¹²⁰ וזה בזכות האבות, ויותר יעקב לבדו אל תיקרי לבדו אלא לכדו, כמו שכתב הדעת זקנים לבעלי התוס', והש"ך עה"ת הידוע ודעימיה, שקאי על פך שמן של חנוכה ואכ"מ".

¹²¹ והרה"ק מלעכאוויטש זצלל"ה היה אומר שמצוה לחזור על דברי הרשב"א האלו. והנה הרשב"א כתב כן לגבי משומד אם מטמא באוהל עיי"ש ונפסק בשו"ע יור"ד סימן שע"ב סעיף ב' "אבל קבר של מומר מטמא כשל ישראל" ובביאור הגר"א שם ס"ק ד' כמ"ש בפ"ד מסנהדרין וכו' ובסוף פ"ק דקידושין לר"מ בין כך ובין כך קרויים בנים", וכן בסימן קנ"ט סעיף ב' "אסור ללות ממומר רבית" ובהגר"א שם ס"ק ג' בין כך ובין כך קרויים בנים רשב"א [ומכל זה מוכח דלא כמ"ש השאילת יעב"ץ סימן כ"ח שהגמרא הנ"ל הוא בדרך אגדה ולא להלכה] ועיין במדבר קדמות להחיד"א אות ב'.

ואפשר להוסיף בזה את דברי הגמ' (ע"ז דף י"ח) שרבי מאיר התפלל שיהיה נס לבתו של רבי חנינא בן תרדיון, ואמר "אלקא דמאיר ענני", והקשה המהרש"א הרי אין הקב"ה מיוחד שמו על הצדיקים, ופי' במהרש"א "שאמר אלקא דמאיר לנו במלכות יון הקודמת בנס הנרות של חנוכה, הוא יעננו להציל אותנו בנס מידיהם עכ"ל המהרש"א. והביאור הוא כנ"ל שכשר"מ ביקש על נס, אמר הרי הראת לנו ניסים בזמן החשמונאים וכמ"ש מהיער"ד שלא עשו תשובה כלל, והסברנו שאעפ"כ, הקב"ה חס עלינו כי התעורר האהבה של בנים אתם אף על פי שאין עושין רצונו של מקום, ור"מ לשיטתו והלכה כמותו, וכמו שכתב הרשב"א הנ"ל, וזה נשאר לדורות כשיהודי בצרה אומר אלקא דמר ענני, והכוונה לפי המהרש"א על הארה של ימי חנוכה, הקב"ה יהיה בעזרו אפי' אם אינו ראוי לכך¹²².

ובבן יהוידע (ע"ז דף י"ח) כתב בשם מהרש"ו (בשער הגילגולים) שר"מ נקבר מעומד, וכתב הבן איש חי, כי מכיון שכלל ישראל בגלות עומד עליו, בנים אתם בכל אופן אף שאין עושין רצונו, לכן נקבר מעומד, שכלל ישראל עומד בזכותו של ר"מ שהלכה כמותו בין כך ובין כך אתם קרויין בנים, "עמדת" להם בעת צרתם, וכמו שהבאנו מהשפ"א בשם החידושי הרי"ם שכלל ישראל בגלות עומד על חנוכה והוא כנ"ל¹²³.

ועיין בספר הקרניים (מאמר ו) קליפת טבת כלבים, והאיכא ר"מ יוכיח עיי"ש, ובדן ידין פירש, תדע כשאמר אלקא דר"מ ענני ינצל מקליפת הכלבים עיי"ש (מצר המנבח במעוז צור, נביחת הכלבים) וזה מתאים לד' שחנוכה מבטל קליפת טבת וכמ"ש בספה"ק (ראה תפארת שלמה חנוכה, שם משמואל בשם האבני נזר, ושפ"א תרל"ב, תרל"ג, ותר"נ) מחצת רשע בראש וכו'¹²⁴.

והעירני הבחור מאיר ס. נ"ו לדברי המהרש"א בב"ב דף י' שמבואר שם שדעת רבי עקיבא שאפשר לתת צדקה אף כשאין רצונו של מקום כי בנים אתם מ"מ, וא"כ יש נ"מ להלכה. [ויתבאר לפי המהרש"א שדעת רבי עקיבא כרבי מאיר שבנים אתם אפילו אין עושין רצונו, וא"כ מובן למה הלכה כמותו, רבי עקיבא מחבירו כמבואר בכתובות פ"ד] אמנם להמעין ברשב"א יראה שהוא מצרף את זה להלכה לגבי

¹²² ובדרך התעוררות יש להוסיף דידוע מה שאמר הרה"ק רבי פנחס מקאריץ [ראה מדרש פנחס אות ק"ץ] דבימות המשיח יהיה הלכה כרבי מאיר עיי"ש, וממילא חנוכה "ערכתי נר למשיח" שמרמז על לעתיד לבוא כדברי רבנו בחיי ושאר ספה"ק, יש תוקף ועוז לשיטתו של רבי מאיר. ¹²³ והראי"ה ק. שליט"א ביאר דהנה אם קוברים אדם מעומד זה קבורת חמור, והוי ביזיון גדול, דאדם שהוא מהלך ועושה, אז כשמת משכיבים אותו, וזה כבודו שעד עכשיו עשה ופעל, ועכשיו נגמרה עבודתו, ואם קוברים אותו מעומד זה ביזיון, כי זה מראה כאילו שאין נ"מ אם הוא חי או מת. וממילא אצל ר"מ שגם אחרי הסתלקותו כל כלל ישראל עומד עליו, בגלל שהלכה כמותו, בין כך ובין כך וכו', ממילא נקבר מעומד שהוא ממשיך לפעול, אלקא דר"מ ענני.

¹²⁴ ראה להלן שכתבנו שעשוי נהרג בחנוכה, מחצת רשע, שהורידו ראשו כמ"ש בסוטה דף י"ג. והגרמ"מ שליט"א הוסיף בזה דבר נפלא השייך לענין הנ"ל, דהנה ידוע משמ' דרבינו הגר"א בביאור המקרא וירא יעקב מאד ויצר, ודרשו רז"ל ויצר שמא יהרג וכו' וקשה דהבא להרגך וכו', ומבארים [כן כתב בשפתי צדיק בשם האדמו"ר מקאצק צ"ל, ויש שכתבו כן בשם הגר"א] דרמז בתיבת אחרים לר"מ שנקרא אחרים כמבואר בהוריות דף י"ג, ולכן כיון שיעקב אבינו ראה ברוה"ק שיצא ממנו ר"מ שנקרא אחרים, וחשש לאבדו. והנה מלחמת יעקב ועשו היא שורש חנוכה במעשה אבות, ולפ"ד הגר"א עיקר המאבק היה להציל את חיותו של ר"מ, שהוא השורש למועד דחנוכה וכו"ל, ויעקב בכח התפילה זכה להשאיר את נשמתו של ר"מ ולהוציאה מהקלי',

שטבת הוא מירחין דעשיו, כמבואר בזוה"ק (שמות יב,א) שתמוז אב וטבת הוא שלושה חדשים קשים, ובזו"ח איכה (צ"ב,ב) עה"פ בקהלת (י"ב,א) "עד אשר לא יבואו ימי הרעה ממש", ואינון תמוז אב וטבת וכו' ¹²⁵ וזה ע"י כוחו דר"מ אלקא דר"מ, וכמו שאמרנו בנים אתם אפילו אין עושין רצונו של מקום. ויש להאריך בזה שהענין של ולכל בני לא יחרוץ כלב לשונו היה בהתגלות של "בני בכורי ישראל", כלבים כנגד הענין של בני [כלב בגימטריא כן] ואכמ"ל ¹²⁶.

ונמצא דראשו של עשו נשאר בלא חיות, וע"כ כשהגיע זמן החנוכה ערפו ראשו, להשריש הנצחון דחנוכה דחיות הקדושה דר"מ מנצחת הקלי' וכו"ל עכ"ד. ובדרך רמז וצחות יש לומר דהפסוק במשלי (י"ב פסוק כ"ה) אומר "דאגה בלב איש ישיחנה" ובגמרא יומא דף ע"ה ע"א דרשו "ישיחנה לאחרים" וי"ל ברמז דאם אחרים הכוונה לר"מ שנקרא אחרים וכמ"ש, ממילא הכוונה שאם יש ליהודי צרה שיתפלל לאחרים ויאמר "אלקא דרבי מאיר ענני" ובזכות זה ינצל מצרתו.

¹²⁵ וי"ל בדרך הדרוש, "תן חלק לשבעה וגם לשמונה כי לא תדע מה יהיה הרעה על הארץ", גם לשמונה, הרמז לימי החנוכה שמונה! עם כל הפי', והתי' כדי למנוע הרעה.

¹²⁶ והגרמ"מ שליט"א ביאר דנצחון בני חשמונאי על יון שייך לביטול כח הכלבים, עפימ"ש במגיד משירים מהדו"ת פרשת מקץ "בזמנא דבית שני לא הוה שלימו כולי האי דהא חסרו ביה ה' דברים, ומש"ה אתיהיב תוקפא על מלכי דיון, עד דסייעו קב"ה ונצחו יתהון בית חשמונאי, וכיון דנצחום דחזו דלא הוה שלימו בהווא זמנא ומסאבו אתתקיף, אסכימו דימלכון כהני קדישי בגין לאמשכא חוט של חסד, דהא כהן איהו איש החסד, וכיון דהוה מלך אשתכח דמייחד למלכות קדישא בחסד, ומש"ה עבדו רמזא דניסא במישחא לארקא ממשח רבות", מבואר דהנצחון דבני חשמונאי שייך להמשכת מידת חסד המתגלה בכהנים, והנה מבואר בחז"ל דגלות יון היא כנגד מעשה דינה, וכמש"נ לעיל [וראה מגלה עמוקות פרשת וישב] ולפי"ז מבואר היטב דמסירות נפשם של בני חשמונאי הוא תיקון לשורש ענין דינה, דאיתא בחז"ל דמעשה דינה היה עונש על הסתרת דינה בתיבה בשעה שעמדו לפני עשו, כמש"כ "למס מרעהו חסד", נמצא ששורש הגלות ושלטון טומאת יון נעוץ בפגם החסד של כנס"י, ובאמת שורש שלטון היונים היה ג"כ מכח החסד של זקנם יפת, שעשה חסד עם נח, ומזה זכה לכל התוקף והשלטון. ולפי"ז מבואר הטעם דהוקבע הוראת הנס בפתחי הבתים, כמבואר בחז"ל דתיקנו להדליק על פתחי הבתים, וכ"ה ברמב"ם דתיקנו להראות ולגלות הנס בפתחי הבתים, ואיתא במדרש (ילקוט ראובני) עה"פ "הדודאים נתנו ריח ועל פתחינו כל מגדים", הדודאים נתנו ריח זה מעשה ראובן, ועל פתחינו כל מגדים זה נרות חנוכה, ומבואר דהשורש להדלקת נרות חנוכה בפתחי הבתים היא החסד שעשה ראובן עם הדודאים.

ונראה דענין החסד שייך המסויים לפתח הבתים, דאמרינן בשבת (גו). "כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר למס מרעהו חסד שכן בלשון יונית קורין לכלב למס, רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שקי יעזוב, ההיא איתתא דעיילא להווא ביתא למיפא נבח בה כלבא איתעקר ולדה אמר לה מרי דביתא לא תידחלי" וכו'. מבואר דכלב סותר לחסד ויראת שמים, ועי' מהרש"א דרגילות בני"א להעמיד את הכלב בפתחי הבתים לשמירה, והוא עזיבת שם שקי השומר במזוזת פתחי הבתים. ומבואר בגמ' דרמז הכלב בפסוק הנ"ל הוא בל' יונית, ונראה דנרמז בזה ג"כ הנצחון דבני חשמונאי דנצחו בכח החסד שזהו הזה לעומת זה של הכלב בפתחי הבתים, וכדאיתא במדרשי חנוכה שהיונים גזרו לעקור הדלתות בפתחי הבתים, וכן איתא בספרים דחשך ר"ת חמור שור כלב, דהיונים הם ג"כ בחינת כלב. ולכן הנצחון של סילוק הכלבים מפתחי הבתים, הוקבע בדוקא בפתחי הבתים מקום המזוזה, וסילוק

ובבן איש חי שנה (שנה א' פרשת וישב סעיף כ"ח) כתב "ומנהגנו להדליק שמן למאור לכבוד נשמת רבי מאיר בעל הנס בחנוכה ביום ראש חודש טבת" עכ"ד, סתם ולא פי', למה דווקא בחנוכה מדליקין נר לכבוד רבי מאיר בעל הנס, ולהנ"ל מובן היטיב, שבחנוכה הרי א' דר"מ ענני בימי החנוכה כדברי המהרש"א וכו' וכמ"ש, ולכן כתב הבן איש חי שמנהגו להדליק שמן לכבוד רבי מאיר¹²⁷.

בקשה לנס בימי חנוכה

ולפי"ז מיושב קושית התבואות שור (בבכור עמ"ס שבת כ"א ע"ב מובא בשע"ת סי' קפ"ז סק"ב, וראה בישועת יעקב סימן תרפ"ב מ"ש בזה¹²⁸) על מה שפסקו שמי ששכח על הניסים יכול לומר הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשית לאבותינו בימים ההם, ומק' הרי אין מבקשין על נס עיי"ש, ולד' מובן היטיב, כי מה שאין מבקשין על נס שמא יתמעטו זכויותיו, ואולי לא מגיע לו נס ושינוי הטבע, אבל בחנוכה הרי לא מבקש מדין זכות רק אע"פ שאין מגיע לו, הרי כך היה בזמן החשמונאים שהקב"ה הושיע נגד החוק וכו"ל. ולכן מותר לבקש על נס, תעזור לנו כמו אב שעוזר לבן, אף שלא מגיע לו כי אין מבקש שיהיה נס בזכות¹²⁹.

ה"למס" שהוא הכלב היוני המונע חסד, נקבע בציר של נרות שמן המושך שפע חסד לבריא עכ"ד.

¹²⁷ ומה שמדליקין דווקא בראש חודש טבת ולא ביום אחר דחנוכה, י"ל דהרי הנר של ראש חודש, שכתב הפר"ח והגר"א שיש להדליק בראש חודש הוא כנגד האור של התורה שמתחדש בראש חודש (והארכנו במאמר לראש חודש חשוון בזה) וממילא האור של נר חנוכה, שהוא כח התורה, אז יש לזה תוקף מיוחד בראש חודש טבת של חנוכה, ולא באתי רק לעורר. והגר"א שליט"א הראני למה שכתב בספר "ברית כהונת עולם" (להגאון הק' רבי יצחק אייזיק הכהן זצ"ל) אב"ד קאריץ ואוסטראה, ותלמיד המגיד ממעזריטש זצ"ל"ה ורבו של הגאון בעל הבית אפרים זצ"ל"ה) במאמר נר מצוה אות י"א וי"ב שכתב שעיקר החנוכה הוא בטבת, ו"כ"ה" בכסלו הוא כמו כ"ה אלול לגבי ראש השנה, עיי"ש באריכות, וממילא ר"ח טבת הוא עיקר חנוכה לדבריו. וראה להלן שהבאנו מס' הקרניים שאאע"ה נפטר בראש חודש טבת, מגן אברהם, זרע אברהם אוהב. ובאבודרהם כתב שעל הניסים נתקן ע"ש הכתוב "נתת ליראיך נס להתנוסס" ופירש בתרגום "מפני קושטא דאברהם", ויש להאריך בשייכות של אברהם לחנוכה, ועיין בקונטרס יחלק שלל עמוד ע"ח.

¹²⁸ וראה מה שכתב הגאון בעל השואל ומשיב בספרו דברי שאול דרשות (עמוד מ"ד) ליישב קושית התבואות שור "דע"י הדלקת הנר חנוכה שנעשה בו נס, נמשך והולך על כל הדורות שיהיו בו נעשים ניסים וזה נקרא "של" חנוכה עיי"ש באריכות, ולפי"ז מיישב קושית התבואות שור.

¹²⁹ וי"ל בזה קצת מה שהקשה המאירי, והחמד משה סי' תר"ע, על מה שתירצו למה היה כבר נס ביום א', וכתבו שחילקו את השמן לשמונה ימים ולכן ביום הראשון כבר היה נס, והק' דהרי אסור לסמוך על הנס, ולהנ"ל י"ל דהם הרגישו שבא להם הנס בחסד גמור כד' היער"ד, ולכן חילקו וסמכו על הנס ועדיין צ"ב.

באור בלשון הרמב"ם שחביבה היא נר חנוכה עד מאוד

ואפשר לומר לפי"ז בדרך הרעיון, באור בלשונו הק' של הרמב"ם בהל' חנוכה [פ"ד הי"ב] "מצוות נר חנוכה חביבה היא עד מאוד" שכבר עמדו על זה רבים איה מקורו, ומה באורו שחנוכה חביבה היא¹³⁰, וחביבה היא עד מאוד!¹³¹, ולמ"ש י"ל הרי המשנה באבות (פרק ג' משנה יד) אומרת "חביבין ישראל שנקראו בנים, חיבה יתירה נודעת להם", וממילא בימי חנוכה, בימים ההם בזמן הזה שמתגלה האהבה הגדולה שאנחנו בנים! אע"פ שאין נוהגין כשורה, ולא חזרו בתשובה כלל וכד' היערות דבש שהבאנו, ואעפ"כ הקב"ה אוהב אותנו, אהבת אב לבן אף שאינו נוהג כשורה אין לך אהבה גדולה מזו! זה חיבה יתירה, חביבה היא עד מאוד כלשון קדשו של הרמב"ם, וכמו שהבאנו מהסליחות, "יתרה חיבתם לפניך וכו' בין כך ובין כך קרואים לך בנים"¹³².

ומדודי גאב"ד טבריה שליט"א שמעתי, מקור ללשונו של הרמב"ם, מד' הגמ' בשבת (דף י"ג ע"ב) ת"ר מי כתב מגילת תענית, אמרו חנניה בן חזקיה וסייעתו, שהיו מחבבין את הצרות. ופרש"י ד"ה מחבבין, שנגאלין מהן, והנס חביב עליהן להזכירו לשבחו של הקב"ה, וכותבין ימי הנס עיי"ש, והנה הגמ' ב"ר"ה (דף י"ח) ע"ב מבואר דמגילת תענית בטלה, ומק' בגמ' א"כ תיבטל חנוכה, ומתקן א"ר יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא, וא"כ מכל מגילת תענית שנכתבה ע"ש שמחבבין! את הצרות כשנגאלו מהן נשאר חנוכה, וזה המקור לדברי הרמב"ם שר חנוכה חביבה היא ודפח"ת.

בימי חנוכה מתגלים סודות התורה

ולפי הנ"ל שבימי החנוכה מתגלה הנקודה הפנימית ביותר של כנסת ישראל, [וראה ד' השפ"א בכ"מ חותמו של כה"ג הנקודה של מגן אברהם שלא נפגם ואכמ"ל] אהבת האב הקב"ה לבן כנסת ישראל בעצם, יפתח לנו פתח להבין קצת מה שגילה לנו החת"ס ברוח קדשו [עיי' מנהגי החת"ס בימי החנוכה עמ' קפ"א, שהמהר"ם אש זי"ע שמע כן מפיו הק'] **שבימים אלו של חנוכה, נתגלו סודות התורה למשה רבינו, דישראל ואורייתא חד הוא, פנימיות התורה נתגלה בימי החנוכה, ופנימיות של כלל ישראל מתגלה בימים אלו**¹³³.

¹³⁰ ובוודאי הכוונה שחביבה היא "תואר ומהות של המצווה" כי הרי אין לומר שמועה זו נאה היא. ¹³¹ ובפשטות כוונתו כמ"ש בשם משמואל ועוד, שהרמב"ם נתכוון, למה שדרשו חז"ל כי טובים

דודיק מ"ן שחביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, וכתב זאת על חנוכה, כי חנוכה היא היסוד של תורה שבע"פ ואורה היא תורה שבע"פ, כמ"ש בשבת כ"ג והיכן ציוונו.

¹³² ראה בס' ימי חנוכה להגר"ד כ. שליט"א מאמר כ"א וכ"ב מה שפי' בד' הרמב"ם.

¹³³ וראה להלן שהבל נהרג בחנוכה ומשה תיקון הבל, וממילא בחנוכה יש את הגילוי של הסתרי תורה. ויש לציין למה שהבאנו לעיל מהחת"ס שיעקב אבינו גילה ליוסף את הסוד של חנוכה,

ולפי דברי החת"ס שבימים אלו נתגלו סתרי תורה, יש לתת עוד טעם במנהג ישראל תורה "לאכול מאכלי חלב", דהרי הרמב"ם (פ"ב מהל' יסודי התורה הי"ב) כתב שעל סתרי התורה נאמר "דבש וחלב תחת לשונך" עיי"ש ומקורו מדברי הגמ' בחגיגה דף י"ג, ואם בימים אלו נתגלו סודות התורה למשה רבנו ע"ה כדברי רבנו החת"ס (אור הגנוז) יש בנותן טעם, למאכלי חלב, ישמע חכם ויוסף לקח. וראה לקמן מה שכתבנו עוד טעמים באכילת מאכלי חלב.

אור נר חנוכה מאיר אף לרשעים ביותר

וזה הביאור מה שהביא השם משמואל (מאמרי חנוכה עמ' קפ"ה) בשם בעל האבני נזר זי"ע¹³⁴ שסיפר, שהחזוה מלובלין זי"ע נתנו לו פסקא מאיש רשע מסור רח"ל, וכשהביט בפיתקא, אמר שהאיש ההוא מאיר בשמים, ולאחר מכן ניתנה לו פיתקא ג"כ מהאיש ההוא השליכה לארץ, ונשאל ע"ז¹³⁵, והתברר שאז היה הרשע המסור¹³⁶ מדליק נרות חנוכה ע"כ האיר אז בשמיים, נרות חנוכה דייקא מאירים אף נשמת הרשעים¹³⁷ שאף אם הנשמה של האדם נמצאת בחושך בדיוטא תחתונה, מ"מ האור של הנרות מאירים את נשמתו עד השמיים. ויש לציין לד' השפ"א בכ"מ [ובפרשת בא פי' כן בד' הזוה"ק] שהנשמה נקראת בן, והגוף עבד¹³⁸ ובכח הדלקת הנר, נפש ר"ת נר שמן פתילה כמ"ש מהשפ"א בשם הקדושים, היא מאירה על נקודה הפנימית ביותר ענין הבן ואכמ"ל. עכ"פ נשמע מיניה גודל קדושת הנרות שמאירים אפילו נשמות שפלים כל כך.

רמז למאכלי חלב בחנוכה

וראה בבעל הטורים פרשת וישב "בן זקונים הוא לו ס"ת אמון שמסר לו סתרי תורה שנאמר בה וכו', ובהמשך שם זקנים בגימטריא רז שמסר לו רזי תורה.

¹³⁴ ועיין בשפתי צדיק לחנוכה ג' ששמע מעשה זה מחידושי הרי"ם, ואמר החידושי הרי"ם שמי שיש לו לב הרי הוא נמס כמים, למשמע סיפור זה, שכל כך גדולה מצווה זו החביבה היא עד מאוד, שאפילו אם מקיים אותה אדם שפל ביותר כדוגמת מלשין ומוסר, היא מאירה בכל העולמות, ועיין בנפש החיים שער א' פרק ו' בהג"ה.

¹³⁵ י"א שזה היה בנו הרה"ק ר' יוסף זצ"ל.

¹³⁶ וכ"ק אדמו"ח שליט"א כשסיפר לאדמו"ר הגרש"ז זי"ע את המעשה הנ"ל של המסור שהדליק נ"ח וכו', אמר הגרש"ז שפלא הוא שהשו"ע בחו"מ (סי' שפ"ח סעיף ט) כותב "כל המוסר ישראל ביד עכו"ם בין בגופו בין בממונו אין לו חלק לעולם הבא" [ובגר"א שם ציין לר"ה י"ז ע"א, ועיי"ש בר"ה ל' הגמ' "יורדין לגיהנום ונידונין לדורי דורות"] והוא חידוש שהשו"ע מביא ד"ז, ולכאורה מה זה שייך להלכה ודו"ק.

¹³⁷ כי הרי המסור הזה לכאורה קיים מצוות, כמו ציצית ותפילין וכדו', כדרכם של המוסרים רח"ל.

¹³⁸ ראה מאמר שביעי של פסח שהארכנו בעי"ז.

ולדברי היעירות דבש, אפשר לתת רמז במנהג ישראל תורה שהביא הרמ"א (סי' תר"ע סעיף ב') שאוכלין גבינה בחנוכה¹³⁹ לפי שהנס נעשה בחלב שהאכילה יהודית את האויב, ובלבוש הל' גבינה וחלב¹⁴⁰, ובס' בני יששכר, ובן איש חי נתנו עוד טעמים עיי"ש [ולעיל כתב טעם בזה לד' החת"ס], ואפשר לומר שבחנוכה דווקא מאכלי חלב, ודלא כשבת ויו"ט ופורים שאוכלים בשר, על פי דברי הרבינו בחיי בפרשת משפטים (עין במפרשים שם, ובעץ חיים שער ל"ד, ובס' מלוא הרועים, ובבני יששכר מאמר חודש סיון מאמר ד) שבשר הוא דין, וחלב הוא רחמים, וא"כ בימים של חנוכה אוכלים רק חלב ואין שום חיוב לאכול בשר, כי חנוכה כולו רחמים, כי ההצלה לא היתה בדין ולא בזכותנו, רק ה' חס על עמו וכדברי היעירות דבש, וראה בשלה"ק בפרק תורה אור ש"מכבי" בגימטריא ע"ב, שם וגימטריא של "חסד" עיי"ש¹⁴¹.

אמירת פרק יושב בסתר בהדלקת נרות חנוכה

(א) ואם ניתנה רשות לדרוש אפ' גם ליתן טעם למה שהנהיג אדוננו הבעש"ט זי"ע לומר יושב בסתר בהדלקת נרות חנוכה כמובא בסידור רבי שבת¹⁴² וכמו שנוהגים רבים לומר [וכן נהג

¹³⁹ ולמש"נ לעיל חנוכה גילוי ה"ב", י"ל עוד דשורש גילוי מדריגת ישראל ומעלת יעקב ע"פ ישראל מתגלה במשל ה"גבינה" כדאיתא באגדות סבא דבי אתונא, יעו"ש בביאור הגר"א, דביאר תשובת ריב"ח בענין הגבינות, דשם נעוצה כל מדריגת ובחירת ישראל.
¹⁴⁰ וראיתי בספר אוצרותיהן של צדיקים לש"ב הגה"ח רא"פ שליט"א, ר"ת גבינה נס גדול היה בימי היוונים. והעירני הגרמ"מ שליט"א דלשון גבינה מופיע בתנ"ך פעם אחת בלבד, באיוב י', ו' ושם כתוב חסר יו"ד, אשר לפי"ז כמובן נפל הר"ת, דהעיקר חסר מהספר, אכן בלשון חז"ל גבינה עם יו"ד, וכיון דמועד חנוכה מדרבנן וציונו וכו' א"ש הר"ת, ועוד יש להוסיף בזה מתני' בע"ז כ"ט חביבים דברי סופרים יותר מינה של תורה, ושם איירי בתקנת גבינות, וע"ע שם ל"ה ע"א, ולהאמור לעיל הגילוי דחביבות ד"ס שייך במסויים לחנוכה, מבואר ענין אכילת מאכלי חלב וביחוד גבינה.

¹⁴¹ והעירו מדברי הבית יעקב סי' ע"ג שהובאו בבה"ט, ומ"ב סי' תקכ"ט ס"ק יט' שכ' וז"ל "ואפילו הוא מסגף עצמו מפני התשובה בכל ימות השנה שלא לאכול בשר ושלא לשתות יין בשבתות ויו"ט וחנוכה ופורים חייב לאכול ולשתות" ונראה לכאורה שחייב לאכול בשר בחנוכה וזו לא שמענו, וברמב"ם פרנקל הביאו בשם בנין שלמה (הגר"ש קלוגער זצ"ל) שלמד בד' הרמב"ם שכתב "ימי שמחה הן", [וראה מגילת אנטיוכוס שג"כ כתב ימי שמחה] שצריך לאכול בשר בחנוכה, וכ"ה ברסיסי לילה [הנדמ"ח] לרבי צדוק הכהן אות נ"ז ס"ק כ"ה-ז "כי ע"י הסעודה בבשר ויין דאין שמחה אלא בהם הלב שמח, וע"י הלב הישראלי מתעורר לומר שירות ותשבחות וכו'", אבל הוא דבר חידוש, ובע"כ צ"ל דאה"נ בוודאי שאין חיוב לאכול בשר, ומ"מ אסור לו לסגף א"ע ולא לאכול בשר בדווקא.

¹⁴² וכ"מ קצת ברוקח, וכופלין אורך ימים לומר כשם שהיה ברכה בחינוכו כן יהיה בחנוכה בית חשמונאים וכן בסידורו.

אאזמו"ר הגרש"ז זי"ע], ובאורחות חיים [ספינקא] הביא טעם בשם חותנו האמרי יוסף זי"ע עימ"ש המג"א בסי' רצ"ה (בתפילת מעריב של מוצ"ש) שהחשמונאים אמרו כן כשהלכו להילחם, ומביא בשם התשב"ץ סי' רנ"ח שכשופלין פסוק זה יש בפרק יושב בסתר עם פסוק ויהי נועם קכ"ט תיבות ועם קריאתה, עולה ק"ל כמנין "הכהנים" שכהני חשמונאי אמרו אותו במלחמה וניצחם עיי"ש, וכ"כ בדע"ת להמרש"ם (תרע"ו סעיף ד) "המנהג לומר ויהי נועם ז' פעמים כמ"ש בס' הזכירה [המעין שם יראה שהוא כתב לומר את הפסוק ויהי נועם אבל לא יושב בסתר] ונ"ל הטעם לפי המ"א הנ"ל, ובשבועות רפ"ב דבחינוך הבית אמרו שיר של פגעים, ובקדושת לוי ועבודת ישראל ושפ"א ועוד נתנו עוד טעמים באמירת יושב בסתר.

ולפי הנ"ל י"ל לפי היער"ד, עפ"י מה שכתבו באבודרהם בתפילת ערבית של מוצ"ש¹⁴³, שיש ביושב בסתר כל האותיות של הא"ב חוץ מאות ז' שמרמז על כלי זיין, מידת דין, וממילא חנוכה הוא כולו אור, כולו רחמים וחסדים¹⁴⁴ כמ"ש היער"ד הנ"ל באהבת ה' אותנו בלי זכויות שלנו, וזהו מה שאמרו החידושי הרי"ם והאבני נזר [והאמרי אמת הביא כן בשם הרה"ק מפרשיסחא זי"ע] שחנוכה זה קיום של כלל ישראל בגלות, ובלי חנוכה לא היה קיום לכלל ישראל בגלות, והכוונה כי בחנוכה מתגלה ומתנוצץ בנים אתם אף שאין עושין רצונו, וזה הקיום של כלל ישראל בגלות, כולו חסד¹⁴⁵.

(ב) ועוד י"ל במה שאומרים יושב בסתר בהדלקת נרות חנוכה, עפ"י מה שכתב הגאון רבי יעקב עמדין זי"ע בסידורו, במה שאומרים ויהי נועם ויושב בסתר במוצ"ש, שמנין הכולל עולה ק"ל כמנין "עין" ולשמירה מעין הרע וכו' עיי"ש, וא"כ הרי מבואר במדרש רבה בראשית פרשה כ"ב אות ד' [לר"א] שהבל חי מעצרת עד חנוכה!, דכתיב ויהי "מקץ" ימים ופי' העץ יוסף, דמקץ משמע בסוף זמן, והיינו חנוכה שאז הזמן משתנה ונכנס עיקר הסתיו, וקין והבל הביאו את קרבנותיהן בחנוכה, וקין הרג אותו בחנוכה. וכוחו של קין היה בעין רע כדברי אדוננו המהר"ל בגור אריה בראשית [פרק ד' פסוק ד'] "וכאשר ידע קין שכוחו הוא מה שעינו רע! כי ידע מידתו, בוודאי ובזה יתגבר על הבל אחיו", ממילא בחנוכה זה הזמן לתקן נגד עין רע (עד שתכלה רגל מן השוק, רגלא דתרמדואי, פי' המהרש"א בשבת דף ל"א ע"ע דקאי על עין רע עיי"ש) ולכן אומרים פרק יושב בסתר שהוא כנגד עין רע וכד' היעב"ץ זי"ע, ובסידור הרוקח כתב שבעל הניסים יש ק"ל תיבות כמנין הכהנים, שע"י הכהנים החשמונאים היתה הישועה.

¹⁴³ וכן הוא בספר המנהיג בשם המדרש.

¹⁴⁴ והוסיף הגרמ"מ שליט"א מקור גדול דנס חנוכה עיקרו בחד מדברי המגיד הנ"ל, "בזמנא דבית שני לא הוה שלימו כולי האי דהא חסרו ביה ה' דברים ומש"ה אתיהיב תוקפא על מלכי דיון עד דסייעו קב"ה ונצחו יתהון בית חשמונאי וכיון דנצחום דחזו דלא הוה שלימו בהווא זמנא ומסאבו אתתקיף אסכימו דימלכון כהני קדישי בגין לאמשכא חוט של חסד דהא כהן איהו איש החסד וכיון דהוה מלך אשתכח דמייחד למלכות קדישא בחד ומש"ה עבדו רמזא דניסא במישחא לארקא ממשח רבות".

¹⁴⁵ ולחביבות הענין נציין, שגם באהבה רבה אין אות ז' כך כ' הרוקח, וברבנו בחיי בראשית פרק מ"ט כ' שבברכת יהודה בפרשת ויחי אין אות ז', ושמעתי להעיר שגם בזמר י' אכסוף להגה"ק ר' אהרון מקארלין אין אות ז', והוא רחמים וחסדים גמורים בלי מידת הדין, כל דינין מתעברין מנה ודו"ק.

ובדרך צחות זה ענין של הצדקה ודמי חנוכה, נגד העין רע וצרות עין של קין, שהביא מן הגרוע כד' רש"י שם "מפרי האדמה" מן הגרוע¹⁴⁶.

ויש להוסיף רמז לנר חנוכה מהדרין, ומהדרין מן המהדרין כמו בהבל שהביא מובחר שבמובחר "מבכורות צאנו ומחלבהן", כל חלב ל' מיטב הוא כדברי רש"י בראשית (מ"ה, י"ח) וכנסת ישראל בחנוכה לא מדליקים רק כמו שהדין מחייב רק מוסיפין ומהדרין ומהדרין מן המהדרין¹⁴⁷, אולי לתקן מה שהיה תביעה קצת על הבל (עיי' כלי יקר בשם צרור המור, וראה גו"א שם ועוד) שלא נתעורר מעצמו על הקרבן רק אחרי שהביא קין, והבל הביא "גם" הוא, ולכן מהדרין ומוסיפין יותר מהחייב [וכמו בנס חנוכה שלא רצו לסמוך על טומאה הותרה בציבור כמו שהאריכו המפרשים] ולא מסתפקין בחצי שעה וכו', וגם ענין הסעודות שהם רשות וע"י הזמירות הופכין את זה לסעודות מצווה, וכמו שאמר החידושי הרי"ם זי"ע שחז"ל הניחו לנו לסעודה זו רשות, כדי שאנחנו נעשה מזה סעודת מצווה, וראה ליקוטי הרי"ם עמ' קכ"ו.

ולדברי המדרש שהמעשה היה בחנוכה י"ל [וכן הערני הרי"ג שליט"א] דרש"י שם פי' וישע ה' אל הבל "ירדה אש", וכן הוא בטור עה"ת שירד אש מן השמיים, וגם בחנוכה מבואר ביוסיפון סוף פרק כ' (ומובא במחזיק ברכה סימן תר"ע, ובשפ"א תרמ"ז ועוד¹⁴⁸) שלא מצאו אש ויצעקו אל ה' ותצא אש מן האבנים, שבא להם אש בנס מן השמיים עיי"ש, והוא כנ"ל שכשהאדם עושה יותר מחיובו ומהדר, מהדרין, הקב"ה נותן סייעתא דשמיא מיוחדת, מלבד מה שזוכה לשכר בעוה"ז כמו שכתבו הקדמונים שאע"פ ששכר מצווה בהאי עלמא ליכא, אבל על הידור

¹⁴⁶ ויש להוסיף בקיצור אמרים שהקרבן של הבל מבואר במפ' שזה היה כקרבן ביכורים, והיוונים לא נתנו להקריב ביכורים כמו שמשמע במס' תענית (דף כ"ח) שהמלכות לא נתנה להביא ביכורים [במהרש"א שם שהיה בבית שני, ובמגילת תענית ובתוספתא מבואר שזה היה בזמן היוונים] היוונים לא נותנים להודות לה', ביכורים זה שבח והודאה, ובחנוכה השיר של יום להגר"א הוא מזמור שיר כמבואר במס' סופרים פי"ח ה"ב ובפרישה (סימן קל"ג) כתב משום שבימים אלו היה חנוכה המשכן, והגרש"ז זי"ע אמר בשם הגה"צ ר' זלמן בהר"ן זי"ע שאומרים מזמור שיר חנוכה הבית שהוא השיר ששוררו הלויים כשהביאו ביכורים כמבואר במשנה בביכורים פ"ג מ"ד ואכמ"ל.

¹⁴⁷ ובדרך רמז י"ל, דהשו"ע לא הביא עיקר דינא דחיוב של חנוכה ומהדרין, רק פתח במהדרין מן המהדרין וכמו שתמה בחדם משה סי' תרע"א ועוד, ולהנ"ל דרוצים לתקן א"ש [ובגר"א תמה עמ"ש בשו"ע שמתחיל מנר הנוסף, וכתב דאין לזה טעם וריח להתחיל מהנר שאינו עיקרי עיי"ש, ובדרך הרעיון הן הן הדברים, מחבבין את המצוות מראים במהדרין] וראה בעולת יצחק (חנוכה) שהביא דברי רש"י בשבת (כ"א ב') והמהדרין וכו' ופי' רש"י "מהדרין אחר המצוות", והכוונה מלשון **חיזור** דהיינו מחזר אחרי המצוה, והעיר דברעק"א מהדו"ת (סימן י"ג) כתב דלדין שמדליק כל אחד בנפרד, צריכים הבני בית להתכוין שלא לצאת בהדלקת בעה"ב, דאל"כ ל"ש לברך, וא"כ נמצא שבאמת הבני בית מקיימים את עיקר המצוה ללא הידור, אך ההידור הוא זה עצמו שמחזר אחרי המצוה לקיים בפנ"ע, ולא לצאת יד"ח בשל אחר.

¹⁴⁸ וראה ברש"י בזכריה (פרק ט' פסוק י"ד) "ועוררתי בניך ציון על בניך יון וגו' וה' עליהם יראה ויצא כברק חיצו", ופרש"י וז"ל "בספר יוסיפון פ"ח מצינו בעת ההיא נראה מופת לאנשי ירושליים".

מצווה יש שכר בעוה"ז¹⁴⁹, והמהר"ל בנר מצווה [ח"ב עמ' קי"ג בנדמ"ח] כ' שהרגיל בנר זוכה לבנים תלמידי חכמים זה שכר בעולם הזה "ולא נקרא שיש לו עולם הזה בשלמות, רק כאשר יש לו בנים הנמשכים אחריו, ובנים תלמידי חכמים עיי"ש דבה"ק"¹⁵⁰.

ג) ולפי ד' הגרי"ע זי"ע שיושב בסתר ק"ל תיבות כנגד [בגמטריא] עין, י"ל עוד דהרי חנוכה זה ענין הראייה, ותיקון הראייה, הרואה צריך לברך, אלא לראותם בלבד¹⁵¹, וכמו שידוע מהמקו"ח סי' תרע"ב [להחיות יאיר] **שעיקר המצוה הוא שיהיה המדליק אצל הנרות חצי שעה לראות אותם!** ולשמוח בהם וכו' ולא סגי שידליק וילך לו למקום אחר, ולשון השפ"א בחנוכה (תרל"ב) **"וכן איתא שמצוה לראות נר חנוכה"**, ובפרשת מקץ (תר"מ) כ' השפ"א בשם החידושי הרי"ם "ימי חנוכה נותנים זיכרון"¹⁵², ונ"ל שלזה רמזו חכמים בחידותם, מזוזה ונ"ח ובעה"ב מצויץ באמצע (כגירסת העיטור) כי מצוות אלו מביאים לזיכרון וכו' ולכן גם ההסתכלות בנר חנוכה מביא זכירה", וכן בשפתי צדיק חנוכה (אות א) "חז"ל הרגישו שיש טמור וגנוז בנר חנוכה קדושה **לתקן עיניים** וכו', ובישמח ישראל חנוכה (אות ג') כתב "סגולת מצוות נר חנוכה לראותם דווקא, ושישלוט ביה עינא טבא לתקן זה, ועי"י ראותם נתקדשו העיניים לבל לראות זולת מה שהוא רצון השי"ת", ובשו"ת שב יעקב (סי' כב' בד"ה ועוד) כתב "דאף דקיי"ל הדלקה עושה מצוה, היינו לאפוקי אם הדליק שלא לשם מצוה דצריך לכבותו, אבל מ"מ המצווה נמי **"לראותן"** כדי שיזכור הנס כמו דאיתא בנוסח הנרות הללו אין לנו רשות להשתמש בהן אלא לראותן בלבד, משמע כל זמן שאין לנו רשות להשתמש בהן "מצוה לראותן" והינו שיעור זמן הדלקה דלכן צריך ליתן שמן כ"כ שיהא דולקין שיעור זה ולראות אותן כדי שיתפרסם הנס עכ"ל"¹⁵³.

¹⁴⁹ כ"ה בכסא דוד להחיד"א דף מ"ט, ובערבי נחל פרשת נשא בשם המהרש"א, ובני יששכר חודש סיון ועוד. וראה פרדס יוסף פרשת לך לך שהאריך בזה (וגם הביא שם הפרד"י מהקדמונים שגם בשמחה של מצווה, ועמל המצווה, וכן בתורה יש שכר מצוה בעולם הזה).

¹⁵⁰ וראה לשון הרמב"ן בראשית פרק ל"ו פסוק כט', "יצחק מת שבע ימים אחרי ששב אליו בנו המבורך הנוחל מעלתו" הערת הגרפ"פ שליט"א.

¹⁵¹ והפוסקים בסי' תרע"א האריכו בענין סומא רח"ל האם חייב להדליק, והאם יכול לברך כיון שאינו רואה, וראה הליכות שלמה פרק טז דה"ל אות כ"ה.

¹⁵² ויש לציין לדברי השלה"ק (מסכת תמיד פרק דרך החיים) שמה שרבותינו הקדמונים פסקו ישיבה בימים ההם, עשו בשביל הנערים **שיחזרו ויחזרו על תלמודם מה שלמדו**, שיהיה שגור בפיהם וכו' עיי"ש. ולדברי רבותינו זי"ע שהימים מסוגלים לזיכרון, ממילא זה הימים של חזרה לזיכרון [וראה הוריות דף י"ג ע"ב "השמן זית מחזיר לימודו של שבעים שנה"].

¹⁵³ וכבר נודע בבי מדרשא מה שכתב בספר מנוחה וקדושה לרבי ישראל איסר זצל"ה, (תלמיד רבנו הגר"ח מוואליזין זי"ע) בהקדמה לשער התורה (ח"ב בד"ה עוד רגע אדבר) בא"ד "הדין נותן להתעכב איזה זמן אחר הדלקה עם ב"ב או בעצמו, **להכין לבו לשמוח על פטרונו**, העומד לנו בעת צרותינו, ולפחות כל זמן שהנרות דולקות!! והגר"א בוודאי היה ממתין הזמן הזה קודם מעריב וכו', ואין זה נכון שממהרים אחר ההדלקה להתפלל, הא למה זה דומה למי שבא לו אורח הגון וחשוב, ונתן לו שלום, ואח"כ הניחו והלך לו לדרכו עכ"ד.

ושמעתי מרב"ש שליט"א, שבסידור הראב"ן שהדפיס בעל הבית אפרים זי"ע כתוב שם הלכות מהבית אפרים, וכתוב שם שצריך לישב ולהתעכב ליד הנרות חצי שעה!¹⁵⁴ ובספה"ק יסוד ושורש העבודה (שער י"ב המפקד פרק א) כתב "וראוי להאריך בשירים ופיוטים עד משך חצי שעה על כל פנים, ואחר זה ראוי לספר לבניו ולבני ביתו הנסים והנפלאות מפי סופרים וספרים, שעשה לנו עם קדוש יוצרנו ובוראנו ית"ש ויתעלה בימים ההם ובזמן הזה בכדי שיתנו שבח והודאה לית"ש ע"ז עכ"ל". ובמדרש תלפיות "נחמד למראה" נחמד ר"ת נר חנוכה מ"ד [הכוונה נרות עם השמש] והעולם שמח בראותם נר חנוכה שזוכרים הניסים שנעשו לאבותינו עכ"ד, וכ"ה בשלטי הגיבורים נחמ"ד למראה ר"ת נר חנוכה מד' למראה בלבד¹⁵⁵, וכן בפייט של הקליר לחנוכה "נר חנוכה שביבו משמח לבריות" וכמו שהאריכו בספה"ק, וממילא אומרים ויהי נועם כמנין "עין" ק"ל פסוקים, ויש להוסיף לפי דברי רבנו החת"ס [והמגלה עמוקות בואתחנן אופן רנ"ב] שהבאנו לעיל, שחנוכה עיקר היניקה שלו זה מיוסף הצדיק, תיקון הראייה, כוחו של יוסף, הקדשה היא בעיניים, ובעבודת ישראל שבהסתכלות על נר חנוכה לתקן כל אחד מה שפגם מעודו בראיית עין עיי"ש ודו"ק¹⁵⁶.

וש"ב הגראב"מ שליט"א העירני בדרך רמז, דלפי"ז אפי' לרמז בפרשת ויצא ויצוק שמן על ראשה, וכתב בשלה"ק שמרמז על נר חנוכה עיי"ש, ומיד אח"כ כתוב וישא יעקב וילך וגו' תחילת הפרשה של הגלות [ר"ת וישא, ויברח יעקב ש'דה א'רם ההפטרס של הפרשה] ופי' רש"י "נעשו רגליו קל ללכת" והכוונה שכשראה שנצח ישראל לא ישקר, ותמיד יהיה קיום לכלל ישראל ע"י נס השמן, בין ובין כך אתם קרויין בנים, נעשו רגליו קל ללכת [וכד' השפ"א שהבאנו לעיל שכלל ישראל בגלות עומד על חנוכה] רגל תיקון של חנוכה וכד' האריז"ל עד שתכלה רגל מן השוק, רגלא דתרמדואי, וכן בשלה"ק רגל זה חנוכה "נר לרגלי דבריק" עיי"ש ודו"ק¹⁵⁷.

כח הבן בחנוכה על ידי התורה - וכוחו של יעקב ויששכר בחנוכה

ואהבת הבן לאב אבינו שבשמיים נהיה ע"י הנס של מנורה, כח התורה, שזה היחס שלנו להקב"ה בן ואב, וכדברי האבודרהם הידועים על מה שאומרים "השיבנו אבינו לתורתך", שהיחס של כלל ישראל להקב"ה בתור אב ובן, זה ע"י התורה, וכ"כ הגר"א בסידור הגר"א

¹⁵⁴ וקשה להשיג את הס' שנדפס בתקפ"ג, ותקפ"ו בשם סידור קרבן אהרון, ולא נדפס שוב כמדומה.

¹⁵⁵ כן שמעתי מהרב בנימין ש. ה. שליט"א שזה היה המנהג הרווח באשכנז, שישבו כל בני המשפחה ליד הנרות חצי שעה, ושיחקו בדריידעל ועוד שאר משחקים.

¹⁵⁶ וש"ב הגראב"מ שליט"א נתן רמז לאכילת חלב בחנוכה כד' הרמ"א, בפסוק של שה"ש (פרק ה' פסוק י"ב) "עיניו כיונים וגו' רוחצות בחלב", ובחנוכה תיקון וקדושת העיניים כנ"ל רוחצות בחלב, ודו"ק, ובשפ"א בכ"מ האריך דבמשכן שילה מכוחו של יוסף אכלו בכל הרואה עיי"ש, כוחו של יוסף.

¹⁵⁷ וראה בתפארת שלמה (זאת חנוכה) בכע"ז שבעיקבתא דמשיחא התיקון הוא בבחינת הרגליים וישא יעקב רגליו וילך ארצה בני הקדם עולמות הקדם עיי"ש.

בברכת השיבנו וכו', ולכן הנס שנעשה ע"י המנורה כח התורה מעורר אהבת בנים, ואחר כך באו בניך.

ואפשר להוסיף שזה התגלה בימי החנוכה, עפ"י מה שכתב החת"ס בשם הסידור רי"ע זי"ע, שיעקב אבינו נפטר ביום א' דסוכות¹⁵⁸ וא"כ השבעים יום נגמרו בכ"ה כסלו¹⁵⁹, והרי הן הן ד' הגמ' בתענית (דף ה ע"ב) "יעקב אבינו לא מת, וכי בכדי ספדו, ותירץ מקרא אני דורש וכו'", והמהר"ל בהרבה מקומות ביאר ענין זה באריכות, שמקרא אני דורש, שע"י ואתם הדבקים בה' אלוקיכם, יעקב אבינו לא מת, כח התורה תתן אמת ליעקב¹⁶⁰ וזה נתעורר שאחרי השבעים יום שנראה כאילו ספדו וחנטו וכאילו הוא מת מ"מ יעקב אבינו לא מת¹⁶¹, וישראל אע"פ שחטא

¹⁵⁸ ובדרוש לח' טבת תקצ"ב כתב ומת ביום א' דסוכות ונקבר ביום א' דחנוכה, ויל"ע בדברשות ח"א פה ד"ה והנה, בדרוש לח' טבת תקפ"ז כתב החת"ס ואין רחוק שהיה קבורתו ביום עשרה בטבת. עי' מגלה עמוקות פרשת ויצא ביאור ענין זה באורך וע"ע מכסה עתיק להגר"ק, ובמאמר עשרה בטבת הבאנו מבעל הפני ארי זוטא, חשבון שלם שיעקב נקבר בחנוכה.

¹⁵⁹ ועיין בני יששכר במאמר לחודש כסלו, שכתב שהצירוף של השם הנכבד המאיר בחודש כסלו, הוא מהפסוק "וירא יושב ארץ הכנעני" בפרשת ויחי אצל אבלו של יעקב אבינו, כשנטמן במערת המכפלה ולפי הקבלה בידינו, היה הדבר בכסלו בימי חנוכה, וכ"ה בתפארת שלמה חנוכה ד"ה ויעקב נסע סכותה בשם ספרים הקדמונים. והערני הגרמ"מ שליט"א, דבתורה מפורש שאחר השבעים יום התעכבו בגורן האטד 'ז' ימים, וא"נ דמשם לחברון יום אחד [כדאיתא בגמ' בכ"מ דמירושלים לצד מערב יום אחד, ואמנם חברון רחוקה מירושלים ב' או ג' ימים, מ"מ י"ל דגורן האטד נמצא דרומית מזרחית לירושלים מגביל לחברון, וא"כ משם לחברון יום אחד] א"כ נמצא שנקבר בזאת חנוכה. ואם כנים הדברים יל"פ בזה דבר נפלא ע"פ הגמ' בסוטה (י"ג). "א"ר אבהו מלמד שהקיפוהו כתרים לארוננו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטד שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה, תנא כולם למלחמה באו כיון שראו כתרן של יוסף תלוי בארוננו של יעקב, נטלו כולן כתריהן ותלאום בארוננו של יעקב", ובתרי הכי אמרו בגמ' "תנא שלשים וששה כתרים נתלו בארוננו של יעקב". ואמנם לא מצינו ביאור ומקור לשיעור זה [עי' רש"י שם חשבון ל"ו מלכים שהניחו כתריהם שם, אכן עי' רש"י בויחי עה"פ הנ"ל דמשמע דרק מלכי כנען וישמעאל הניחו כתריהם, וצ"ע], אולם להאמור לעיל י"ל בדרך רעיון, דהלוייה והקבורה של יעקב אבינו היה בחנוכה, וכתב הרוקח דבחנוכה מדליקים ל"ו נרות כנגד ל"ו שעות שדלק האור הגנוז, וע"כ בפטירת יעקב אבינו ובהלוייתו נמשך המהלך של "מעשה אבות", והנחת ל"ו כתרים היא הודאה והכנעה לשליטת יעקב ויוסף שהם שורשי גילוי מלכותו ית' שהתגלה בל"ו נרות החנוכה בימי החשמונאים.

¹⁶⁰ וראה במרגליות הש"ס בתענית בשם הרה"ק ר"ש מאוסטרופוליא זי"ע עה"פ תתן אמת ליעקב "אמת ליעקב" הם אותיות "יעקב לא מת".

¹⁶¹ וראה בשלה"ק פרשת וישלח "מה שקיבלתי במאמר חז"ל יעקב אבינו לא מת שהוא כפשוטו עי"ש באריכות. והוסיף בזה הגרמ"מ שליט"א דבאמת יום זה נחשב כיום פטירתו של יעקב, שהרי חז"ל העידו שנתקיימה נבואתה של רבקה "למה אשכל שניכם ביום אחד", מבואר שיום הקבורה נחשב יום הפטירה. ועוד אמרו בסוטה (י"ג). "פתחינהו יעקב לעיניה ואח"כ וכו' באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב למה אשכל גם שניכם יום אחד ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הואי קבורתן מיהא ביום אחד", הרי שיום זה הוא ממש בחינת הפטירה שאין מעצמין וכו' כדתנן בשילהי פרק השואל בשבת שהוא סימן הגסיסה והגיועה. ובחכמת מנוח בתענית דף ה' ביאר ביאור נפלא בגמ' הנ"ל, ועיקר החידוש דבאמת יעקב אבינו לא מת אלא בא"י, וכמש"א אנכי

ישראל הוא, וזה בחודש כסלו שהוא כנגד יעקב וכמ"ש בקדושת לוי בחנוכה עיי"ש,¹⁶² ושישים ריבוא נפשות בשישים ריבוא של האותיות הקד' של התורה הכח המכיה של כל יהודי, וכח התורה מעורר מידה של בן וכמ"ש, וזה מעורר את הנס הגדול של חנוכה.¹⁶³

וראה בקונטרס עולת יצחק להגאון רבי יצחק לנדא זל"ה (עניני חנוכה) שהביא דברי אדוננו הגר"א בביאורו על מה שכתוב בשו"ע (סי' תכ"ח ס"א) שלעולם חג השבועות הוא באותו יום של חנוכה. וכתב בביאור הגר"א סק"ב וז"ל **"ועוד נתנו סימן יום א' של שבועות"**¹⁶⁴ הוא **יום א' של חנוכה ו"סימנך נר מצוה ותורה אור"**¹⁶⁵ "אם לא בשלמה שאז הוא ביום ב' של שבועות" ויום א' של חנוכה הוא יום פורים]¹⁶⁶.

מת בקברי והיינו שהיה בחיים בשעת שחזר לא"י עיי"ש, והיינו כמש"נ דבאמת יום הקבורה היה יום פטירתו של יעקב אבינו

¹⁶² וראה בשם משמואל (וישב תרע"ב) שיון נקרא נחושת, ויעקב אבינו מבואר במדרש זהב כסף ונחושת דנחושת הוא יעקב עיי"ש, הכח של יעקב נגד יון, וראה אור גדליה עמ' ל"ג ול"ז.

¹⁶³ ועיין בתולדות יעקב יוסף (פרשת וישב) שהביא דברים נפלאים בשם העוללות אפרים (מאמר רצ"א) שכל השבעים יום מפטירת יעקב אבינו עד חנוכה, היה פוחת והולך החומר, עד שהגיע לחנוכה לצורה, ואז מוסיף והולך ודו"ק.

¹⁶⁴ וכבר האריכו מה הביאור ששבועות וחנוכה הם באותו יום, ותמה ע"ז בכנה"ג שזה אי אפשר, ותמה על השו"ע שהעתיק ובשכנה"ג כתב שלכן השמיטו בלבוש, והביא בשם הרב ישי אלמוני שהעצרת המדובר כאן הוא עצרת שלעבר, וראה במגן אברהם ובט"ז ס"ק א. והפרי חדש כתב **שעצרת האמורה כאן הכוונה על שמיני עצרת!** ומיירי כשהשנה שלימה או כסדרה ומעוברת עיי"ש. **ועכ"פ יש לנו הקבלה בטוש"ע בין ימי החנוכה לשבועות יום מתן תורתנו, או ליום שמיני עצרת יחודא שלים ודו"ק היטיב כי עמוק הוא, "מחג עד החנוכה"** [וראה במשך חכמה בדרוש לשמחת תורה שמאריך לבאר מה שמפטרין "ויעמוד שלמה" כי בשמע"צ מבצבצת האהבה של הקב"ה לעם ישראל ואפילו לבוגדיו ולחלשים עיי"ש דבה"ק, ולהנ"ל נפלאים הדברים חנוכה שמיני עצרת מכוונים כמ"ש מהיערות, דבש חביבה היא עד מאוד, חביבין ישראל]

¹⁶⁵ וידוע בבי מדרשא מה שכתב הפרמ"ג סימן תרע"א במשב"ז סימן ג' שהמבזבז אל יבזבז יותר מחומש נאמר גם בנר חנוכה, ותמה עליו הרע"א (ס"ק א) דהרי בנר חנוכה ימכור כסותו, וזה מסתמא יותר משליש וחומש, וכן מתבאר מהיש"ש ב"ק פ"א סוף סימן כ"ד עיי"ש [וראה בערוך השולחן שהביא ב' הדעות] ואמר בזה הגררחהז"מ שליט"א ליישב דברי הפרמ"ג מקושית הרע"א, עפ"י מה שחידש הביאור הלכה סימן סימן תרנ"ו דהמבזבז נאמר דווקא אם עי"ז יעני, אבל אם הוא בלא"ה עני וההוצאה לא תעלה ולא תוריד אין את הכלל הזה עיי"ש, וממילא הרי מי שמוכר כסותו הוא עני ואביון ממילא אין את הכלל, ולכן אה"נ אם ע"י ההוצאה של הנר חנוכה יעני יש את הכלל הרגיל של המבזבז וכו' ודפח"ח. ובדרך רעיון י"ל דהרי מצינו בשיטמ"ק בכתובות שם שבתלמוד תורה אין את הכלל של המבזבז וכו' [וכן פסק החפץ חיים באהבת חסד] וממילא נר חנוכה נר מצוה אור תורה ימכור כסותו, ואין את הכלל של המבזבז וכדברי רע"א.

¹⁶⁶ והוסיף הגרמ"מ שליט"א בענין השייכות בין עצרת לחנוכה, ובדברי הגר"א כי נר מצוה וגו', הנה פסוק זה הוזכר בגמ' לענין הרגיל בנר, ובפשטות הכוונה ע"ד המבואר בסוטה כ"א. דמצוה בגדר נר המחשיך מעט בלילה, ובבוקר אור, וא"כ ע"י מצות נר חנוכה זוכים בסוף לאור תורה, וכמבואר בגמ' בשבת הנ"ל. והנה חדשי השנה מכוונים זה כנגד זה, חדשי הקיץ כנגד חדשי החורף, וא"כ סיון כנגד כסלו, ולהנ"ל השורש בחנוכה מאיר בשבועות. אמנם באמת מצינו במשנה

ולפי מה שכתב החת"ס שיעקב אבינו נקבר בחנוכה¹⁶⁷, יש לציין (והערני לזה גם הגרי"ג שליט"א) מה שכתב המשך חכמה בפרשת וישב [פרק ל"ז, כ"ד] שהרואה מקום שנעשו לו נס מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה, כפי' האבודרהם דווקא שיצא מדרך הטבע ולכן מברך על נר חנוכה משום שנעשה נס בפך השמן שזה כנגד הטבע, ובמדרש בראשית (פרשה ק') אמר רבי תנחומא בשעה ששב יוסף מקבורת אביו, הציץ בבור ואמר ברוך שעשה לי נס במקום הזה, והיינו שבבור היו נחשים ועקרבים, ומה שהוא ניצל היה שלא בדרך הטבע, וזה הסמיכות של שני המאמרים של רבי תנחומא, להורות שבחנוכה וביוסף היה הסבות מהשגחה נצחון ומלוכה, רק שהברכה היה כאן על הבור שלא הזיקה נחשים, וכאן עלה פך השמן עכ"ד המשך חכמה, ולפי החת"ס המעשה של יוסף שבירך ברכת שעשה לי נס היה בחנוכה.

והגריא"ר שליט"א בעל השיח יהודה אמר דבר נפלא במנהג ישראל, לזמר מעוז צור בחנוכה פיוט שמשבח את כלל ישראל שניצלו מהגלויות, ויש להתבונן למה שרים את זה דווקא בחנוכה, ובשפתי צדיק הביא שהחידושי הרי"ם זי"ע, שאל שאלה זו לנכדו השפתי צדיק, [ובפשטות הביאור כי זה היה בסוף הגלויות, הנס האחרון עד מלכות אדום] והביאור בזה עפ"י מה שמבואר בשו"ע (סי' רי"ח סעיף ה) "מי שנעשו לו ניסים הרבה, בהגיע לאחד מכל המקומות שנעשו לו נס, צריך להזכיר כל שאר המקומות שנעשו לו נס", וממילא בחנוכה שכל בית יהודי, הוא בבחינת מקום שנעשה לו הנס (וכמ"ש לעיל עפ"י הרמב"ן) לכן כוללים כל ההודאות, ובזה ביאר הגאון הנ"ל מה שנהג התרומת הדשן (כמובא בלקט יושר) שבלייל שבת חנוכה שר מעוז צור בסעודה, ולא אחרי הדלקה שבפשטות טעמו כי לא היה זמן לזה בערב שבת, אבל לפי הנ"ל, הרי המעשה הדלקה של הנרות הוא בערב שבת, "אבל המקום שנעשה לו הנס הוא בשבת"¹⁶⁸.

ויש להוסיף דבשעה"צ (ס"ק י"ב) הביא שיטת תוס' רבי יהודה בברכות שם, שאין חיוב לכלול שאר מקומות, ומה שמר בריה דרבינא עשה כן משום **חביבותא דניסא עיי"ש**, ובחנוכה מצוה חביבה היא עד מאוד, וכולנו משבחים ומפארים כל שאר המקומות, ודפח"ח.

ועוד יש להוסיף, שבמשנ"ב שם (ס"ק י"ח) כותב בשם המ"א שדווקא בנס דיחיד, אבל לא בנס דרבים, אמנם כבר כתבנו לעיל (מהשפ"א ועוד) שחנוכה שהיה נס לכלל ישראל אבל הזכות לנס היה לכל יחיד ויחיד שכל כלל ישראל היו צריכים לזכות לנס הזה לכל יחיד ויחיד וא"ש, ובמשנ"ב שם (ס"ק י"ט) כתב דצריך להזכיר מתחלה מקום שעומד בו עיי"ש, ומה נפלא

גם הגבלה הפוכה, מביאים בכורים מעצרת עד החנוכה, ותורה ובכורים שניהם מענין ראשית [וגם לחנוכה יש קצת אחיזה כנ"ל בשם השלה"ק חינוך העולם] ונמצא דהחיבור בין חנוכה לעצרת הוא בבחינת גלגל החוזר, שורש עצרת בנר מצוה, גילוי בעצרת, וחוזר חלילה, בהבאת הבכורים עד חנוכה. עוד נראה דיש שייכות בין בכורים לחנוכה, מלבד מש"נ לעיל, דצורת הבאת בכורים מורה על עניני החנוכה, וכן איתא בקדמונים, ז' מינים כנגד ז' קני המנורה, ובהבאת הבכורים מצינו שהיו מביאים שור וקרנותיו מצופות זהב, ויש לכוון ענין זה כנגד הגזירה דכתבו על קרן השור, ועלה זית שהיו מעטרים ראשו מכון כנגד והנה עלה זית טרף בפיה, דאיתא בזו"ח דקאי על החשמונאים, והבכורים שהיו מביאים בטנא יש לכוין כנגד הדלקה דוקא בכלי עכ"ד.

¹⁶⁷ ובמק"א בדרשות (דף פה ע"ג) ביאר החתם סופר, דמשו"ה לא קבעו לעשות חנוכה למשתה ושמחה כי זה היום שהעלו ממצריים לקוברו.

¹⁶⁸ ויש לציין לדברי התרומת הדשן בס"י ק"ב גופיה שכתב, שההדלקה בע"ש חשיב קיום מצוה ב"הכשר מצווה, אע"ג שהזמן לא הגיע".

הדבר שבמעוז צור בבית הראשון אנחנו מזכירים מעוז צור ישועתי, חנוכת המזבח, ואח"כ מזכירים מצרים ובבל¹⁶⁹ ומדי ויון¹⁷⁰ ולפי הנ"ל מובן היטיב שרק מזכירים את מלכויות שניצלנו מהם ולא אדום, וכלשון הברכה שעשה לי נס מצאנו "לראשונה" ביוסף הצדיק (כוחו של חנוכה כד' החת"ס שהובא לעיל) בחנוכה וכדברי החת"ס.

הריגת עשיו בחנוכה, וביטול יצרא דע"ז בחנוכה

ולפי דברי החת"ס שיעקב אבינו נקבר בא' דחנוכה, [וכתבנו לעיל באופ"א שאולי זה היה בזאת חנוכה] יש לנו ללמוד שגם עשיו נהרג [ונקבר ראשו] ביום א' דחנוכה, כמובא בחז"ל [סוטה דף י"ג] שעשיו נהרג בעת קבורת יעקב, והיינו שכלל ישראל קיבל כח להתגברות על הרע בחנוכה. ובהקדמה לסידור החת"ס, מודפס דרשה של החת"ס (דרוש כ"ו) ומבואר שם ש"היצרא דע"ז נתבטל לגמרי, כשמסרו נפשם בימי יוונים עיי"ש, וראה בשפ"א מקץ תרמ"א וז"ל "וכעין זה נעשה בימי חנוכה, שפסעו פסיעה אנשי בית שני, וביטלו כחו של יצר הרע, כאשר חכמים הגידו (יומא ס"ט ע"ב) בביטול יצרא של עבודה זרה, וכמו כן בימים אלו של חנוכה מצוה להניחו בחוץ כמו שאיתא בספרים עכ"ל¹⁷¹, וי"ל לפי"ד החת"ס הנ"ל שעשיו נהרג בחנוכה, וזה נתן כח בימים ההם להתגבר על הרע.

ולפימ"ש החת"ס שהיצרא דע"ז נתבטל לגמרי בימי יון כשמסרו הנפש, יש לבאר אולי מה שמבואר במס' מנחות (דף ס"ד ע"ב), שכשצרו מלכי בית חשמונאי הורקנוס, ואריסטובלוס זה על זה וכו', ובאותו שעה היה המעשה שבא עומר מבית צריפין, ולא ידעו מאיפוא מלהביא עומר וכו', ואמר להו מרדכי "ופרש"י בד"ה מרדכי "שהיה בימי אחשורוש", ובתוד"ה אמר הקשה על רש"י, שתימה הוא לומר שהאריך ימים כל כך, ובתוס' פי' ע"ש מרדכי הראשון היו נקראים הממונים ע"ש, ובשפ"א שם פי' שההכרח של רש"י לומר שזה היה מרדכי הצדיק, כי הגמ' שם מביאה בהמשך ממרדכי הצדיק¹⁷² "עיי"ש¹⁷³. עכ"פ למדנו מדברי רש"י דבר נפלא

¹⁶⁹ והרמ"ל שליט"א הערני שמה שנקרא בבל בפיוט של מעוז צור "ובא נוגש והגלני", ולמה נקרא בבל "נוגש", וביאר עפ"י דברי רש"י בפקודי אלה פקודי המשכן וגו' שנתמשכן בעוונותיהן של ישראל וכו' וממילא בבל שהחריבה ביהמ"ק הראשון ומכח זבא הגלות, נקרא נוגש.

¹⁷⁰ והבית האחרון אינו נמצא כידוע בשום סידור ישן, ואינו מהמחבר שרמז שמו מרדכי, והוא הוספה מאוחרת (כמ"ש בספר עבודת ישראל, וכן במקו"ח להחיות יאיר).

¹⁷¹ ובמהדורת שפ"א בני בינה ציינו לדברי השפ"א בליקוטים, ולטור ברקת, ולדברי הרב, בסידור בשער החנוכה שכתבו שמדליקים בחוץ להיות מכניע הקליפה עיי"ש.

¹⁷² ותמיהת תוס' על רש"י הוא כי מרדכי היה מבית ראשון שהגלה מירושלים, ואח"כ שבעים שנה גלות ונס פורים, ועוד קרוב לשלוש מאות שנה עד המעשה הנ"ל.

¹⁷³ ובהגהות יעב"ץ שם כתב, דאין זה מוכרח כל כך, ותימה על תוס' וכי דבר זר הוא לומר יראת ה' היא תוסיף, בפרט באותן הדורות שיורי בית ראשון, לא היה חידוש גדול עכ"ל היעב"ץ.

שבזמן נס חנוכה מרדכי הצדיק חי¹⁷⁴, ובוודאי יש סוד גדול בדבר, שמרדכי הצדיק היה בזמן החשמונאים¹⁷⁵.

ואולי לפי"ד החת"ס אפ"ל דהרי מבואר בגמרא ביומא (דף ס"ט ע"ב) שאנשי כנה"ג ביטלו יצרא דע"ז, וא"כ לפי"ד החת"ס שהגמר של ביטול ע"ז היה בזמן יון, היה צריך לזכותו וכוחו של מרדכי הצדיק, שהיה מאנשי כנה"ג כדי לנצח את היצרא דע"ז¹⁷⁶, ובחת"ס בדרשות (תקצ"א) כתב מעשה אבות סימן לבנים, כמו שהאריך הרמב"ן¹⁷⁷, וע"י המלחמה של יעקב

¹⁷⁴ והגרא"נ שליט"א הורה, שלדברי רש"י מי שהתחיל לומר בתפלה בימי מרדכי והמשיך ובימי מתיתיהו, לא הוי כדובר שקרים כי הרי מרדכי חי אז.

¹⁷⁵ וי"ל ברמז דרמז, שמרדכי אמר מאיפוא להביא את העומר כמ"ש בגמ' שם, ובגמ' מגילה שם מבואר שמרדכי למד עומר עם הילדים, והמן הרשע אמר קומץ דידכו ניצח אותו.

¹⁷⁶ ובלשם יחוד שמיוחס להבני יששכר זי"ע [וכבר העירו שלא מצאנו תפלה זו בספריו, ולא נודע מקורה] כתב "בעת אשר הערו נפשם בשביל כבוד שמך הגדול והגבור והנורא" וזה כדברי הגמ' ביומא דף ס"ט, שע"י שביטלו היצרא דע"ז, חזר השם הגדול הגבור והנורא ודו"ק. (ומבואר בחז"ל ששורש המאבק ביונים התחיל בזמן שמעון הצדיק ואריסטו כמבואר בגמ' מגילה יד. ולא מאסתיים בימי יונים שהעמדתי להם שמעון הצדיק וכו', שביטל יצרא דע"ז).

¹⁷⁷ ושמענו ממו"ר הגאון רבי יונתן דויד שליט"א שליט"א דמבואר ברמב"ן, שהמעשה אבות סימן לבנים של חנוכה הוא המלחמה עם שרו של עשו (ל"ב כ"ו), וירא כי לא יכול לו וכו', כי לא הורשה רק במה שעשה עמו להקע כף ירכו. ואמרו בבר"ר (ע"ז ג'), נגע בכל הצדיקים שעתידין להיות ממנו, זה דורו של שמד (גזירות היונים) וכו'. עכ"ל. וכתב ברש"י (ל"ב ל"ב) מדרש אגדה, ויזרח לו לצרכו לרפאות את צלעתו. ע"כ. ואח"כ כתוב (ל"ג י"ח) ויבא יעקב שלם. זה מה שנזכר במלחמה עם שרו של עשו, שהיא המעשה אבות סימן לבנים לגזירות היונים. כתוב וירא (המלאך) כי לא יכול לו, ואח"כ קרא לו שם ישראל, כי שרית וגו' ותוכל (ל"ב כ"ט) מהו הענין ועל איזו יכולת מדובר? עיקר הענין כאן הוא, האם יתגבר כח הרצון של יעקב, או שיש כאן סתם יכולת של יון להשתמש בכלים לפעול משהו ולהכריחו, כמו שאמרנו בחוקי הטבע. זהו המעשה אבות סימן לבנים אצל היונים. והפירוש הוא, שכשאדם משתמש בכלי, הוא פועל על חפצא כלשהו ומכריח איזה דבר, אבל בודאי שאין הכלי נוגע לדעת האדם. כלי נעשה כדי לפעול כך או כך. הכלי מצדו יכול להיות "אהער אדער אהין". אבל רצון אומר מה לעשות מההתחלה. היינו דאמרי (אין לזה מקור ברור למאמר הנ"ל שהובא בהרבה ספרים, ויש שהביאו כן בשם החיד"א, וצינו לזוהר שמות ח"ב דף קס"ב "כל מלין דעלמא תליין אלא ברעותא") "שאין לך דבר שעומד מפני הרצון". אין גבול החוצץ בפני הרצון. זהו הפירוש של ותוכל. המלאך פעל נגד יעקב בגזירת מעשה אבות של גזירת יון, להכניס כאן את כל המהלך של יכול - עד כמה הוא יכול ולא יכול, כי יש גבולים בעולם, אצלם יש חישוב בדיוק מה יכול ומה לא יכול. אבל עיקר קדושתו של יעקב אבינו בא מההיפך - ופרצת - בלי גבול. גם ליעקב יש יכול, אבל אצלו הכל יכול כי הוא לא מוגבל למעשים, אלא הכל תלוי על הרצון, שאינו מוגבל. אבל המלאך עשה בעולם מהלך של הכרח. זה מכריח זה וזה מכריח זה. אפשר לאדם ליפול בתוך כל הסגנון הזה. אבל האבות הם עמדו להכיר את הבורא דוקא מתוך עשרה מאמרות, שהרי עשרת הדברות עדיין לא ניתנו, כמבואר בפחד יצחק (חנוכה מאמר ד' אותיות ה' וח'), שהאבות והיונים עומדים זה מול זה, מפני שהיונים נתקלקלו ע"י השתקעות בעשרה מאמרות, ואילו האבות הכירו את הבורא מתוך עשרה מאמרות.

במעשה דינה שנלחם נגד כל הערים אשר סביבותיהם ע"י הכח של לוי (ודינה הוי כהגזירה תבעל לטפסר תחילה כתובות ג' ע"ב) זה נתן את הכח לנצח את היוונים ע"י הכהנים, רבים ביד מעטים, וכמו ששם היה נס של פך השמן וכן כתיב "הטהרו וגו' ויצב שם מצבה ויצוק עליה שמן עיי"ש.

ואולי י"ל דואחרי מלחמת שכם כתוב, הסירו את א' הנכר וגו' ויטמון אותם יעקב, אולי רמז לביטול הע"ז אחרי מלחמת החשמונאים כדברי החת"ס עצמו (וראה במגילת אנטיוכוס פרק נ"ג כשמתתיהו בירך את בנו שמעון *"שמעון בני, אדמה אותך לשמעון בן יעקב אשר הרג יושבי שכם"* והוא כד' החת"ס¹⁷⁸).

עוד יש להעיר שברבנו ירוחם (הל' חנוכה נתיב ט) כתוב "בימי יוונים בכ"ה ימים של כסלו, נכנסו להיכל, וטימאו כל שמן שבהיכל, וכתב הבני יששכר בחידושי למסכת שבת דף כ"ב שהלשון אינו מדוקדק, דהרי הניצחון על היוונים היה בכ"ה כסלו ולא כניסת היוונים לבית המקדש, אך כבר העירו שבמסכת חשמונאים (פרק א) **אכן מבואר דהיוונים נכנסו להיכל בכ"ה לחודש כסלו**, וטימאו את ההיכל עם המזבח של ע"ז וכו', ואחר שנתיים, החשמונאים בכ"ה לחודש ניצחו את היוונים.

ואולי אפ"ל שהשבעים יום של פטירת יעקב נגמר בכ"ה חנוכה ומתעורר הענין שיעקב מת, דהרי לא בכדי ספרו ספדניא וכו' [וגם הבאנו לעיל שקין הרג את הבל בכ"ה כסלו] ויש לרע כח מסויים, אבל כמ"ש שמקרא אני דורש ויעקב לא מת, כת התורה של יעקב ממשך, וממילא הניצחון של החשמונאים הוא לדורות, שאילולא הם נשתכחה תורה ומצוות מישאל כלשון

הפשט שהכירו מתוך עשרה מאמרות הוא כענין שהזכרנו, שראו את כל הסיבות שבעולם כמו כולם, אבל הכירו כי יש סיבה מוקדמת לכל הסיבות. אין בירה בלי בעל הבירה, טען אברהם אבינו (בר"ר ל"ט א') הכירו האבות את בעל הבירה דוקא מתוך הבירה. אברהם אבינו לא "עצר" אצל הבירה, אלא חקר אחר בעל הבירה. זאת קדושת האבות שהנחילו לנו, כשניצח יעקב על המלאך, ולקח את כח הקדושה הזאת לעשות את רצון הבורא שברא את כל היכולות, ולא עיכב עליו שום כח של הכרח, אז וירא כי לא יכול לו וגו' ותוכל. המלאך אמר לו, ניצחת את זה שבא כנגדך עם היכול.

אולי זה הטעם שמה שאומרים בסוף עה"נ אחרי שמודים על כל הנס, וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל, הוא בעצם חלק מההודאה. זה ע"ד מה שאומרים במודים דרבנן, על שאנחנו מודים לך, שהביא הבית יוסף (ס' קכ"ז) פירש"י (סוטה מ' א'), על שנתת בלבנו להיות מודים לך דבוקים בך ומודים לך. גם פה הכונה היא כי גם אנחנו מודים על שנהיינו בעלי דברים לקבוע. בימים אלו בולט ומודגש ההנהגה ע"פ דעת חכמי התורה. וקבעו שמונת ימי חנוכה זו גופא הודאה, שמודים על הכח לקבוע עכ"ל מו"ר שליט"א. והגראי"ל שליט"א אמר בשיחה בהתעוררות דלכן מוסיפים לומר וקבעו שמונת ימי חנוכה אלו להודות ולהלל, כדי שנגיש באמת את ההלל וההודאה, שנשים לב שמטרת קביעת ימי חנוכה היא להלל ולהודות, והוסיפו מילים להתרגש, להרגיש החובה להודות. **ובזה צריך להתעורר לא לומר את המילים סתם, אלא לחשוב ולהרגיש את השבת וההודאה עכ"ל.**

¹⁷⁸ וחתני הר"נ שליט"א העיר לדברי הגמ' במגילה איש יהודי היה ושמו מרדכי שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי, וזה כוחו של מרדכי להכניע לגמרי מאת הקליפה, ובשפ"א פורים (תרמ"ז) כתב שכל אחד יש לו מצוה מיוחדת, והמיוחד למרדכי הצדיק היה הכפירה בע"ז עיי"ש, וזה שאומרים בעל הניסים ו"לך עשית שם גדול וקדוש בעולמך" בביטול הע"ז.

הרמב"ן, וראה בדרשות חת"ס (ח"א עמ' ס"ט) שביאר מה שאומרים בעל הניסים ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה ופורקן כהיום הזה, שע"י החשמונאים שעשו גדרים וסייגים הרבה וגזרו גזירות בתורה, ואלמלא הם ח"ו תפוק תורה בגלות האחרון הזה, זה תשועה גדולה כהיום הזה עיי"ש, וזה היה בכ"ה בכסלו, נצח ישראל לא ישקר, בימים ההם בזמן הזה.

וביותר שהבני יששכר גילה לנו שיששכר נולד בחנוכה¹⁷⁹, כח התורה יששכר חמור גרם¹⁸⁰, ויהי לי שור זה יוסף (כוחו של יוסף בחנוכה כד' החת"ס, וכן בתפארת שלמה שחנוכה בגימטריא עולה לצ', בחי' של צדיק יסוד יוסף¹⁸¹ וחמור זה יששכר וכדאיתא במדרש שזה היה הניצחון של יעקב על עשיו, וראה בבני יששכר בסוף חנוכה (מאמר י"ג אות ד) עה"פ בפרשת מקץ "וחמש את ארץ מצרים" רומז לסוד החומש שהפריש יעקב שני בניו לוי לעבודה, ויששכר לתורה עיי"ש.

ועם הסיוע של הקב"ה כמ"ש (נידה דף ל"א) וישכב לילה הוא ש"הוא" כתוב בגמ' קאי על הקב"ה, ועיין במהרש"א שהק' הרי כתוב ויקם לילה הוא, במאבק של יעקב ועשיו, גם כן כתוב הוא, ותירץ המרש"א שאולי איכא למידרש עיי"ש, ובאמת דבר ה' בפיו שהחזקוני על הפסוק וישכב לילה הוא, אומר "דוגמא הוא ויקם לילה הוא", וא"כ ע"י כח התורה של ישכר וישכב לילה הוא, יעקב אבינו ניצח לעשיו ויקם לילה הוא, ויתור יעקב לבדו לכדו, וראה בדעת הזקנים אל תיקרי לבדו אלא לכדו, ופכים קטנים וכמ"ש הש"ך הידוע, והמגלה עמוקות, והברכת שמואל וכו' וכו' שמרמז על כך שמן של חנוכה והדברים עתיקים, וזה סודם של הימים הק' של חנוכה להידבק לתורה וכלשון המהרש"ל בתשובות [והביאו הביאור הלכה סימן תר"ע] לערב את השמחה של הסעודות עם התורה, כדי להגיע לדרגת בנים.

¹⁷⁹ שהמעשה של ראובן עם הדודאים היה בימי סיון כמו שכתוב בת"י, ובאלישיך הק' שנתעברה מיששכר בליל שבועות, והשבטים נולדו לז' ומחצה כמ"ש בפירקי דר"א, וא"כ נולד בכסלו ולא רחוק לומר שנולד בחנוכה עכ"ד הבני יששכר.

¹⁸⁰ והוסיף הגרמ"מ שליט"א, דהנה החיד"א בכ"מ הביא בשם הקדמונים בענין שם בנו של יששכר, דבמק"א קורוהו יוב ובמק"א קורוהו ישוב, וכ"ה קרי וכתוב בדה"א, דהענין הוא שתחילה קראו יוב, והתאונן דיוב היה שם ע"ז בימים הקדמונים, ולפיכך נטל יששכר אות ש' משמו ונקרא יושב, ומטעם זה גם ביששכר מצינו חילוק זה דשמו יששכר, ומ"מ אינו נקרא אלא ישכר עכ"ד. ונראה ביאור הענין עפ"מ ש"כ רש"י בדה"א (ז, א) עה"פ "ולבני יששכר תולע וגו' ישיב (ישוב קרי) ושמרון" וגו', וז"ל: ולבני יששכר תולע ופואה ישוב ושמרון בחומש כתיב ויוב, יוב היה שמו ולפי שנתיישבו ללמוד תורה דכתי' מבני יששכר יודעי בינה לעתים, לכך זכה ונקרא ישוב עכ"ל. מבואר ברש"י דיוב נעשה ישוב ע"י יגיעתו וגדלותו בתוה"ק, ונראה דזהו עומק ענין נתינת אות השי"ן משמו של יששכר, וכפה"נ דיוב ע"פ שרשו היה צריך להתגבר על יצרא דע"ז, והורנו חז"ל דהאופן היחיד להתגבר הוא ע"י תורה תבלין וכמו שהאריכו חז"ל בקידושין, וכיון שיששכר הוא שורש לכה התורה, וכדכתיב ומבני יששכר יודעי בינה וגו', לפיכך הוריש לבניו כח זה, וביחוד לבנו יוב שכפה"נ היה בו כח זה ביחוד, עד שנקרא שם האב על בנו, וכמש"נ בפסוק ומבני יששכר יודעי וגו', ולפיכך הוחל השי"ן במהות שמו, להורות על ישיבתו בחדרי התורה. ולפי"ז יששכר שייך ביחוד לחנוכה שהוא ביטול יצרא דע"ז ע"י התעסקות ויגיעה בתורה.

¹⁸¹ שמעתי גימטריא "בכור שורו הדר לו" = נר איש וביתו.

וזה מלבד מה שהאריכו בספה"ק¹⁸² בחשיבות הענין של לימוד התורה בחנוכה, שזה היתה גזירת היוונים לא לעסוק בתורה וכל' הרמב"ם בהל' חנוכה פ"ג ה"א "ולא הניחו אותם לעסוק בתורה", להשכיחם תורתך¹⁸³ וראה הליכות שלמה חנוכה (עמ' רצ"ו-ז) בחשיבות הלימוד התורה ביותר בימי החנוכה.

באור שיטת הפוסקים שעל ידי תורה נהיה סעודת מצווה

ושמעתי מאמו"ר שליט"א, לפרש שיטת הפוסקים [רמ"א סי' תר"ע] שע"י שירות ותשבחות זה נהיה סעודת מצווה עפ"י מה שאמר הרי"ם זי"ע [עיין ליקוטי הרי"ם עמ' קכ"ז] בדברי הט"ז שהק' למה אין דין סעודה בחנוכה, ותירץ דלא היה נס מפורסם להצלת נפשות עיי"ש, והק' הרי"ם הרי גם בחנוכה רצו להעביר על הדת והיו צריכים להיהרג מדין יהרג ואל יעבור, ותירץ עפ"י דברי הרמב"ם יסודי התורה (פ"ה ה"ד) שכל מי שנאמר בו יהרג ואל יעבור, לא נהרג מפני שעבר באונס וא"כ בחנוכה אע"פ שהכריחו אותם לעבור על ע"ז מ"מ עם עבדו ע"ז לא נהרגו, ולכן לא נקרא נס על נפשות עכ"ד, ולפי"ז אמר אמו"ר שליט"א שמי שמתוך הסעודה מתעלה ושר שירות ותשבחות לקב"ה, הרי מוכח שהוא בעל מעלה, ואם הוא היה בימים ההם היה מוסר את נפשו, ולא עובר על הג' העבירות החמורות, א"כ בשביל זה **שמחה על הגוף ודו"ק היטיב**¹⁸⁴.

טעם לנתינת צדקה בימי חנוכה

¹⁸² ראה שלה"ק בסוף עניני תפלה וקריאה בס"ת, ובבני יששכר במאמר ב' אות י"ב שזה הטעם שמדליקים ל"ו נרות כנגד ל"ו מסכתות עיי"ש ועוד ספה"ק ואכמ"ל. ולשונו של הפרי מגדים [בריש סימן תר"ע] "בימי החנוכה אנו מחוייבים ללמוד תורה. ובמנהגי חת"ס [עמוד ק"פ] "בחנוכה הזהיר החת"ס בלימוד התורה הק' יותר מבשאר ימים, והקפיד מאוד על אותם שמבלים ימים אלו בהבלי שחוק, ואמר שעצת היצר הרע הוא להפריע את העם מעבודת ה' ותלמוד תורה בימי החנוכה אשר תקנו לנו חז"ל להלל ולהודות".

¹⁸³ ובמק"א הבאנו דברי הט"ז שביאר לעסוק בדברי תורה שהכוונה על עמל ועיון התורה, וזה מה שהיוונים לא נתנו לעסוק בעיון התורה שכל. ויש לומר בדרך רמז בדברי הרמב"ם 'חביבה היא עד מאוד' עפ"י דברי רבנו החזון איש באגרות [חלק שני ה'] "להתחזק בשקידה ובעיון התורה כי זה כל האדם, וזה העבודה היותר חביבה לפניו יתברך". וזדים ביד עוסקי תורתך.

¹⁸⁴ והערני אמו"ר שליט"א שלשון המחבר שם בשו"ע, וכן ביש"ש ועוד, הוא "ריבוי הסעודות שעושין! בהם וכו'" (והמקור הוא בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג והובא בטור) ומוכח שכך היה המציאות שהרבו בסעודות בחנוכה. והב"ח דהעלה לעיקר דלא כמהר"ם הנ"ל, אלא חשיב סעודת מצווה, כתב דמנהג זה שמרבים בסעודה כבר נהגו בו גדולי הדור הקדמונים וכו'.

ואפשר לרמז בדברי המ"א (סימן תר"ע) שכתב "שנותנין צדקה לנערים", וכ"כ בס' חנוכת הבית עכ"ד המ"א, ומובא במ"ב שם סק"א. והפרמ"ג שם [וציינו המ"ב שם] כתב בטעם הדבר כי נתרשלו בג' העמודים תורה, עבודה, וגמ"ח, ולכן צריך לעשות גמ"ח בגופו ובממונו, וראה בבני יששכר מאמר כסלו (מאמר ב' אות ל"ז, ומאמר ד' אות ל"ה) מ"ש בזה, וגם הביאו מהיוסיפון (פרק כ) שבני חשמונאי כשניצחו אויבים חילקו ממונם לעניים¹⁸⁵.

והמעייין שם בספר חנוכת הבית, יראה שכתב נותנים לנערים "לומדי תורה", וכן העתיק בקיצור שולחן ערוך (סימן קל"ט סעיף א) וכתב שם "ומרבים בצדקה בימי החנוכה כי הם מסוגלים לתקן בהם פגמי נפשו ע"י הצדקה וכמיוחד ללומדי תורה העניים" עכ"ד, וכן ביסוד ושורש העבודה (שער י"ב) שכ' וז"ל שמובא בספרים כי ימים אלו מסוגלים מאוד לתקן פגמי נפשו בנתינת צדקה וביחוד ללומדי תורה להחזיקם לתת, ובוודאי מי שיעיין בזה"ק, ובתיקונים, ובכתבי האריז"ל, ויתבונן שורש הדברים בימים אלו במידות, וספירות העליונים הקדושים, וגם גודל קדושתן שנקראו מועדים, ונכללים בפסוק אלה הם מועדי, ואז יתבונן ג"כ גודל מעלת התקן נתינת הצדקה בימים אלו עכ"ל"ק.

ואולי י"ל בזה בדרך רעיון, כי צריך בחנוכה את הכח של יששכר כח התורה לעורר אהבת אב, השיבנו אבינו לתורתך, יששכר או זבולון להחזיק תורה¹⁸⁶ וכפי שהזכרנו שיששכר נולד בחנוכה, וכן זבולון כמבואר במדרש [ב"ר ע"ב,ה] שמכח הדודאים יצאו יששכר וזבולון והשבטים נולדו לז' ומחצה בכסלו, וביותר זבולון מבואר במדרש (שמו"ר א,ה) ואלה שמות בני ישראל ע"ש גאולת ישראל נזכרו כאן, זבולון ע"ש שהשכין שכינתו בקרבן, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אין זבולון אלא ביהמ"ק שנאמר (מ"א ח,יג) בנה בניתי בית זבול לך מכון לשבתך עולמים ע"כ, ורמז לזה בשפ"א חנוכה תר"נ, "וזבולון בית המקדש בית זבול, למצוא גם בעולם הזה מקום לה", וכן מצינו בברכת משה לזבולון עמים הר יקראו ובחז"ל שע"י זבולון מתעוררים אוה"ע לעלות לביהמ"ק כמבואר ברש"י שם, וכן וכן בשפ"א תרנ"ד, נערים לומדי תורה, שאין בהם הבל חטא, וזה מעורר אהבת האב השיבנו אבינו וכמו שראינו בקשות גדולות ונשגבות של רחמים בברכה של אהבה רבה, אהבת עולם, ברכת התורה, וזה מעורר את הנס של החנוכה יעזור ה' שנזכה להזהיר בנר יזכה לבנים ת"ח¹⁸⁷.

והראי"ה שליט"א ציין לגמ' ב"ב (דף י') אם א' אוהב עניים מפני מה אינו מפרנסם וכו', ומבואר בהמשך הגמ' שאם כלל ישראל נקראו בנים, אז שפיר אפשר לתת צדקה, והקדמונים

¹⁸⁵ וראה לשון הרשב"א בשו"ת (ח"ג סי' רצ"ז) בא"ד "וציוה לאפוטרופוס לחלק נכסיו להקדש בכל שנה ושנה בחנוכה לעניים וליתומים ולאלמנות". וצינו לצפנת פענח הל' מתנו"ע פ"ט ה"ב שהביא מקור מירושלמי ורמב"ם, וסיים ומכאן מקור למה שרגילין "לקבל" מעות חנוכה, ולא ברור אם כוונתו לצדקה או לחנוכה געלט [ויותר משמע כהצד השני], ולא ברור השייכות לדברי הירושלמי, ואולי שהיו מדקדקין לקבל מעות לצדקה אפי' מחשודין וא"כ יותר נראה כהצד הראשון, אולם א"כ מהו שרגילין לקבל, הגבאים או העניים, וצ"ע.

¹⁸⁶ והגרמ"מ דשליט"א הוסיף עוד בזה דהפגיעה בכף ירך יעקב, הוא שורש לחנוכה, וממילא התמכין דאורייתא הוא התיקון לזה כמבואר בזה"ק ובכתבי הגר"א בכ"מ.

¹⁸⁷ ומה מאוד נפלאים דברי הפלא יועץ [ערך נפלאות] "ואם בכל המצוות ראוי לאדם להתחזק לקיים מצוה מן המובחר לעשות נחת רוח ליוצרו עאכ"ו במצוות כאלו שבא בשכרו שכר טוב, כי יתן איש את כל הון ביתו באהבה, לזכות את בניו לכתרה של תורה".

כתבו (אמת ליעקב מערכת ריש אות ע"ד) שלכן אומרים כשנותנים צדקה אלקא דמאיר ענני, כי ר"מ ס"ל בין ובין כך אתם קרויין בנים, וא"כ נפלאים דברי המ"א, שבחנוכה ביותר יש ענין לתת צדקה, כי הרי אז אנו נקראין בנים, וקיבלנו דרגת בנים וכמ"ש בעל הניסים, ואחר כך באו בניך וכמ"ש לעיל באריכות, ולכן בימים אלו יש מעלה מיוחדת בנתינת הצדקה ודו"ק היטיב. וראה רמב"ם הלכות מתנת עניים (פ"י ה"ב) "כל ישראל והנלווה עליהם כאחים הם שנאמר בנים אתם לה' א', אם לא ירחם האח על אחיו מי ירחם עליו עכ"ל ודו"ק, וממילא בחנוכה בנים אתם לה' ואחר כך באו בניך, מהדרין לתת צדקה, שכל ישראל כאחים הם¹⁸⁸.

(ב) ועוד י"ל בנתינת צדקה בימי החנוכה שהרי צריך כל הזמן שתהיה השראת שכינה, וכמו שהבאנו מהלבוש שלכן אין להספיד בחנוכה כדי לא להיכנס לעצבות, ואין שכינה שורה אלא מתוך שמחה [וכן הבאנו מהדרושי הצ"ח דרוש ל"ג, שחנוכה הם ימים של השראת השכינה, וצריך להיזהר לא להפסיד השכינה] וממילא הרי ע"י צדקה זוכה ורואה פני השכינה כדברי הגמ' בב"ב דף י' ע"א, וממילא מעלה מיוחדת יש בנתינת צדקה בימי החנוכה, וביותר בימי החנוכה ימים של הכנעה [וכמ"ש לעיל בשם הלבוש, והרי"ם] אני את דכא אשכון, ומסוגל להשראת השכינה.

ויש להוסיף, דהרי ידוע מ"ש בשאלות פרשת וישלח¹⁸⁹ (שאלתא כ"ו) וכן בעיטור הל' חנוכה (דף קט"ו) "מזוזה בימין, נר חנוכה משמאל, ובעה"ב באמצע בטלית מצויצת", והקשה החידושי הרי"ם [מובא שפ"א תרל"ד, ותרנ"ד] הרי לילה לאו זמן ציצית היא, וכן הקשה בהעמק שאלה שם באות כ"א (והוכיח מכאן דס"ל כהרשב"א, והר"ן דמדליקין בתחילת השקיעה¹⁹⁰, או כדעת הרא"ש דכסות יום חייב בלילה עיי"ש) אבל מה היא הדגשה שמלובש בציצית, ולהנ"ל שחנוכה זה זמן של השראת השכינה, וא"כ הרי מבואר במנחות דף מ"ג ונפסק בשו"ע! סי' כ"ד סעיף ו' "הזהיר במצוות ציצית זוכה ורואה פני השכינה", וא"כ כשמדליק נר חנוכה, מנורה, השראת השכינה, זכות הציצית זוכה לשכינה הק'¹⁹¹, והרי"ג שליט"א אמר

¹⁸⁸ דהרי עבד אין לו אחווה כלשון הגמ' בב"ק פ"ח.

¹⁸⁹ וצ"ל שמה שהשאלות סידר הלכות חנוכה בפרשת וישלח, אף שחנוכה הוא בווישב, או מקץ, כדי להכין את הלכות לפני חנוכה, ועדיין צ"ב.

¹⁹⁰ וחתני הר"נ שליט"א ציין לד' המ"א בסימן י"ח [וכן פסק הגר"ז] ומובא במשנ"ב ס"ק ז', שבביה"ש אפ' לברך על ציצית כי זה לא תלוי בלילה רק בוראיתם אותו עיי"ש שהביא מחלוקת בזה, וראה בשיח הלכה שהביא את הא"ר שהבין בדברי המגן אברהם שחולק על הרמ"א וס"ל שאם התפללו מעריב מבעוד יום מותר לברך אם עדיין יום, ועיי"ש שהאריך בזה.

¹⁹¹ ובדרך החידוד י"ל דכשעומד ליד הנרות מלובש בציצית, אין הפטור של לילה לאו זמן ציצית לפי ד' אדוננו החת"ס בהג' על השו"ע סי' י"ח' שכ' דלהסמ"ע בחו"מ סי' ה' סק"ז שאם יש נר מותר לדון בלילה, כ"ש בציצית דלא כתיב יום רק וראיתם אותו עיי"ש, חייב בציצית בלילה (רק מק' דא"כ הוי מ"ע שלא הזמן גרמא) וא"כ כיון שבפועל יש אור חייב בציצית (ואין זה שייך לאיסור של השתמשות לאורה ופשוט. והוסיף הגרמ"מ שליט"א דבאמת ראוי להרחיב בזה, דמצינו בשני מקומות אלו דבמקומות הדלקת הנר איכא גם ענין ציצית, ובאמת מצינו לזה מקום נוסף, בליל יוה"כ"פ מתעטפין בציצית, והרי"ז זמן ריבוי נרות [וראה במאמר יוה"כ"פ שהארכנו בדברי המהר"י וויל שהובא בפוסקים שהנר שמדליקין ביום הכיפורים הוא בגלל קבלת התורה ביום הכיפורים] ועוד העיר שמצינו בפורים, שכתב התומים שהמקור לסמ"ע הוא מהאור"ח בפורים דסעודת פורים שאכלה בלילה לאור הנר יד"ח, ואע"ג דאיתא בגמ' דסעודת לילה שאכלה בלילה לא יד"ח,

דבגמ' בשבת מבואר דרבי יהודה בן אילעי היה מתעטף בציצית כליל שבת, והאריכו בזה דהרי הוי לילה, אבל הרי שם מיירי כליל שבת, שיש נר שבת וא"כ שפיר חייב בציצית להחת"ס בסימן י"ח¹⁹².

ג) ועוד י"ל בטעם נתינת צדקה בימי החנוכה לפימ"ש בשלה"ק (דרוש לחנוכה פרשת וישב) שחנוכה מרמז לחנוך העולם, כי העולם נברא בשביל התורה וקיום המצות, והיוונים רצו לבטל תורה ומצוות ישראל [ואילולא החשמונאים היה משתכח התורה והמצוות מישאל ח"ו כלשון הרמב"ן בפרשת ויחי] וממילא כשגברו החשמונאים נתחנך העולם וכמו שהעולם נברא בכ"ה לחודש אלול, כן חנוכה בכ"ה לחודש, וכמו שראשית הבריאה אור, כן מצוות חנוכה בנרות, וכמו שאור הראשון נגנז, ואין משתמשין בו כן הנרות הללו אסור להשתמש בהן, ורמז לדבר יהי אור יהי עולה בגמיטריא כ"ה עיי"ש באריכות דבריו הק' של השל"ה, וא"כ יש ענין מיוחד בנתינת צדקה אשר היא מקיימת את העולם וכד' התדנב"א זוטא פרק א' [הביאו האהבת חסד להחת"ח זי"ע בח"ב פי"ז ד"ה והנה] "גדולה צדקה שמיום שנברא העולם עד עכשיו, העולם עומד על הצדקה"¹⁹³.

ד) ובדרך צחות י"ל עוד טעם, בנתינת צדקה בימי החנוכה עפ"י דברי הגמ' בב"ב דף ט ע"ב "אמר רבי יהושע בן לוי כל "הרגיל" לעשות צדקה זוכה והויין ליה בנים בעלי חכמה, בעל עושר, בעלי אגדה" וא"כ בימי החנוכה אשר כל "הרגיל" בנר זוכה והויין ליה בנית תלמידי חכמים, אנחנו גם מבקשים שיזכו לשני שולחנות, וע"י נתינת הצדקה הרי זוכין לבנים בעלי עושר וכד' הגמ'.

הכא דאכל לאור הנר קרינן בי' ימי משתה. נמצא דהצד השוה בחנוכה ופורים שהם מועדים בחשך הגלות, ונתחדש בהם אור הבוקע בהסתר הגלות, ומאיר את החשיכה, ואשר ע"כ בשניהם מצינו ענין הנר המאיר את החשיכה. וי"ל עוד דבחנוכה כיון שהיה ביהמ"ק לא היה חשך כ"כ גדול, ורק הגזירות החשיכו עיניהם של ישראל, וע"כ זמן הדלקה הוא בשקיעה"ח, או עכ"פ סמוך לתחילת הלילה להורות הענין הנ"ל, משא"כ חשכת גלות בבל ומדי בזמן המן נמשל לאילת השחר שהוא עוצם החושך. ובאמת נר מצוה וגו' ענינו נר המאיר בחשכת הלילה כמבואר בסוטה כ"א עכ"ד.

¹⁹² ומזוזה בימין, הרי כתב הריטב"א בב"מ דף ק"ב דמזוזה היא השראת השכינה בבית, ולכן אסור להשאיר בית בלי מזוזה עיי"ש, א"כ מזוזה, ציצית, שכינה. והגר"א שליט"א הערני ללשון הרמב"ם והוא מהגמרא שם כ"ב ע"א "נר חנוכה משמאל כדי שתהיה מזוזה בימין", נראה שיש ענין מיוחד להדליק בשמאל "כדי" שיהיה מזוזה בימין, ויש להאריך בזה.

¹⁹³ והגר"ג שליט"א אמר דלד' השל"ה הנ"ל שחנוכה היא חינוך העולם י"ל עוד טעם לסעודות חנוכה דבשו"ת בנין שלמה (סימן ל"ב) כתב בשם השאילתות פרשת בראשית שענין סעודות שבת הוא משום שאז נחנך העולם עיי"ש ובהעמק שאלה אות א' וב', וממילא בחנוכה שהוא חינוך העולם יש ענין בסעודה. ועוד הוסיף דהחת"ס בדרשות כ' כ"פ דבעשרה בטבת הוא יום דין האם יבנה הבית המקדש דלעתיד, ולדברי השל"ה הנ"ל כ"ה כסלו הוא כמו כ"ה אלול, וא"כ יוה"כ פ' מקביל לעשרה בטבת עכ"ד [ובדרך רמז עשרה בטבת גם כתיב בעצם היום (וכידוע מחי' הגר"ח שלכן אם היה חל עשרה בטבת היו צמים, והארכנו במאמר עשרה בטבת) יוה"כ פ' עיצומו של יום ואכמ"ל].

ויש להוסיף שימי החנוכה הרי הם ימי הכנעה כד' הלבוש הנ"ל, והשפ"א בשם החידושי הרי"ם שחנוכה זה הודאה והכנעה, וממילא אז אפ' לזכות לשני שולחנות, והוא עפ"י מה שהראני אאמו"ר שליט"א לדברי הליקוטי מוהר"ן שביאר ד' הגמ' בגיטין דף נ"ט ע"א "מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד", כי הרי הרוצה להחכים ידרים להעשיר יצפין, וא"כ איך יכול אדם להתפלל כנגד שני כיוונים צפון ודרום, רק אם הוא עניו, וכמי שאינו, הרי הוא בכל מקום גם צפון וגם דרום, ולכן רק אצל משה רבנו העניו מכל האדם אשר על פני האדמה, ורבי שמשמת רבי בטלה ענווה כד' המשנה בסוטה דף מ"ט ע"א, היה יכולים לזכות לשני שולחנות עכ"ד. וממילא בימי החנוכה ימי ההכנעה, למטה מעשרה, אפ' גם להדרים [מנורה, נר חנוכה] וגם להצפין¹⁹⁴.

והגריא"ר שליט"א בעל השיח יהודה אמר עפ"י הפסיקתא דר"כ (פסקא כ"ב) שוש תשיש, מנה עשר לבושים של הקב"ה וכ' שם מתי לבש כל לבוש, והלבוש אותו לבש והושיע מגלות יון הוא הכתוב בפסוק "וילבש צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו", ולכן נותנים צדקה בחנוכה בניצחון על יון, עכ"ד. והוא כנ"ל בשם היער"ד שכלל ישראל לא עשו תשובה כלל, וכל הצלה שלהם היתה ברחמים גמורים, מה הוא רחום אף אתה.

טעם להרגיל בנר זוכה לבנים תלמידי חכמים

ויש להוסיף מה השכר שזוכה לבנים ת"ח, כי הגמ' בנדרים (דף פ"א) מפני מה אין בניהן של ת"ח וכו' שאין מברכין בתורה תחילה, ובר"ן שם שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ, והתיקון לכך מהדרין, אנשים שמחבבין את המצוות כמו שפי' הראשונים, וזה היה התיקון לכלל ישראל בזמן יוונים שמבואר ברש"י בסנהדרין (דף מ"ו ד"ה אלא) שהיוונים גזרו גזירות, והיו מצוות בזויות! בעיניהם.

וראה בסוכה (דף נ"ו ע"ב) שקנסו משמרת בילגה שהיתה בזמן היוונים משום שהוא שוהה לבוא, ופרש"י כשהגיע שבת שלה לא היו באים, ומוכחא מילתא שאין העבודה חביבה עליהם וכדברי הב"ח הידועים בסי' תר"ע שנתרשלו מהעבודה שלא החשיבו¹⁹⁵, ולכן תיקנו מהדרין,

¹⁹⁴ וראה בליקוטי הרי"ם בשם החידושי הרי"ם זי"ע (עמ' קכ"א) שמצוות נר חנוכה שהיא בשמאל מביא גם לידי עושר וכבוד, שהשמאל מביא עושר, בשמאלה עושר וכבוד, ולכך קורין חנוכה געלד עיי"ש.

¹⁹⁵ וראה שם בסוגיא בסוכה "מעשה במרים בת בלגה שהמירה דתה והלכה ונישאת לסרדיוט אחד ממלכי היוונים, וכשנכנסו היוונים להיכל היתה מבעטת בסנדלה על המזבח, ואמרה לוקוס לוקוס עד מתי אתה מכלה ממנו של ישראל, ואי אתה עומד עליהם בשעת הדחק, וששמעו חכמים את הדבר [ופרש"י לאחר שגברה יד בית חשמונאי] קבעו את טבעתה וכו'. ואמר רבנו הגר"ח ק"ש שליט"א שאולי הלשון "עמדת" להם בעת צרתם שאומרים בעל הניסים, זה כנגד הגידוף שלה, ואי אתה עומד להם". ונודע בבי מדרשא מה שאמר בזה הסבא מקעלם זצ"ל [ראה באור הרש"ז ויקרא עמוד ק"ג] דאין הפי' דאביה ג"כ דיבר כמוה "עד מתי אתה מכלה..." אלא שלא כיבד את העבודה בביהמ"ק והי' לו כטורח, וזה השייכות לענין של נתרשלו בעבודה שגרם לגזרות יון ומה שנכנסו להיכל, ולכך באותו זמן היה מעשה דמרים. והתיקון היה ע"י שקנסו לכולם על רפיון בעבודה.

ומהדרין מן המהדרין לתקן בקצה השני וכד' הרמב"ם הידועים בהלכות דעות פ"ב ה"ב¹⁹⁶, ואסור להרצות מעות כנגד נר חנוכה, וכל ענין האיסור ביזיון של מצוות נלמד מחנוכה כמבואר בסוגיא בשבת שם¹⁹⁷, ועל ידי שמחבבין את מצוות, נר חנוכה תורה אור, שהנרות מרמזין לתורה, הרוצה להחכים ידרים וכו', ומהדרין מן המהדרין שלא מצאנו כן בשאר מצוות¹⁹⁸, זה השכר לבנים ת"ח¹⁹⁹, ההיפך מלא בירכו בתורה תחילה²⁰⁰.

ויש להעיר ממ"ש בספר סדר היום וז"ל מצוות ההדלקה משקיעת החמה ואילך ולא ימתין עד שתחשך משום דזריזין מקדימין למצוות עכ"ל, ונראה קצת מלשון שהיה ק' לו, למה לא ימתין עד שתחשך (ואז יראו יותר טוב את האור או מטעם אחר) וע"ז מתרץ דזריזין מקדימין למצוות, והוא כנ"ל דבחנוכה רוצים להראות חביבות וזריזות יתירה למצווה, והוא כמ"ש תיקון למה שהיה בזמן היוונים²⁰¹, ואשרי מי שראה, ורואה, את אנשי ירושלם עיה"ק, שמצוות חביבין עליהן, וזריזין במצוות (ראה סוכה דף מ"א) איך שמחכים בהשתוקקות²⁰² מתי יבוא הרגע של

¹⁹⁶ ולהעיר שהשו"ע התחיל מיד מהדין של מהדרין מן המהדרין, וכבר העירו בזה, ולהנ"ל א"ש (בדרך הדרוש) ללכת לקצה השני כד' הרמב"ם בהלכות דיעות פרק ב' הלכה ב'.

¹⁹⁷ וי"ל לפי"ז, מה שכ"כ חוששין לחשד בשני פתחים שהצריכו להדליק עוד נר, אף שהוא חשש רחוק שהרי יכול לראות מצד השני שהדליק וראה הליכות שלמה עמ' רס"ו, רק בנר חנוכה יש זהירות מופלגת לביזיון של המצווה וכמ"ש.

¹⁹⁸ וראה בקונטרס עולת יצחק (חנוכה) שכתב ענין המהדרין ומהדרין מן המהדרין. שמעתי דכיון דה' מלחמה וגזירה על רוחניות, כך גם התשועה היא ברוחניות, ולכך כ"א לפי המדרגה שלו ה' לו הנס, וממילא הפרסומא ניסא שלו שונה עכ"ד. ושמעתי מאאמו"ר שליט"א שביאר בדרך צחות, על מה שנוהגים כלל ישראל [ולא נודע מקורו] שבהבדלה כולם אומרים את הפסוק "ליהודים היתה אורה וכו' ולא מסתפקים במה ששומעים מהמבדיל ואמר בדרך רעיון, דמכיון שאורה זו תורה וכו' כל אחד יש לו את האור שלו.

¹⁹⁹ וכאיל תערוג (חנוכה תשע"ה) הביא מהגראי"ל שליט"א "והנה איתא בגמ' בשבת כ"ג, א...מהדר אמשח זיתא אמר האי צליל נהורי טפי". והעיר רבנו, יש לעיין מה המעלה בצלול כיון שאינו להשתמש לאורו. ויש לומר בדרך רעיון, דהא אמרינן לקמן (ע"ב) הרגיל בנר יה' לו בנים רבנן וכן חתנין, הרי דאור מצוה עושה אור תורה, ומה שיותר אור צלול יותר אור זך, וזה יותר מהודר, גם גורם לת"ח גדולים

²⁰⁰ שו"ר בקונטרס חוקי רצונך בשם גאב"ד דפונובי' זצ"ל מ"ש בזה.

²⁰¹ ובדרך רמז י"ל, דבזה מתדבקים במידת החשמונאים, וכמו שכתוב בתרגום בשיר השירים (ו), ז) על החשמונאים "ומקיימין פיקודיא ופתגמי בציחותא", היינו שקיימו התורה והמצוות **בצימאון!**

²⁰² וראה בכאיל תערוג (חנוכה תשע"ה) כשסיפרו לפני רבנו הגראי"ל שליט"א, על אחד מגדולי ראשי הישיבות זצ"ל שהיה נוהג להתריע על הביטול תורה שיש סביב ההדלקת נ"ח, באומרו נרות חנוכה הוא דרבנן, אבל לשבת וללמוד הוא דאורייתא. ואמר על כך רבנו שליט"א: אכן נרות חנוכה הוא מדרבנן, אבל בזכות הדרבנן יש קיום ללימוד התורה. שהמציאות מראה שרק אם מקיימים את כל המצוות בין דאורייתא ובין דרבנן, ובין את כל המנהגים שנהגו ישראל מתוך 'חיות', ועושים מכך עסק שלם ובגישמעק, הרי זה מחזיק לדורות הבאים. אמנם הדלקת נ"ח הוא רק מדרבנן, אבל בזכות מה שבכל הדורות עשו 'עסק שלם' סביב ההדלקה, זה גרם שלימוד התורה וההערכה בדרך התורה המשיכה לדורות

שקיעת החמה, ויוכלו להדליק את הנר של חנוכה, וראה בספר הנפלא אורח דוד להגה"צ ר' דוד בהר"ן זצ"ל עמוד קמ"ד-ח מה שכתב בזה.²⁰³

ההתחדשות ואנוהו בנרות חנוכה

וש"ב הגראב"מ שליט"א העיר שמצינו בנר חנוכה דבר שלא מצינו בשאר מצוות, שבלולב למשל לוקחים כל השבעה ימים אותם מינים וכד' ואילו בחנוכה שכל יום מצווה שונה מיום שלפניו, מוסיף והולך, או פוחת והולך, והוא מצד חביבות המצווה, עכ"ד. וראה בשפ"א (ראה שפ"א חנוכה תרל"א, וליקוטים פרשת מקץ, ושפ"א קרח תרמ"ג, וליקוטים לפרשת בעלותך) ויעש כן אהרון מלמד שלא שינה, שהוא מל' השנות החלום, שלא עשה ב' ימים באופן אחד, ולא נתיישן אצלו, כי בכל יום ויום נעשה הרגל, והארות המנורה צריך להיות התחדשות תמיד, כמו שאיתא המחדש וכו' שאור בכל יום נתחדש עיי"ש, וכך תיקנו חכמים הדלקת נר חנוכה שבאה מכח המנורה כל יום באופן שונה.²⁰⁴

והנה ישראל קדושים קונים מנורות של כסף ומשקיעים דמים בהידור של המנורה, וכמ"ש במ"ב (תרע"ג ס"ק כ"ח) שטוב שכל אחד יטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כחו, ובאליהו רבא הביא מסדר היום שמי שאינו יכול לעשות כולם מכסף, לפחות א' מהם בכסף, ואותו הנר יחדש

הבאים, אבל אם מקיימים את המצוה בלי כל העסק שמסביב, גם כאשר הכוונה היא בשביל למנוע ביטול תורה וכמדומה, אין ערובה כ"כ לדורות הבאים עכ"ד הגרא"ל.

²⁰³ ומרן הגרש"ז זי"ע היה רגיל לספר עד כמה נזדרזו גדולי ירושלם להדליק נר חנוכה מיד! במוצ"ש, וראה מה שכתב החוות יאיר במקו"ח סי' תר"פ "כבר נתפשט המנהג שאוכלים סעודה שלישית בשבת חנוכה לפני מנחה עיי"ש, וכל השינויים האלו כדי להזדרז בהדלקת הנר של חנוכה ודו"ק) וגם הגרש"ז זי"ע שכל השנה שמר על זמן ר"ת במוצ"ש, מ"מ בחנוכה דקדק להדליק נרות מיד אף קודם זמן ר"ת (ראה הליכות שלמה עמוד שי"א) והכול כנ"ל בחנוכה מבטאים ישראל קדושים, את החביבות והזריזות המופלגת למצוות, מן הקצה אל הקצה וכרמב"ם, וכידוע דהג"ר שריה שליט"א מעורר שאין להאריך בברכו של מוצש"ק. וראה בהליכות שלמה (עמ' שי"ח) שנער הנעשה בר מצווה בימי החנוכה, אם מנהגו להדליק תמיד בשקיעת החמה, אינו צריך להמתין ביום זה עד צאה"כ שנהיה אז גדול, אלא ידליק מיד עם תחילת הזמן, ודו"ק.

²⁰⁴ ואה"נ שבמנורה הדליקו כל יום אותו מספר נרות, והיו במדריגה שלא שינה מלשון כפול והישנות, ורק אצלנו לפי ערכנו מרגישים התחדשות בשינוי. וראה נאות דשא ח"ד [עמוד מ"ב] בשם בעל האבני נזר זי"ע "ענין מוסיף והולך **שלא מצינו כן בשום מצוה!** אך הענין כי חינוך הוא חינוך המקדש וחינוך האדם ורמזו חכמים במה שאמרו בברכות [דף ל"ג ע"א כל אדם שיש בו דעה כאילו נבנה בית המקדש בימיו, ועיין נצח ישראל [פ"ד] וחינוך הוא להרגל, ובאנת ההרגל כשהוא היום כמו אתמול נקרא מצות אנשים מלומדה, על כן מוסיף והולך ובזה יש בכל יום כוח חדש"

בלילה לעשות נר המוסף²⁰⁵, דכנסת ישראל מראה ביומין דחנוכה, שאין היא עושה מצוות רק מה שהיא מחוייבת, רק מוסיפה בהידור וכו', וכמו שהאריך במסילת ישרים (פרק י"ט) שא' ואנוהו זה כבוד המצווה, כי אין די בעשיית המצווה, אלא שצריך לכבדה ולהדרה, ולהוציא ממי שלהקל ע"ע יאמר אין הכבוד אלא לבני אדם המתפתים בהבלים אלו, אך הקב"ה אינו חושש לזה כי הוא מרום מדברים אלו, אמנם האמת הוא שהאדון נקרא א' הכבוד, ואמרו שיביאו רק מן המובחר וכו' וממשיך המסילת ישרים "וכבר מצאנו בקין והבל שהבל הביא מבכורות צאנו, וקין הביא מן הפסולת, ומה עלה בהם, וישע ה' את הבל עי"ש דבה"ק של המסילת ישרים. ונפלא הדבר שהמעשה של קין והבל היה בחנוכה וכמ"ש, וזה כנגד קליפת יון שעשו דברים רק מצד השכל, בלי ההתלהבות של המצווה כידוע.

ובזה אפשר להבין קצת מה שכתב המטה משה (תתקפ"ט) שאדוננו המהרש"ל נהג כשקיבל מנורה חדשה של כסף בירך שהחיינו בלילה השני, והובא דבריו בשכנה"ג וא"ר ס"ק ט"ו, ובה"ט ס"ק יג'²⁰⁶, וכבר האריכו דלכאורה הוי הפסק, ויש שתירץ ששאני חנוכה שנס בכל יומא איתא וכו'. ובדרך הרעיון אפ"ל דהיופי של המנורה היא כעין חלק מהמצווה ולכן לא הוי הפסק, עפ"י מה שהאריך כ"ק מו"ח שליט"א שקליפת יון היה בחכמת יוונית, בת מינא מחריב, כמו שהאריך המהר"ל בנר מצווה, וגם בלהאיליל עניני הגוף כידוע מהיוונים²⁰⁷, זה מה שאומרים במעוז צור "ופרצו חומות מגדלי וטמאו כל השמנים" חומות מגדלי בית המקדש, שמי שלא ראה בנין זה לא ראה בנין מפואר מימיו וכמ"ש בסוכה דף נ"א ע"ב ובב"ב דף ד [ועי"ש במהרש"א] והיופי של הטומאה של יון נלחמה בבית המקדש יופי דקדושה, וטמאו כל השמנים, שמן חכמת התורה, עכ"ד ולכן אנחנו מדליקים את השמן במנורה יפה לחבר חכמת התורה עם יופי דקדושה.

ואולי י"ל באופן"א שכמ"ש לעיל שהיוונים גזרו שלא יזכירו ש"ש, ובניצחון של החשמונאים, ולך עשית שם גדול וקדוש בעולמך, והרי ידוע מה שכתב אדוננו החת"ס בפרק לולב הגזול, שאע"פ אם נימא שהידור מצווה היא מדרבנן, מ"מ בכתיבת השם הוא מדאורייתא, זה א' ואנוהו, בא' הואנוהו הוא מדאורייתא, וממילא כשנתגלה בחנוכה ולך עשית שם גדול וקדוש

²⁰⁵ אמנם מה שנדפס קונטרס בשם רבי יצחק סגי נהור בן הראב"ד, ושם כתב כל מיני הידורים בכלים וכו', כבר הוכיח הרי"ח ג שליט"א שאין זה מבן הראב"ד כלל, רק מדורות האחרונים אחרי רבנו האריז"ל ואכמ"ל [והאבני נזר סימן ת"ק ועוד, האריכו הם צריך כלי לנר חנוכה עי"ש, והרפ"פ שליט"א הערני לדברי החתם סופר שכתב שהמנורה לא נטמאה כי לא היה לזה בית קיבול (וראה מהרש"א ועוד) רק שמו פתילות ספוגין בשמן עי"ש, ובדרך התעוררות י"ל שהיה **חסר להם הבית קיבול**, ולזה אנו חייבים להדליק בכלי עם בית קיבול].

²⁰⁶ ולהלכה לא קי"ל כהמהרש"ל, ראה הליכות שלמה פט"ז סעיף י'. ובפרי"מ ג כתב שאדוננו המהרש"ל עשה כן לחיוב מצווה, ואולי יש בזה משום יוהרא בשבילנו, וכן יש חשש שאתי למיטעי עכ"ד. ואולי י"ל שהמהרש"ל לא רצה לעשות ברכת שהחיינו על המצוה, ועל הנאה גשמית של כלי שהם שני ענינים שונים [וכבואר באריכות בהליכות שלמה ראש השנה עמוד יא-ב] ולכן בירך ביום השני. וגם יש להוסיף דהרי להפ"ח ודעימיה הרי היום הראשון הוא זכר לניצחון המלחמה, וממילא הידר המהרש"ל לעשות גם שהחיינו ביום השני על הנס של הדלקת המנורה.

²⁰⁷ והגרי"ר שליט"א העיר מד' הר"ח בב"מ כה' ע"ב "המניק" מפ' הר"ח כלי שיש בו שני ראשים, ודרך בני יון להחזיק חתיכת בשר עי"ש, וזה יון שהיה להם תרבות טיפוח הגוף.

בעולמך כמו שביאר החת"ס בדרשות, שגדול שם אד', וקדוש שם הוי' עיי"ש שפי' שזה קאי על הנס הנסתר והנס הגלוי²⁰⁸, והבטוי של התגלות השם היא במעשה הדלקה במנורה, עדות שהשכינה שורה וכו' ולכן כנסת ישראל מהדרת בואנוהו במנורה ביותר²⁰⁹.

גמר של הימים נוראים וסוכות בחנוכה

והקב"ה יעזרנו שנזכה להתעורר בימים קדושים אלו של אורות של החנוכה, ונזכה לחזור בתשובה שעדיין ימי תשובה הם, וכמו שכתב מוהר"ח כהן זי"ע (תלמידו של מוהר"ח וויטאל זי"ע) בס' הנודע טור ברקת סי' תקפ"א וז"ל "כך אחז"ל הנותן בים דרך מאלול עד חנוכה וכו' [כוונתו לירושלמי שבת פרק ב' ה"ו, וב"ר בראשית פרשה ו'] אמנם מ"מ שם ידעו דרך ה', כי בימים אלו נמצא תוספת הארה משאר ימות השנה למעלה, וזה היה מזמן שעבר שנתרצה הקב"ה לישראל וכו', אמנם בימים הללו הוא בחסדו נתן בים דרך אורות, והם נפתחים שערי תשובה כמשז"ל תשובה נמשלה לים, להורות דרך לשבים שני' טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך זה וכו' עכ"ל הטור ברקת, ובקדושת לוי ראש השנה (בד"ה הנותן בים דרך) שמפ' שבראש השנה השי"ת מגלה א' ומלכותו וכי הוא מנהיג את כל העולמות בחסדו הגדול וכו', ובחנוכה מתחיל הארת השי"ת ע"י ניסים ונפלאות עיי"ש. ובספר בת עין, וליקוטי מוהרי"ל [תלמיד הנוע"א] וזרע קודש [להגה"ק מראפשיץ זי"ע] וארץ צבי להגה"ק מקוויגלוב זי"ע בהרבה מקומות (עמ' קנ"ה, קנ"ו, קס"ו, קס"ז, קע"א, קע"ב, קע"ד ועוד ספה"ק) שחנוכה הוא בבחי' של חתימה של ימי הדין, וכן הכהן מלובלין זי"ע בפרי צדיק חנוכה (אות ה) וז"ל והנה איתא בספה"ק שחנוכה הוא הגמר מראש השנה עיי"ש, ובאות י"ג שם וז"ל וזה שכתבו בספרים, דחנוכה השלמה מראש השנה שבר"ה ספרי חיים פתוחין וכל הבקשות על החיים, ובחנוכה ההשלמה ע"י שזוכין לאור הגנוז לעמלי תורה שבע"פ זוכין לחיי העולם וכו' עכ"ד, ובספה"ק בני יששכר²¹⁰, לא כתוב במפורש שהחתימה היא עד חנוכה, אמנם ראה דבריו הק' (במאמר ד' אות ג') שהביא הגמ' בסוטה (דף ל"ג ע"א) שיוחנן כה"ג שמע בת קול וכו' וברש"י שם שהלכו פרחי כהונה בני בית חשמונאי להלחם ושמע יוחנן כה"ג שהיה ניצחון ולפי"ז תחילת הישועה בניצחון למלכות יון היה ביום הכיפורים²¹¹, וגמר הישועה מהיוונים הוא

²⁰⁸ ומו"ח שליט"א ביאר לפי"ד החת"ס "לדור ודור נגיד גדלך ולנצח נצחים קדושתך נקדיש" שבעוה"ז בזמננו זה נגיד גד' שם אד' ולעתיד לבוא קדושתך שם הו'.

²⁰⁹ ובמאמר סוכות הארכנו שבארבעת המינים יש גם שם הוי' וכמ"ש הבית יוסף בשם הריקאנטי [ויצוין שהחזון איש בידיעות נכבדות שלו שהדפיסם בתחילת ספרו ציין למעשה דהריקאנטי] וכן סוכה שהוא שני השמות וכמ"ש המהרי"ו סימן קצ"א מובא בביכורי יעקב סימן תרכ"ה, ומצינו שם ענין נוי סוכה.

²¹⁰ ומיתאמריה בשם הצדיקים זי"ע שהאור הגנוז של חנוכה, גנוז בספר בני יששכר.
²¹¹ ולכאורה מיירי ביום הכיפורים בשנים שעברו, כי הרי היוונים שלטו וכמ"ש לעיל שנכנסו בכ"ה כסלו שנתיים קודם. וראב"ם העירני לדברי הגה"ה ברש"י ירמיה (פרק ל"ו פסוק ו') שכתב "וביום צום זה ראש חודש כסלו, והוא ירח תשיעי לירחים, וכל חטאים שאדם עובר מניסן עד תשרי, מוחלין לו ביום הכיפורים כשעושה תשובה, וכשלא עושה תשובה ממתינן מהושענא רבא עד ראש חודש כסלו, שהוא מ' יום נגד מ' יום של קבלת הלוחות והוא ט' חודשים, וע"ז נאמר הרה

בחנוכה והם דברי הזוהר, אימא עילאה עד הוד איתפשטת, וזה בני בינה [דייקא] אימא ימי שמונה קבעו שיר ורננים הבן הדבר עכלה"ק.

וידוע בבי מדרשא מאדוננו הגר"א זי"ע, שגילה לנו ששמונה ימים של הלל השלם, זה כנגד שמונה ימים שאין אומרים הלל מדינא, והם ששה ימי פסח, ור"ה, ויוהכ"פ, וא"כ יום השמיני של חנוכה הוא כנגד יום הכיפורים ודו"ק. וכן בשפ"א (תרמ"ב) "כי כל השנה תלוי בכתיבה וחתומה של תשרי וכו' ונגמר בפועל בחנוכה" ובתר"מ, ותרמ"ד בשם הרי"ם זי"ע שהארת החג נמשך עד חנוכה.

יעזור השי"ת, חשוף זרוע קדשך וקרב קץ הישועה, רני ושמחי בת ציון, כי הנני בא ושכנתי בתוכך, ונזכה לאורו של מלך המשיח, ולגאולה השלמה במהרה בימינו אמן.

עמל", והחת"ס בדרשות [ח"ב עמוד שע"ט] הביא דברים אלו, וביאר שזה ענין הלידה לז' ולט' עיי"ש דבה"ק, וכן בשו"ת חת"ס חו"מ (סימן ע"ז) רמז לזה עיי"ש שכתב "שאין משביעין אחרי סוכות משום שכל החודש תלויין בדין קצת ואפילו אחר סוכות, ועיין במגיד מישרים בהגהות רש"י בירמיה", וכן בהגהות חת"ס בשו"ע סימן תק"פ ציין לדברי ההג"ה ברש"י [והרי ראש חודש הוא שורש כל החודש]. ובשם אפרים (כת"י) להגאון בעל הבית אפרים האריך האם הגהות ברש"י מוסמכים ומה מקורן.

דרשה פרשת מקץ - ודרשת זאת חנוכה תשע"ג²¹²

אנחנו עומדים היום בשבת חנוכה, פרשת מקץ, נר שביעי, ובמוצ"ש נר שמיני "זאת חנוכה" שבת ראשונה אחרי חנוכה בוודאי שזה שבת גדולה, הרי יונים ביטלו שבת, וא"כ בשבת ראשונה שיכלו שוב לקיים שבת בפרהסיא, בוודאי שהיה שמחה גדולה ועצומה, בימים ההם בזמן הזה²¹³.

והנה בתורה יש פרד"ס, וביותר מצינו בחנוכה שהיא היו"ט של תורה שבע"פ כמ"ש בספה"ק באריכות²¹⁴, שחיפשו רמזים בתורה שבכתב, למעלת וקדושת ודיני היום, שרשין בתורה שבכתב²¹⁵, והנה השה"ג בפרק במה מדליקין, והובאו דבריו בא"ר (סי' תר"ע) כתב, שברוב השנים חל פרשת מקץ בחנוכה, לכן נתנו רמזים לקשר הפרשה לחנוכה, "שנתיים" ש"מאל נ"ר ת"דליק י"מין מ"זוזה, סימן כל הנרות עם השמשים מ"ד, וסימנך "נחמד למראה" [וראה להלן בענין נר השמש וקדושתו] וי"א וגל"ה על ראשה מ"ד, ואני יו"ט קיבלתי סימן טבח טבח והכן הח' מן טב"ח והכן, הם אותיות חנוכה, וסמך לסעודות שעושין בחנוכה ואתיות וטבח טבח גימטריא מ"ד כמו הנרות עכ"ד²¹⁶.

²¹² הדברים לא נסדרו ונכתבו והוגהו כראוי כ"כ מפני קוצר הזמן וכו', וגם נכתבו בקיצור.
²¹³ ויש להעיר דבתוס' שבת (כ"ג ע"ב) כתבו דכשחל ראש חודש טבת בשבת, אין מפטירין בהפטרה של ראש חודש רק של חנוכה, משום שבהפטרה של זכריה מוזכר הנרות, והוי פרסומא ניסא, ולכן מפטירין בה אע"פ שראש חודש הוא תדיר עיי"ש. והוא חידוש שעושים פירסומא ניסא אפילו לא דרך הנרות, רק דרך הקריאה בבית הכנסת, וי"ל [עכ"פ מוכח שבשבת עושים פירסומא ניסא ע"י הקריאה].

ויצוין שמצינו גם מנהג שמדליקין נרות בבית הכנסת ביום, בתפילת שחרית, אע"פ שזה לא מוזכר בשו"ע ובמ"א, ובט"ז, ובמ"ב, ובערוך השולחן וכו'. ונראה שבבית הכנסת בציבור עשו יותר פירסומא ניסא. וידוע דהגאון רבי אהרון קוטלר זצלה"ה הנהיג שלא יתפללו מנחה קצרה בחנוכה, כדי להזכיר בחזרת הש"צ על הניסים. ויש שכתבו שמדליקין ביום עפ"י שיטת הרמב"ם שבביהמ"ק מדליקין גם ביום [ראה בנין שלמה סימן נ"ג] ומצינו בפוסקים שהזכירו המנהג להדליק ביום, ה"ה המקו"ח סימן תרע"ב, ושב יעקב או"ח (סימן ט"ו) ומלמד להועיל ח"א סימן קכ"א, ובנין שלמה הנ"ל. ולכאורה מבואר כן גם בפרמ"ג תר"ע ס"ק ב', וראה גם בדרכי משה סימן תרע"ב שמזכיר לעשות נרות ארוכות שידלק כל היום [ולא רק בשחרית] וגם בלוח אר"י הזכיר המנהג הדלקה ביום.

²¹⁴ ובר"ה יח: אמר רב יוסף שאני חנוכה דמיפרסם ניסא, ופרש"י כבר הוא גלוי לכל ישראל ע"י שנהגו בו המצוות והחזיקו בו כשל תורה.

²¹⁵ וראה לשון הגר"א בתיקוני זוהר (תיקון כ"א) "דכל הקרבא והמלחמה עם הנחש הוא מלהבין רמזים דאורייתא דיפקין טיפין טיפין וכו'.

²¹⁶ ובמאמר חנוכה הארכנו בדברי החתם סופר בדרשות, שכתב "שעיקר היניקה של חנוכה ופורים, זה מיוסף הצדיק, ויעקב אבינו למד תורה עם השבטים, אבל חנוכה ופורים למד רק עם יוסף הצדיק, וזה ויקנאו בו אחיו, קנאת סופרים, עיי"ש דבה"ק, והארכנו שזה ענינו של יוסף אור בחושך של מצרים, וממילא בוודאי בפרשיות של וישב, מקץ, ויגש, מישך שייכא ליומין דחנוכה ואכמ"ל.

והנה מה שהביאו הרמזים במספר הנרות עם נר השמש [וכן מה שהביאו מהאריז"ל הפ"ח נשבר, מ"ד נרות חצי מהפ"ח וכו'] שנתחבטו בזה הרבה, י"ל [והערני לזה גם הגראב"ם] שיש להתבונן מה שבספה"ק עשו עסק גדול מענין השמש של חנוכה, שרפים עומדים ממעל לו כלשון המהרי"ל, וביותר מה שכתב הקב הישר, והיסוד יוסף ועוד²¹⁷, שקדושתו יותר משל הנרות!! וזה אומר דרשני, וצריך עיון רב בסוגיא זו.

ובדרך רמז י"ל דהרי החשמונאים נהיו מלכים, והרמב"ן כתב שחטאו חטא גדול, והרי לא נשתייר מבני חשמונאי מאומה עיי"ש, אבל מדברי הרמב"ם בהלכות חנוכה פ"ג ה"א [וכמו שדייקו היערות דבש, הבני יששכר מאמרי חנוכה, והפרי צדיק ועוד, וראה מה שהבאנו לעיל מהמגיד מישרים] נראה שזה היה למעלתם, וכל' הרמב"ם "והעמידו מלך" וחזרה המלכות לישראל" וכבר האריכו בזה²¹⁸.

ונראה לומר (וכבר העירו בזה) כיון שלא היה מבני יהודה מי שראוי לכך, לכן מסרו נפשם להיות מלכים, כדי לאחד את כלל ישראל, שהמלך הרי לבו לב כל ישראל כלשון הרמב"ם (הלכות מלכים פ"ג ה"ו) והוא מאחד לבו לב העם, והאחדות והמלכות הוא דבר אחד, כי אחד בעם הוא המלך [לשון המהרי"ל בגבורות ה' הקדמה ג]²¹⁹ וממש מסרו נפשם ע"ז, וכמו שאומרים בלשם יחוד "שהערו נפשם למות", ולד' זה לא רק על מסירות נפש למלחמה, רק גם בלקחתם את ענין המלוכה, וזה היה המסירות נפשם, ומילא נכון שהשמש אין בו קדושה, אבל אולי זה מרמז שע"י מדליקים את המנורה הק', והחשמונאים שהדליקו את המנורה²²⁰.

וזה מרומז בדברי הגמ' "הזהיר בנר זוכה לבנין רבנן", כי זה מה שעשו החשמונאים מתתיהו ובניו²²¹, להציל את הדורות הבאים, שאלמלא הם נשתכחו תורה ומצוות מישאל כלשון

²¹⁷ והביאו מהמגיד מישרים פרשת מקץ שכתב וז"ל: ומדליקין ח' בוצינייא לייחדא ז"ס הבנין עם בינה, ונהוג לאדלקא א' יתירה וקראו לה שמש, למרמז לכ"י דאיהי משמשא לכלהו ואיהי מנא דכלהו עכ"ל.

²¹⁸ וגם האריכו דיש ראשנים דס"ל (דרשות הר"ן דרוש ז' ועוד) דלא יסור שבט מיהודה אין זה ציווי, רק הבטחה, ואכמ"ל [וראה ימי חנוכה להגרד"כ שליט"א מאמר כ"ד].

²¹⁹ רק התביעה היתה כנראה על הדורות הבאים שלא יהיו ראויים כמוהם, ולכן נענשו, וכע"ז הראני אאמו"ר שליט"א מה שכתב הכהן מלובלין זי"ע, שבשעה שהרבה שלמה המלך נשים, עלתה היו"ד ואמרה הרי כתיב לא ירבה לו סוסים, וביאר למה עלתה דווקא האות יו"ד, ומבאר דבגמ' בשבת דף ק"ד מבואר שיו"ד זה כנגד ירושה, וזה מה שטענה יו"ד הרי לשלמה המלך יש כוונות, אבל מה יהיה עם הדורות הבאים הם ישארו עם המעשים בלי הכוונות הקדושות ודו"ק.

²²⁰ וכענין זה כתב במדרש ויק"ר פרשת צו (אות י') "אמר אהרן אם בונין אותו הסירחון תלוי בהם, מוטב שיתלה בי הסירחון ולא בבני ישראל, א"ל הקב"ה אהבת צדק, אהבת לצדק את בני ישראל וכו' [וראה בבית ישי מאמר ד' מה שכתב בענין זה] וכן מצינו בפנחס שמסר נפשו, וביקשו שבטים לנדונו ובירושלמי איתא שהיה חייב מיתה לשמים, ובזכות המסירות הנפש הזה, זכה ל"היתה ברית כהונת עולם לו ולזרעו אחריו".

²²¹ וכמדומה שלא מצינו כ"כ מלחמה אב עם כל בניו להצלת ישראל, רק פה ההדגשה מתתיהו ובניו [ולהרבה מפרשים כה"ג בן כה"ג, והיה איכפת להם ביותר טומאת מקדש וקדשיו] וראה

הרמב"ן בפרשת ויחי, וזה מידה כנגד מידה, וראה בבן איש חי [פרשת וישב עניני חנוכה] שנהג שאת נר השמש הדליק בנו הקטן [שלא הדליקו נרות בעצמם הבני בית כמנהג הספרדים] כי יש בו קצת מצוה בנר, והן הן הדברים בדרך רמז דרמז²²². ושו"ר בספר קב הישר שמבואר בהדיא, דנר השמש קאי על הכהנים המדליקים, וכע"ז גם בתפארת שלמה חנוכה.

ויש להוסיף במה שכ' השה"ג רמז נחמד למראה, את דברי המדרש תלפיות "נחמד" ר"ת נר חנוכה מ"ד [הנרות עם השמש] והעולם שמח בראותם נר חנוכה שזוכרים הניסים שנעשו לאבותינו", ובס' בינת ישראל (עמ' קי"ח) הביא שפעם בא לפני בעל האוהב מישראל מאפטא זי"ע יהודי שהיה לו עצבות ומרה שחורה, ואמר לו הרה"ק הנ"ל שיסתכל בנרות חנוכה, ויעבור לו העצבות, וכן היה. כי הנר חנוכה מביא לשמחה²²³ ומאיר אור גדול בתוך החושך, והרי יון אימה גדולה וחשיכה, וממילא נר חנוכה יכולה לבטל את החושך ואימה, והדבר מפורש בפייט של הקליר לחנוכה "נר חנוכה שביבו משמח לבריות" וכוודאי ביותר ב"זאת חנוכה" שיש ריבוי אורה, מוסיף והולך, ובכוחו להביא שמחה, מנוחה ושמחה אור ליהודים.

והשתא דא, שביום ו' היה ראש "חודש" ולמחרת "שבת" וביום א' "מילה" כמ"ש [ראה להלן] שענין השמיני רומז למילה [ולא היה עשרים שנה קביעות כזו נר א' ונר ח' במוצ"ש] שלושה ימים רצופים [אשר מצינו בטומאה שלושה ימים רצופים בזבה, וכן בקדושה, וכן שלושה ימים בלי תורה וכו', ואין הקב"ה משהה צדיקים בצרה יותר מג' ימים כמ"ש במדרש] יחינו מיומיים וביום השלישי יקימנו, ביום השלישי זאת עשו וחיו.

וזה הרי המלחמה של היוונים חודש שבת מילה [וזה ימי השבת, וח' ימי מילה, וכ"ט ימי החודש הרי הם מ"ד] וידוע מהבני יששכר הרמז בפרשת מקץ לחנוכה "וחמש את ארץ מצרים" חמ"ש חודש שבת מילה [ויש להוסיף ע"ז וחמושים עלו בני ישראל] וכן אמרו שמרומז ב"חשמונאי" חש"מ²²⁴ [ויש להוסיף מתיתיהו וחמשת בניו] ובשפ"א חנוכה [תרמ"ז ד"ה בנוסח] כתב לדייק שבנוסח על הניסים, יש חמשה ידות "גיבורין", "רבים", "טמאים" וכו' והם כנגד החמשה כוחות שיש בבני ישראל, וגם רומזים על חמשה חומשי תורה, וה' פעמים י"ד הוא ע' כנגד ע' אומות עיי"ש דבה"ק, וגם הרי המנהג היה, לתת דמי חנוכה בנר חמישי, ונאמרו בזה טעמים שונים, ולהנ"ל כנ"ל²²⁵.

באורחות חיים, וכלבו ש"יחנן" תיקן על הניסים, ויש בו קכ"ד תיבות גימטריא יוחנן, שלושה דורות, כל שהוא, ובנו, ובן בנו שוב אינו פוסקת התורה מזרעו.

²²² ורמ"ל שליט"א הוסיף דכדי שימי חנוכה יוכלו להיקבע כימי הלל והודאה, היו צריכים לקחת המלכות כי בלא"ה היו נשארים תחת יון ואכתי עבדי אחשורוש אנן ולא נוכל לומר הלל, וראה להלן מה שכתבנו בזה.

²²³ וביאר שם שאור מביא שמחה, וביותר נר חנוכה שהוא אור גשמי ורוחני. והערני הגרמ"מ שליט"א דצ"ע אם החלק הגשמי הותר בהסתכלות לצורך שמחה, והרי לא הותר להשתמש אלא לראות, ואפשר דהשתמשות בעצם הראיה שאני, וצ"ע

²²⁴ והחנייה הכ"ה בפרשת מסעי [חנו-כה] היה בחשמונה, כך רמז הגריח"ז זצ"ל²²⁴.

²²⁵ ראה אורחות רבנו שכן נהג גם הגריי"ק זצ"ל²²⁵. ובאוצרות יוסף להגאון רבי יוסף ענגיל [דרוש ח' סק"ג] האריך בענין הוד הספירה החמישית עיי"ש הטיב.

הלל של חנוכה ומדין ראש חודש

והיום אמרנו הלל השלם, וזה ראש חודש היחידי שאומרים הלל השלם, וי"ל בדרך רמז דהרי כתב הטור (סימן תי"ח) בשם אחריו, שראש חודש היה צריך להיות יו"ט כנגד י"ב שבטים, רק מכיון שפגמו בחטא העגל נלקח מהם היו"ט, וממילא י"ל דבחנוכה חג של הלויים²²⁶ שלא פגמו בחטא העגל (ולהלן הבאנו שחנוכה זה כפרה על חטא העגל, וראה בשפ"א חנוכה תרמ"ו) ע"י כוהנין הקדושים²²⁷ ממילא אומרים הלל השלם. [והארכנו (במאמר חנוכה) במה שכ' הבן איש חי שיש נוהגין להדליק שמן למאור בראש חודש טבת].

וכ"ק מו"ח שליט"א רמז בזה, לפימ"ש הב"י (סי' תכ"ב) בשם שבלי הלקט "הללוהו כרוב גדלו", שזה קאי על י"ב החודשים, וכופלין כל הנשמה לחודש העיבור²²⁸ ולפי"ז ביאר אדמו"ח

²²⁶ ויצוין שבחת"ס [דרשות דף ס"ד] כתב שעיקר מכירת יוסף נעשה ע"י לוי, על כן לתקן זאת ניצלו בימי החשמונאים מגלות יון ע"י שבט הלוי עיי"ש.

²²⁷ וראה להלן בשם הקדמונים שמצוות נר חנוכה מרומז ב"ך" של תיבת "לרעך", כהנים [וראה ביערות דבש ח"א דרוש ב' שכסלו זה כנגד לוי וטבת כנגד יהודה] ויצוין שראיתי שהגרח"ק שליט"א שהנס היה שאפילו שהכהנים אינן יוצאין למלחמה ואינן יודעין האיך להילחם, מ"מ נלחמו כאן וניצחו עכ"ד. והנה בהאי ענין האם לוי הולכים למלחמה, נעתיק בקיצור אמרים ממה שכתבנו בפרשת מטות, וימסרו פרש"י [והוא מהספרי] לרבות דשבט לוי, והנה האם שבט לוי הלכו למלחמה, הרמב"ם בהלכות מלכים לא גילה דעתו בזה, ורק בסוף הלכות שמיטה ויובל כתב "ששבט לוי לא הלך כשאר העם", וכתב הרדב"ז שכתב זה מסברתו הישרה ודעתו [וראה רשב"ם במדבר פרק א' פסוק מ"ז ששבט לוי לא התפקדו כי לא הלכו לצבא]. והנה בשו"ת אור שמח כתב שהמקור לדברי הרמב"ם זה מהספרי הנ"ל וכגירסת הגר"א להוציא דשבט לוי, ולכאורה לפי"ז לרש"י שגרס לרבות שבט לוי מוכח, ששבט לוי הלך זולת אם נימא שמלחמת מדין שאני. והנה הקשו שבגמרא סוטה (דף מ"ג ע"א) מבואר שהכהן המשוח אמר מי האיש הירא והרך לבב כהן לגרושה וחלוצה לכהן הדיוט, וכן בקידושין (דף כ"א ע"ב) כהן מהו שמותר ביפת תואר מוכח שהלכו, ותירץ הברכי יוסף, וכן בדרך אמונה, שזה רשות דהיינו שמותר להם ללכת, אבל אין להם חיוב ללכת וממילא מיושב. ומדויק שהרמב"ם לא הביא את זה בהלכות מלכים, כי זה לא מדיני המלחמה רק מחשיבות של הכהן [ויצוין שבניהו שהלך ועוד כמה מקומות בדברי הימים כי שם היו צריכים אותם] ושמעתי תירוץ כי מהרמב"ם מבואר שמה שלא הולכים למלחמה כי לא קיבלו חלק ונחלה, ומוכח מהרמב"ם שאם עושים מלחמה בשאר ארצות אז יש להם חלק ונחלה שם, ובכ"מ מבואר שאין להם ממילא תרומות ומעשרות, וא"כ בהלכות מלכים אין להם פטור רק בשמיטה ויובל [ובמהר"ל כתב שבמלחמת מדין הלכו אבל לא נלחמו רק היו שם וזכותם הגין] וראה בשו"ת דובב מישרים ח"ג (סימן ע"ג סק"ב) שמוכח שהבין כפשוטו שברמב"ם בשמיטה ויובל מוכח שאין הולכין למלחמה.

²²⁸ ומטעם זה היה הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זל"ה כופל בשנה מעוברת כל הנשמה, שאומרים בקידוש לבנה.

כרוב גדלו קאי על טבת הלל הגדול, שהוא הלל מדינא, עכ"ד [וביותר בחנוכה שזה הנהגה של י"ב שבטים, ולכן קורין בפרשת הנשיאים כמו שהאריכו בזה, ראה שפ"א מקץ תרל"ט, וחנוכה תרל"ט ועוד] וראה לעיל.

ויצוין שאף שבמ"ב (סימן תרפ"ג סק"א) משמע שאכל רח"ל אינו אומר הלל, והוא עפ"י הח"א, מ"מ ההוראה למעשה היא שהאכל בחנוכה כן אומר הלל, כיון שהוא חיוב גמור להודות ולהלל, וכמו שחייב בנר חנוכה כן חייב בהלל, וכמו שפסק בשו"ע הרב בסי' קל"א ובתהל"ד שם, וכן בדעת קדושים (יור"ד סי' שע"ו), וכן הוא בסידור יעב"ץ, וכן פסק בעל האגרות משה, וכן שמענו מהגריש"א זל"ה וכן דעת הפוסקים הספרדים שחייב בהלל [ראה מחזיק ברכה, ושד"ח]²²⁹. והגרא"ג זל"ה לפי הביה"ל בסי' תכ"ב שאשה אינה יכולה להוציא איש בחיוב הלל דראש חודש, ואם נימא שאשה חייבת מדינא בהלל של חנוכה [ראה שד"ח ועוד] לא תוציא את האיש בהלל של ראש חודש טבת כי יפסיד את החיוב של הלל מצד ראש חודש, ולכאורה מדברי הב"י הנ"ל משמע שגם בראש חודש טבת יש חיוב לומר הלל מדין ראש חודש. ויש לדחות דאף אין חיוב מיוחד מ"מ יש לתת רמז על טבת כמו תשרי, אבל למעשה מסתבר שהיה תקנה על ראשי החדשים וממילא גם על טבת²³⁰.

ובשבת זו הקריאה היא בשבט אפרים כמעשה שהיה, ששבט אפרים הקריב בשבת, וראה בדעת זקנים בפרשת פנחס שהביא שמה שדחה קרבנו של שבט אפרים את השבת הרי זה היה קרבן יחיד, רק מכיון שיוסף הצדיק שמר את השבת שנאמר טבוח טבח והכן, ממילא דחה קרבנו את השבת. וכן איתא במדרש מקץ ומדרש נשא.

ואדמו"ח שליט"א רמז בזה "תכנת שבת"²³¹ "רצית קרבנותיה" שבזכות תכנת, טבוח טבח והכן רצית קרבנותיה, קבלת קרבן יוסף שהרי מוסף הוא כנגד יוסף הצדיק כמו שכ' הזו"ח בפרשת תולדות עכ"ד²³². וזכה לכבוד הנ"ל, שקרבנו של בן בנו דחה את השבת עיי"ש.

²²⁹ וראה לעיל שהבאנו דאיסתפקו בבי מדרשא בהלל של ר"ח טבת האם חיובו רק מטעם חנוכה [והוא הלל מדינא תקנת הנביאים כד' רש"י תענית ופסחים, או תקנה אח"כ] או שיש בו שני חיובים חנוכה, וגם נשאר החיוב הרגיל של ראש חודש, ונ"מ למי שיודע לומר רק חצי הלל [כגון שאין לו סידור ואומר בע"פ וכדו'] האם יכול בראש חודש טבת לומר חצי הלל בברכה, או דנימא דכיון דממילא חייב מצד חנוכה, ממילא לא הוסיפו עוד חיוב של הלל דראש חודש ממנהגא.

²³⁰ וראה בפר"ח שתמה דלמה יש רמז כנגד א' תשרי, והרי אין אומרים הלל בראש השנה, ונשאר בצ"ע. וכתב במאמר מרדכי שגם בראש השנה היה ראוי לומר הלל, אילולא שספרי החיים והמתים פתוחין לפניו, ולכן שפיר יש רמז כנגד א' תשרי עיי"ש, ויש להביא ראיה מזה, למ"ש להלן בשם אדוננו הגר"א זי"ע, שהשמונה ימים של הלל דחנוכה משלימין את ההלל של ראש השנה ויום הכיפורים.

²³¹ שכתב המ"א בסי' רפ"ו שבכתבי האריז"ל כ' תקנת בקו"ף והב"י כ' "תכנת בכ' וכן המנהג" [ולכאורה מוכח מזה דבזמן המ"א עדיין היה נ"מ בהברת הק' והכ' אף לבני אשכנז, דאין נראה שכוונת המ"א "וכן המנהג" דקאי על מה לכוון, רק פשטות הדברים איך נאמרים התיבות באיזה הברה, וי"ל].

²³² וראה שם משמואל (בראשית עמוד פ"א) שהאריך בענין מוסף כנגד יוסף. ובשפ"א מקץ תרנ"ב כתב רמז "מעגיה לעולם כבוד ינחלו" דלעולם הכוונה שקיים שבת קודם שניתנה (וראה רמב"ן פרשת תולדות שביאר למה קיים יוסף הצדיק מצות שבת בחו"ל).

ויש להביא ראיה שהדעת זקנים גרס תכנת בכ"ף ממה שאמר בפנחס פרק (כח, ט) וביום השבת שני כבשים "תכנת מל' תוכן הלבנים ר"ל שספרת יום ראשון ויום שני עד שהקב"ה אוהב שביעות יום השבת" ומבואר שגרס תכנת בכ"ף²³³.

מעלת היום הנקרא "זאת חנוכה"

והנה יש להאריך ולהתייגע הרבה בענין האור של ימי החנוכה, מאי חנוכה, ומאי זאת חנוכה, וכל' קדשו של השפת אמת [חנוכה תרמ"ז] "שכפי רוב היגיעה והחיפוש בנס זה יכולין למצוא בכל שנה התחדשות, שזה ענין היגיעה בתורה בכח הפה שניתן לבני ישראל וזה רמז מהדרין", וכן כתב [בתר"מ] ומהאי טעמא נקרא חנוכה שיש בכל שנה התחדשות והתפשטות הנס בכל שנה כפי הדור וכו'²³⁴.

ונטעם קצת בקצה המזלג מענין היום שנקרא בפי כל ישראל "זאת חנוכה", שכתב הפרי צדיק חנוכה (אות כ"ג) שאף שלא נזכר בראשונים, מ"מ כיון שנקרא כן ברוב ישראל בוודאי י"ל מקום בד"ת וכו', וכן בבני יששכר מאמרי חנוכה, וכן בשפ"א תרל"ב, תר"מ ועוד מקומות, שבזאת חנוכה קורין בו בפרשת בהעלותך כי יום האחרון כולל כל הימים, כמו שמיני עצרת מאסף כל ימי החג וכו' [וכמו שהביאו מהרוקח שחנוכה כנגד סוכות] וזה עיקר החנוכה²³⁵.

והנה בקדמונים היה נקרא היום האחרון "יום חנוכת המזבח" ע"ש קריאת התורה, כמ"ש המהרי"ל חנוכה אות י"ג, ומעגלי צדק (סי' נ"ו) ומנהגי וורמייזא ועוד, אמנם במהר"י טירנא כבר נקרא "זאת חנוכה", וכן בדרכי משה הארוך סי' תרפ"ד ס"ק ג' וכ"ה בפי כל ישראל. ובוודאי שאם נקרא זאת חנוכה הכוונה שזה חנוכה, זאת באצבע, וכמו שכתב הקדושת לוי שחנוכה זה "כה", וביום האחרון זה "זה", וכמו שכתב רש"י בפרשת במדבר (ל, ב) וכמו שדייק השפ"א, ויש לפרש בכמה דרכים.

ואין לנו עסק בנסתרות, בדברי האריז"ל שביום השמיני מתגלים כל הי"ג מידות, מנוצר עד ונקה וכו' (וראה בבני יששכר מאמר ב' אור תורה אות ט) י"ג מידות של רחמים, והביאו דבריו בהרבה ספה"ק, וראה בבני יששכר שכיון שיש מזל תחתון ועליון, ובני חיי ומזוני במזל תליא מילתא, לכן זה הזמן מסוגל בזאת חנוכה, וביותר בשמיני שהוא מעל הטבע וכמו שהאריך המהר"ל, ועוד האריכו בזה הרבה ואכמ"ל.

²³³ ויש לדייק שהלימוד שיוסף ששמר את השבת הוא מ"טבוח טבח והכן" שמבואר במדרש, שהוכיח דהרי המלכים אינן אוכלין אוכל מיום קודם, וע"ז תי' דהכין לשבת ומבואר דויתר על כבוד המלכות בשביל כבוד שבת ודו"ק. וראה באור לשמים שכשחל קביעות של אפרים בשבת, וקוראים בס' השני אפרים זה מסוגל לשנה טובה, ושם השני אפרים כי הפרני א' בארץ עניי.

²³⁴ ומרגלא בפומיה דאמו"ר שליט"א דברי רש"י בפרשת נח "הרבה רוח והצלה לפניו ולמה עשה תיבה וכו'" דצריכים ללמוד ולהתבונן לא רק בנס ונפלאות שעשה לנו הא', רק למה עשה הקב"ה נס באופן כזו וכו'.

²³⁵ וראה בשו"ת הרשב"א ח"א סי' ת"ע, וכ"נ ממס' סופרים פ"כ שביום זאת חנוכה קראו מויהי ביום כלות.

בדרך הפשט לפי שיטת הר"ן [דף ט ע"ב] שמה שעושים שמונה ימים כי הדרך לקח שמונה ימים²³⁶ וא"כ הרי חיכו שמונה ימים, ואם לא היה דולק עד שבא השמן החדש לא היה שום תועלת כ"כ בנס חנוכה, כי שוב היה מתבטל הדלקת הנרות, וממילא בזאת חנוכה אמרו "זאת חנוכה" והתברר שהיה נס, והקב"ה הראה חיבתו שרוצה במצוותינו²³⁷.

א. ולטעם השני שהיו טמאי מתים, כתב הגרש"ז זצל"ה (הליכות שלמה חנוכה פט"ז ציון 40) הענין המיוחד של זאת חנוכה נראה, כי ביום הניצחון היו בטומאת כהנים והמנורה שהיו אז, או כהחת"ס שהדליקו בחוץ, ולפי המהרש"א בשפור של עץ [והאריכו בזה הרבה באחרונים ראה בפר"ח ועוד] אבל ביום השמיני שכולם נטהרו לאחר הזאת שלישי ושביעי, וגם המנורה נטהרה היה בידם לקיים בראשונה הדלקת מנורה בטהרה גמורה ע"י כהנים טהורים, וזה השמחה הגדולה של זאת חנוכה, שהרי היוונים זה היה כל מטרתם שלא ידליקו במנורה וכדברי הב"ח הידועים בסי' תר"ע "מצוה אחת יש בידם אם אתם מבטלין אותה מידם, כבר הם אבודין ואיזה זה הדלקת מנורה, שכתוב בה להעלות נר תמיד כל זמן שמדליקין אותה תמיד, הן עומדין עמדו וטמאו כל השמנים"²³⁸.

ויש להוסיף את דברי העונג יו"ט בהקדמה [בתחילת דבריו] פתחת למוסרי לך אזבח זבח תודה וגו' שפי' המהרי"ט שענין ההודאה, זה רק על דבר שאדם יכול לכפור כמבואר בשו"ע חו"מ שהודאה זה רק אם אפשר לכפור, וזה שהקב"ה פתחת למוסרי שפתח את החבלים ונתן לנו כח הבחירה ממילא אפשר להודות עיי"ש, וממילא הרי ביארו בני בינה ימי שמונה, ש"בינה" מבין דבר מתוך דבר, שאחרי שראו הניסים הגלויים הבינו שגם הניסים הנסתרים הם מה', והבינו שגם המלחמה היה נס, וכדברי הרמב"ן בפרשת בא מתוך הניסים הגלויים יודעים הנסתרים, וממילא הביאו קרבן תודה.

ושמענו מהמשגיח רבי מאיר חדש הרגשה נפלאה, שהרי מי שלא אמר מודים בשמונה עשרה חוזר, ולדעת כמה פוסקים הכוונה לעיכובא ראה בסימן ק"א ועכ"פ בוודאי יש חיוב גדול לומר ולכוון במודים, ואילו בעל הניסים מי שלא אמר אינו חוזר, ולא מצאנו חיוב מיוחד לכוון בעל

²³⁶ ויל"ע לענין שבת מה עשו, והאם נכלל בשמונה ימים. והנה הגאון רבי ישראל גולדברג שליט"א האריך לברר שהנס של חנוכה היה במוצאי שביעית, וא"כ לפי הר"ן שהלכו דרך ארבע ימים לחפש זיתים, יהיה מוכח שמותר להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, וכמו שפסק הגרש"ז זצל"ה, ראה באריכות גדולה בהליכות שלמה עמוד רפ"ז-רצ"ב [אלא אם נימא דהיה של עכו"ם, ויהיה ראייה לפולמוס של פירות נכרים]. ויל"ע די"ל דהיה של שישית ולמנורה כתית א"צ שיהיו זתים חדשים.

²³⁷ וחכמי העבודה אמרו, שנלמד מפה שלא חיכו עד שיבוא השמן, אף שכבר כמה שנים שלא הדליקו, כי ברגע שאפשר לעשות עושים! אפילו שהיה שמן רק ליום אחד.

²³⁸ ויש להוסיף מה שמרגלא בפומיה דהמהרי"ד מבעלז זי"ע בשם השרף מסטראליסק זי"ע שכלל ישראל היו צריכין להביא קרבן תודה על כל הניסים שניצלו ממות לחיים וכו', והיו טמאי מתים, ורק בזאת חנוכה נטהרו וממילא הביאו אז קרבנות, והרי כתב התוס' בפסחים (דף נ) שביום שהביאו קרבנות היה אסור במלאכה, וממילא זה המקור שבזאת חנוכה אין עושין מלאכה עכ"ד, ולפי"ז גם גברים ולא רק נשים, ושם תודה נזבח.

הניסים, אלא דאע"פ שנס חנוכה היה נס גדול, אבל אינו דומה חיוב ההודאה של הניסים תמידים, ועל ניסך שבכל יום עמנו בזה צריך זהירות וכוונה יתירא ודו"ק.

ב. ועוד י"ל לפי הפר"ח בסי' תר"ע שכתב שיום הראשון היה הניצחון של המלחמה²³⁹ ומובן שזה יום מיוחד, ולכן נהגו לאסור בו מלאכה, ולפי התי' השני של הב"י שלאחר שנתנו השמן בנרות נשאר הפך מלא כבתחילה וניכר הנס אף בלילה הראשון, והקשה הפר"ח דאם כן אין נס בלילה האחרון, דלמה היה נשאר הפך מלא כבתחילה, וגם על התי' השני שבליל א' נתנו כל הנרות בשמן ודלקו כל הלילה, ובבוקר מצאו הנרות מלאים בשמן, וגם זה נדחה מטעם הנזכר, שבלילה האחרון אין שום היכר בנס עיי"ש, וכתבו המפרשים [ראה חת"ס, שפ"א, והסבא מקעלם ועוד] דאח"כ לפי שני התי' האחרונים השמחה של היום הח' הוא על ניצחון המלחמה, וכמו שכתבנו שהבינו שגם נס טבעי הוא נס וממילא חנו כה, ומובן מעלת יום הח', בני בינה כמו שפי' שמבינין דבר מתוך דבר, ימי שמונה קבעו שיר ואחרי השבעה ימים הבינו שגם הניצחון על המלחמה הוא נס [ובחת"ס כתב, שביום השמיני הבינו שגם מציאת הפך היה נס].

ויש להעיר שלדברי הפר"ח הנ"ל שההדלקה ביום הראשון הוא לניצחון על המלחמה, יש להמתיק בזה מה שכתב החוות יאיר להמקו"ח (סימן תרע"א סעיף ז) הדלקה בבית הכנסת, "אומר הנרות הללו"²⁴⁰, והעולם נזהרין מאוד להיות אצל הדלקת הש"ץ, ובפרט בהדלקה

²³⁹ דהרי הפר"ח הקשה דאם לפי הרמב"ם שנכנסו בכ"ה כסלו, א"כ למה אנחנו מדליקים בליל כ"ה ולא בליל כ"ו [כוונתו להקשות, דאע"פ שמדליקין בבין הערביים, מ"מ המכוון הוא שזה נר של לילה] ותיירץ שהיום ראשון הוא לניצחון המלחמה. וראה מאירי (כ"א ע"ב) שכתב ולילה הראשון שלא היה שם נס השמן, **מברכין על הגאולה** וכו', וכ"ה בקדושת לוי (קדושה שלישית) ובני יששכר מאמר ד' אות י"ט, ואכמ"ל, ולפי המאירי ועוד ראשונים שכתבו שנכנסו בכ"ד כסלו צ"ל באופ"א. ובדרך חידוד אפ"ל לפי"ז מה שאומרים "וכל שמונת ימי חנוכה הנרות הללו קודש הם", מה ההדגשה "**וכל שמונת**" ולפי הפר"ח אפ"ל דהרי מה שהנרות קודש הם כי עשאוהו כמנורה כמו שכתבו בראשונים, וממילא היה הה"א שביום הראשון שמדליקים נרות לניצחון, לא יאסר ולא יהיה קודש, כי זה נרות של נצחון, וע"ז בא הפייטן ואומר וכל "שמונת" שגם ביום ראשון הוי כמנורה, ואסרוה בהנאה.

ויציין שהמקו"ח להחוות יאיר בסימן ק"ח, פסק שמי שאמר על הניסים בכ"ד כסלו א"צ לחזור, ולא הוי כמי שאמר דבר שלא מעין המאורע, כיון שבכ"ד הוי כבר מעין המאורע שנכנסו למקדש (וכן פסק האגרות משה זצ"ל"ה) וראה לעיל שהבאנו שיש שכתבו לומר נבואת חגי בכ"ד כסלו [והרמ"פ שליט"א הערני לדברי התיקוני זוהר (תיקון י"ג) "ואיהו הוד, תמניא יומי דחנוכה, לארבעה ועשרין יומין, דאינון ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומיד דעלה זית טרף בפיה, שריא כ"ה על ישראל בכ"ה כסלו, ואילן אינון כ"ה אתון דיחודא, דאינון שמע ישראל וכו'] ומבואר שיש קשר בין כ"ד לכ"ה.

²⁴⁰ וכ"כ בלקט יושר בשם בעל תרומת הדשן שהמדליק בבית הכנסת אומר הנרות הללו, וכ"ה במחזור מעגלי צדק (עמוד י"ט) וכמדומה שאין המנהג שווה כן בכל המקומות, ובלוח ארץ ישראל אין מוזכר הנרות הללו. ויש שכתבו שלפי המהרי"ל (ועיין סימן תרע"א סעיף ז) מבואר שהתחילו מעריב בעוד שהשמש מדליק נרות, וממילא אולי לא אמר הנרות הללו [וראה מנהג וורמייזא עמוד ר"ב].

ראשונה!! ולא ביאר מה שנא הדלקה ראשונה, שהעולם נזהרין כ"כ להיות בבית הכנסת. ולפי הפר"ח י"ל [מלבד החביבות של תחילת המצווה] כיון שבהנרות הללו מזכירים ניצחון המלחמה וכו' ²⁴¹, ממילא ביום הראשון מתאספים ביחד, להודות על ניצחון המלחמה, שזה ענין של ציבור, עשיית מלחמה.

והגרמ"ז שליט"א אמר בזה שהרי האורחות חיים הביא בשם ספר העיתים, שמה שעושים שמונה ימים חנוכה ולא שבע כי היוונים רצו לבטל מילה עי"ש, וכן בפר"ח סי' תר"ע א"נ שרצו גם כן לרמז בזה ביטול מצות מילה, וכן בכד הקמח לרבנו בחיי [ערך נר חנוכה] שמה שחנוכה שמונה ימים, כי רוב הדברים שבמקדש היו שמונה, שמונה בגדים של כה"ג, שמונה כלים של לויים, שמונה דברים של ריח טוב, שמונה בדים, מיום השמיני והלאה ירצה הקרבנות, וגם שמונה חוטים של ציצית עי"ש (וי"ל דברי השאלות בעה"ב מעוטף בציציות באמצע ודו"ק) וממילא הרי פשו שכמו שבמילה שמונה ימי מילה, אבל מצות מילה היא ביום השמיני, וממילא זה מעלת יום השמיני של חנוכה.

מלאכה בחנוכה, ובפרט ביום א' וביום ח'

והנה בגמ' בערכין (דף י') מבואר שחנוכה מותר במלאכה. ומ"מ מצאנו בראשונים מנהגים שאין עושין מלאכה כל ימי החנוכה, והמקור הראשון הוא ספר חסידים (סי' קכ"א) "שנו חכמים העושה מלאכה בערבי שבתות וכו' וחנוכה אינו רואה סימן ברכה לעולם" ומלשון שנו חכמים נראה קצת שזה חז"ל, ואולי הוא למד עשואם כימים טובים שאין עושין מלאכה. וכן הביא בטור שיש נוהגין כן, ושאין לבטל להם מדין דברים המותרים ואחרים נוהגין בהן איסור, וכן הוא בלבוש, והאריכו בזה הפוסקים.

והמג"א הביא (סימן תר"ע סק"ב) על המנהג שאין עושין מלאכה בחנוכה, שיש ראשונים שכתב שאין עושין מלאכה כל היום וכו', והביא מה שכתב השלטי גיבורים על מרדכי שבת פ"ב אות ג' שיש לבטל מנהגם ודי' ביום ראשון ושמיני, וכ"ה בכלבו ומהרי"ל ²⁴², והלשון בשלטי גיבורים (והוא מהכלבו וכן באורחות חיים) שדי ביום ראשון ואחרון כדין תורה בפסח וסוכות [והפוסקים שכתבו כנגד המנהג בגלל הבטלה שמביא לידי שעמום, אבל בלא"ה זה המנהג] והחיי אדם בסימן קנ"ד ס"ב כתב "ומנהג טוב הוא ואין להקל להם דהוי כדברים המותרים ואחרים נהגו בהם איסור" והמ"ב בשעה"צ כתב שהחיי אדם והדה"ח, לא העתיקו מנהג זה מכלל דלא ס"ל עכ"ל [ולא הבנתי דהחיי אדם העתיק המנהג, וכ' דאין לבטל וצ"ע גדול].

²⁴¹ וראה בהליכות שלמה עמוד ש"ה ועמוד ש"ו בענין הנרות הללו, שזה על ניצחון המלחמה [ומדברי המקו"ח איכא למילף מיניה שיש ענין לראות הדלקה ברבים, והעולם היו זהירין בזה, ובפשטות הטעם כי הדליקו אז בבית בפנים, ולא היה פירסומא ניסא כ"כ רק לבני ביתו, ממילא היו זהירין להיות בהדלקה של בית הכנסת, ואכ"מ].

²⁴² ועיין שם במחצ"ש שנראה שהמ"א ס"ל שהמנהג היה גם לאנשים, וכן הבינו האחרונים בד' המהרי"ל שזה נוהג גם לאנשים, ראה מקו"ח, ופרימ"ג, ומחצ"ש. ובמ"ב סק"ג כ' יש מקומות שגם האנשים מחמירין בזה, אמנם בפר"ח וש"ג נראה שרק הנשים.

וראה במהרי"ל שהובאו דבריו, בב"ח ד"ה ומש"כ, ובשכנה"ג, ובמ"א סק"ב, ובט"ז ס"ק ג', וא"ר ס"ק י"ג, והב"ח כ' שהל' חנוכה חנו כה משמע שחנו ממלאכה, ובערוך השולחן כ' שבימינו לא שמענו מנהג זה.

והנה הראשונים והאחרונים לא ביארו לנו כ"כ, מהיכי תיתי שיהא אסור במלאכה כל היום [דלפי השיטות שזה רק בזמן הדלקת הנר א"ש, משום חשש שיבוא להשתמש בנרות וכו'] ורק בב"ח ביאר משום שחנוכה, חנו כה" משמע שלא לעשות מלאכה, כי אין משמע שרק חנו ממלאכה, ובסידור יעב"ץ, וכן בספרו מו"ק ביאר "אם מטעם היכר הנס, או משום דשייך איסור מלאכה בחנוכה ע"י קבלה כמו בפורים וכו' אמנם "שזה רק נכון לגבי תלמידי חכמים שראוי לנהוג בו יו"ט לפרוש ממלאכה להרבות בו שמחה של מצוה [בסעודה ובדברי תורה] אבל ע"ה מוטב שיתעסקו במו"מ ובמלאכה ביום ולא יתבטלו כי הבטלה מביאה לידי שיעמום" עכ"ד. ובבן איש חי שנה א' פרשת וישב כתב קבלה שאם אשה נמצאת נפלה בסכנה תדור נדר שלא לעשות מלאכה בחנוכה ותנצל, ויש נודרים יום אחד, ויש נודרים שני ימים עיי"ש" ולקמן יבוארו הדברים קצת.

ועכ"פ למדנו שהיה מנהג שלא לעשות ביום א' וביום ח', ול' השה"ג כמו סוכות ופסח, ונראה ק' כוונתו היינו שעיקר היו"ט הוא בתחילתו וסופו, שיטה אחרונה שחוזרת על ענינו של שטר, וביותר שהרי מבואר ברוקח בסידור, שהשמונה ימים זה כנגד סוכות שלא נתנו היוונים לעשות, ובאותו שנה שניצחו עשו שמונה ימים להשלים הסוכות²⁴³ [והאריכו בספה"ק בדברי בית שמאי שמדליקים שמונה ימים כנגד פרי החג] ומובן שזאת חנוכה היא כנגד שמיני עצרת, וראה בשפ"א בכ"מ שביאר השייכות של זאת חנוכה לשמיני עצרת²⁴⁴.

ההלל של חנוכה

והנה בגמ' בערכין (דף י ע"א) מבואר דחנוכה הוא מהי"ח ימים שגומרים בהן את ההלל, ובע"ב מבואר שאומרים הלל אע"פ שלא הוי מועד ואין בו איסור מלאכה משום ניסא. ובב"י סימן תרפ"ג ביאר בשם השב"ח (סי' קע"ד) ג' טעמים למה אומרים הלל כל יום ולא הוי כפסח שאין אומרים רק ביום א', ותי' משום שכל יום מימי החנוכה היה הנס מתגדל [וכך כ' בתוס' תענית כח ע"ב] ועוד תי' מפני שימי החנוכה חלוק בנרותיו כל יום, והרי זה כימי הסוכות שגומרים בהן את ההלל, ועוד תי' משום דחלוק קוראים בנשיאים כל יום וכל יום נשיא שלו חלוק משל חבריו וא"כ כל נשיא צריך לגמור ההלל על קרבנותיו ואין לחדש קריאה בלא קריאת ההלל עכ"ד.

²⁴³ וכ"ה בערוך השולחן (סימן תר"ע סעיף ה) ומביא שם מספר החשמונאים (ח"ב פרק י', י) ויחוגו חנוכת המזבח שמונת ימים וכו' ויזכרו ימים מקדם בחגגם חג הסוכות בגלותם, בהתחבאם בהרים ובמערות, ויחוגו שמונת ימים אלה כימי חג הסוכות, ויקחו ערבי נחל, ענפי עץ אבות, וענפי הדר, וכפות תמרים וישירו הודיה לה' וכו". ומבואר שלקחו ארבעה מינים שלא בזמן מצוותן, והוא חידוש גדול, וכנראה שזה מסמל את ה"דין נצח" [וכמבואר במדרש תנחומא פרשת אמור סימן כ"ז] ולכן לקחו אותם.

²⁴⁴ וראה לעיל שהבאנו מהפ"ח שחנוכה יוצא ביום של שמיני עצרת ודו"ק.

וידועים דברי הגר"א בתיקו"ז [ומודפס בסידור הגר"א בנגלה ונסתר, לפני אמירת ההלל] ששמונה ימים של הלל השלם בחנוכה, זה כנגד השמונה ימים שאין אומרים ההלל השלם, ששה ימים של פסח, וראש השנה ויום הכיפורים שספרי המתים פתוחין לפניו עכ"ד ומתבאר דבר נפלא שההלל של ימי החנוכה הם מתקנים ומשלימים את הימים החסרים [וממילא זאת חנוכה כנגד יום הכיפורים, בזאת יבוא אהרון אל הקודש שיכלו להיכנס בפנים] וזה מה שכתב הטור ברקת [והארכנו בדבריו במאמרי חנוכה] שהחתימה של ימי הדין הם עד חנוכה, עפ"י הירושלמי הנותן בים דרך עד חנוכה עיי"ש דבה"ק²⁴⁵ וכן בספר דרך ישרה מהבני יששכר²⁴⁶ ובטור ברקת [תלמיד מהרח"ו זי"ע] בסי' תר"ע כתב ימים של חנוכה זה כנגד שמונת ימי המילואים, ואז ביום השמיני עבד אהרון, שלך לעולם קיימת.

ושומה עלינו להבין מה ענין מעלת ההלל בחנוכה שגילו לנו אדוננו הגר"א זי"ע דההלל משלים ההלל של שאר הימים [וכבר עמדו בזה שכל הלכות הלל מובא ברמב"ם בהל' חנוכה, ימי הלל והודאה, ולפי החת"ס (והבאנו דבריו לעיל) ההלל של חנוכה הוא מדאורייתא]

והנה בגמרא בפסחים (דף קי"ז ע"א) מבואר "פסלו של מיכה עומד בבכי וישראל יאמרו הלל? ומבואר שע"ז סותר להלל [והמהרש"א הקשה דא"כ איך אמרו בים עיי"ש] וכתב הפחד יצחק (מאמרי סוכות) שזה באור דברי הרמב"ם בהל' חנוכה "שאומרים קכ"ג פעמים הללויה בהלל כנגד שנותיו של אהרון"²⁴⁷ ומה ענין אהרון להלל, וביאר הפחד יצחק שהרי אהרון היה בחטא העגל פרעה אהרון לשמצייהם ופרש"י "להיות להם הדבר הזה לגנות בפי כל הקמים עליהם" וממילא הקכ"ג פעמים הלל זה לתקן עכ"ד.

וא"כ י"ל הרי היוונים רצו לעורר חטא העגל כמבואר ברוקח ובמהר"ל ועוד, כתבו²⁴⁸ על קרן השור²⁴⁹, והשפ"א האריך בזה שזה היה הניצחון של החשמונאים על חטא עגל, וראה בחת"ס בדרשות כו' [מובא בהקדמה לסידור החת"ס] ש"היצרא דע"ז נתבטל לגמרי כשמסרו נפשם בימי היוונים", וכן בשפ"א [חנוכה תרמ"א] וז"ל וענין זה נעשה בימי חנוכה שפסעו אנשי בית

²⁴⁵ ובדרך רעיון י"ל דבשפ"א חנוכה (תרמ"ד) כתב שבד' זמנים יש הלל בפסח יום א' וב' שבועות, בסוכות, ובחנוכה והם כנגד ארבעה שצריכין להודות, ומבאר שם רק פסח שהוא נגד יוצא מבית האסורין, ולא ביאר שאר דברים כנגד מה הן, ואולי שבועות לפי"ד הוא כנגד מדבר, וחנוכה כנגד עוברי ימים לפי הירושלמי הנ"ל ודו"ק.

²⁴⁶ ויש להוסיף רמז מהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ש"אדרכתא מבואר בגמ' ב"ק ק"ב זה לאחר תשעים יום שיורדין לנכסיו, וזה הענין של זאת חנוכה.

²⁴⁷ והביאו שהמקור לד' הרמב"ם הוא ירושלמי שבת פט"ז, ומדרש שוח"ט פרק כ"ב, ומס' סופרים.

²⁴⁸ והערני הגאון רבי חיים יצחק הכהן שליט"א דהלשון במדרש [בראשית רבה] הוא כתבו על קרן השור, ולא כתבו "לכם", ואולי לפי המבואר ברמב"ם שהיו צריכים לכתוב כן על השוורים ממילא זה הכוונה לכם. ולכאורה הכוונה היה כמו הודאת בעל הדין שאין לכלל ישראל חלק ונחלה באלוק' ישראל, וממילא ההודאה היא לכם אלא הודאה שלכם, וכנגד זה נתקן ענין ההודאה בחנוכה בנרות והלל וכו' להודות, והודאה של מי כה' אלוקינו, ודו"ק.

²⁴⁹ וקרן דווקא. וראה מהרש"א בחולין דף ס' קרן אחת היתה לו לאדם הראשון שהפי' שהיה לו א' אחד עי"ש, ושם רצו היוונים לפגום.

שני וביטלו כחו של היצר הרע כאשר חכמים הגידו בביטול יצרו של עבודה זרה וכו' עיי"ש²⁵⁰ וממילא בחנוכה דייקא מתעורר הכח של ביטול חטא העגל, אפילו בזמנים של חושך וכו', וזה ההלל של חנוכה, וזה ממילא מתקן את המיתה שבאה מחטא הע"ז זבחי מתים, ספרי חיים ומתים פתוחין לפניו שמחמתה אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים, וכן הקיטרוג של הללו ע"ז והללו ע"ז ולכן המעשה ידי טובעין בים, וזה ע"י כח של חנוכה, בחותמו של כה"ג הנקודה של מגן אברהם שלא נפגם כד' השפ"א, וממילא זה הכח הגדול של הלל בחנוכה שיכול להשלים את ההלל החסר של ימים שאין משלימין²⁵¹ והלל השלם של חנוכה זה התיקון של "לא המתים יהללו י-ה"²⁵².

ונפלא הדבר שהרי ההבדל בין הלל השלם לההלל ממנהגא, זה שבשני הפרקים "לא לנו" ו"אהבתי" שבימים של חצי ההלל מפסיקים באמצע הפרק, ואין אומרים את הפסוקים הנ"ל, והרי לא לנו כל הפרק מדבר על עבודה זרה עצביהם כסף וזהב, וזה כמוהם יהיו עושיהם שזה כ' הרשב"ם שזה סיבה שא"א לומר הלל²⁵³, ולכן בחנוכה מתקנים את ההלל של הימים שאין אומרים ההלל²⁵⁴.

וראה בערך דל על מס' ערכין [שהמהרי"ל דיסקין בהסכמתו כ' על המחבר, המאור הגדול] ביאור זה, אכתי עבדי אחשורוש אנן שזה ע"ז, סתירא להלל כפסלו של מיכה, ובמצרים עשה שפטים, ובחנוכה שיתרומם קרן ביהמ"ק תיקנו הלל עכ"ד, ולפימ"ש שבחנוכה נתקן חטא העגל לכן אומרים ההלל²⁵⁵.

והפסוקים של הלל השלם "אהבתי", יש את הצרה והיגון אמצא ובימי אקרא, זה ההודאה בימי השמחה, גם על הצרות שהיה, אורך ה' כי אנפת בי²⁵⁶ על המלחמות ועל התשואות ולראות בחושך את האור, והגר"א [בקול אליהו] ביאר ישראל בטח בה' עזרם ומגינם הוא דהכוונה שמכיון שעזרם ומגינם הוא על הגויים ממילא אנחנו בטוחים שגם לנו יעשה נס, וכמו שמצינו

²⁵⁰ וראה במאמר חנוכה שכתבנו, דלפימ"ש החת"ס שיעקב אבינו נקבר בחנוכה, א"כ גם ראשו של עשיו נכרת בחנוכה.

²⁵¹ ומובן קצת מה שהבאנו מהבן איש חי **שאשה שמסוכנת רח"ל, תקבל ע"ע שלא לעשות מלאכה בחנוכה**, והיינו כי חנוכה מתקן שורש החטא של מיתה של אדם הראשון שכפר בעיקר והיא הרי גרמה מיתה.

²⁵² והגר"ח"ק שליט"א הביא מאוצר מדרשים שהיה אדם שהמלאך המוות בא לקחת נשמתו וביקש ממנו שיתן לו כמה דקות להלל להשי"ת על כל הטובות שגמל עמו בחייו וכשגמר את ההלל שוב לא יכל המלאך לקחת נשמתו, כי ההלל הוא כנגד הע"ז, זבחי מתים ועונש המיתה ואכמ"ל.

²⁵³ והוסיף הגרמ"מ שליט"א דלפי"ז אפשר להמשיך שהרי חצי הפרק השני שאומרים בהלל השלם עוסק בעניני החיים, "אפפוני חבלי מות ומצרי שאול מצאוני צרה ויגון אמצא וגו' אנא ה' מלטה נפשי וגו' כי חלצת נפשי ממות את עיני מן דמעה את רגלי מדחי אתהלך לפני ה' בארצות החיים", והן הן הדברים.

²⁵⁴ ובמאמר סוכות הארכנו בענין ההלל של סוכות שזה גם ביטול יצרא דע"ז כמבואר בגמ' בערכין, וכן יום א' דפסח משכו וקחו לכם ואכמ"ל.

²⁵⁵ והפני מנחם זצל"ה רמז, היכל בגימטריא הלל.

²⁵⁶ וראה בשע"ת (שער ב) צרה ויגון אמצא, ואינו מוכיח את האדם אשר נואש מהם, וראוי לו שישמח ביסורין, ולהודות על הצרה כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכו'.

ברע"ק מכות דף כ"ד ששחק כשראה שאנשי רומי שמחים אם לעוברי רצונו וכו', וביאר מו"ר הגאון רבי יונתן דויד שליט"א במאמרי סוכות, שחכמי ישראל גם ידעו שיהיה גאולה, אבל רבי עקיבא כבר עכשיו ראה את הנמשך בהמשל ולכן שחק²⁵⁷ "אור" זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה, ס"ת עקיבא כמו שכ' האור זרוע [ובכד הקמח לרבנו בחיי בעניני חנוכה, מאריך מאוד באור זרוע לצדיק וגו' האור שנמצא זרוע מבפנים, כל ישראל יש להם חלק בעולם הבא]²⁵⁸.

וזה הבאור בדרך הרעיון שאנחנו מודים גם על התשועות וגם על המלחמות [והקדימו תשועות למלחמות הקב"ה מקדים לרפואה למכה] כי גם על המלחמות יש להודות [ויש להוסיף עפ"י הרש"י בשבת שמגילת תענית נתקנה על שהיו מחבבין את הצרות שנאלו מהן עיי"ש²⁵⁹], וידוע פסקו של מרן הגרש"ז זי"ע (ראה הליכות שלמה עמ' ש"ו) "עיקר תקנת חכמים להדליק הנרות הוא כדי להודות על הניצחון המלחמות, ולכן כוננת הלב בשעת ההדלקה להודות ולהלל לה' על נסי המלחמה היא מעיקר המצווה עיי"ש²⁶⁰".

ושמעתי מאמו"ר שליט"א, במה שכתוב בחטא העגל "ולא קול ענות אני שומע" דמה יש מקול ענות, רק העיקר שיהיה קול מלחמה, ולא יהיו שאננים, וכמו דמיתאמריה משמיה דהגר"ח מוואליזין זי"ע שמה שכ' בסוף סוטה "אין לנו להישען אלא על אבינו שבשמיים" זה גם קללה שמרימין ידיים, ומעשה דחנוכה שיצאו י"ב בני חשמונאי [כדברי רש"י בזאת הברכה]²⁶¹ [נלמד שצריך לצאת למלחמה ודו"ק].

²⁵⁷ וביאר בזה שרע"ק ס"ל סוכות ממש שגם בסוכות ראה את הענני הכבוד, וכן מה שזלגו עיניו דמעות באומרו שה"ש בידעו עד היכן הדברים מגיעים, שה"ש כולו נמשל.

²⁵⁸ והגרפ"פ שליט"א עוררני למה שכתב בסידור הגר"א (עמוד פ"ט, עניני קריאת שמע) בתו"ד "מלכות הנקראת שכינה, שמקבלת כל התפילות והכבוד שאנחנו מהללים ומשבחים וכו', וכפי הדביקות שישראל דבקים בו ומהללים ומשבחים אותו, כן מקבלת השכינה את הטוב וכו' וכל מה שנתרבה הדביקות, כן מתרבה ההשפעה וכו' עיי"ש דבה"ק.

²⁵⁹ והבאנו במאמר חנוכה מגאב"ד טבריה שליט"א שזה המקור לדברי הרמב"ם שמצות חנוכה חביבה היא עד מאוד, כי הרי במסכת ראש השנה מבואר, שמגילת תענית בטלה מלבד חנוכה, משום פירסומא ניסא, וממילא א"ש.

²⁶⁰ מלבד מה שביארו שזה גופא שכלל ישראל יצא למלחמה, זה גופא מראה שאין הם בשר מת רח"ל. ובכאיל תערוג (חנוכה תשע"ה) הביא מהגראי"ל שליט"א ששמע מגאב"ד מפונביז' צ"ל ששאל מה השבח שאומרים ועל המלחמות, ותירץ שצריך להודות על הגדלות שהי' להם כח כזה ללכת ולמסור נפשם להלחם מלחמת ה' דהיינו שצריך להודות על עצם זה שהלכו להלחם מלחמת ה' ללא שייכות לנצחון, אמנם זה שייך בחנוכה שמסרו נפשם להלחם על מה שגזרו גזירות על הדת, אבל בפורים הרי רצו להשמיד ח"ו את הגוף, ואולי עד בימי זה נוסח שבח כללי, ואה"נ דהפרט דעל המלחמות לא שייך כ"כ לפורים, ובאמת ברמב"ם הוצאת פרנקל בסדר התפילות סוף חלק אהבה, יש חילוק בין חנוכה לפורים דבחנוכה הוא כותב ועל המלחמות, אבל בפורים אינו כותב זה עי"ש ולפי"ז מדויק היטב, ויתכן דהשבח בזה כיון דלמלחמה צריך סייעתא דשמיא מיוחדת, אנו מודים על שהקב"ה נתן להם את הכח להלחם בהם עכ"ד רבנו הגראי"ל שליט"א.

²⁶¹ והננו להביא ממו"ר הגאון רבי יונתן דויד שליט"א לבאר ענין עמוק. במלחמה ע"י הכוהנים יש גם חידוש בהלכה, שמצוה להיות בסנהדרין גדולה כהנים ולוויים. יש מחלוקת אם צריך שניהם, אבל כהנים בודאי צריך. אין המצוה שיהיה הסנהדרין מורכב מכהנים, אלא שיהיו שם

אפי' אחד או שניים. אף לא נאמר שהם צריכים להיות גדולים מהאחרים, אלא שיהיו כהנים. רואים כי יש עדיפות זכות וכח לסנהדרין שיש בו כהנים. כתוב (דברים י"ז ח, ט), וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר השם אלקיך בו. ובאת אל הכהנים הלויים וגו'. הלוא דבר הוא. אולי אפשר לעשות סמיכות לפרשה של שורש מעשה החשמונאים. נא' בזאת הברכה (דברים ל"ג ח'-י"א) וללוי אמר תמך ואורך וגו'. יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל וגו'. ברך השם חילו ופעל ידיו תרצה מחץ מתנים קמיו ומשנאיו מן יקומו. פירש"י, ד"א ראה שעתידין חשמונאי ובניו להלחם עם היונים והתפלל עליהם לפי שהיו מועטים, י"ב בני חשמונאי ואלעזר כנגד כמה רבבות. לכך נאמר ברך השם חילו ופועל ידיו תרצה. ע"כ. ולא ידוע כ"כ מאיפה לוקח הפירוט של י"ב בני חשמונאי עם אלעזר, אבל כך לומד רש"י, וחייבים ללמוד מה שהוא אומר. כאן מדובר על נצחון החשמונאים כנגד היונים. מעשה ההתנגדות של יון היה להשכיחם תורתך ולהעבירם מחקי רצונך. היונים באו בכח שאומר שכל ההנהגה היא רק החכמה הטבעית, והם כפרו במה שיותר מזה. הם אמרו שזה שיא החכמה ושאין דבר שמנהיג מעל החכמה. ממילא הם כופרים בכל ענין של רצון עליון. זה כנגד חכמת התורה, שהיא החכמה לעמוד על רצונו ית' שמכריח ומכריע גם את החכמה הטבעית. זוהי החכמה הפנימית לדעת איך הוא רוצה שננהג. כאשר ניצחו את היונים קיבלו כח חדש בהנהגת העולם, זה לעומת זה. אם היונים מנהיגים את העולם ע"פ חכמה טבעית, בנצחון זוכה ישראל לרווח - דבודאי אין זה בבחינת זבון וזבין תגרא איקרי (ב"מ מ' ב') - אלא יצאו עם העדפת והאדרת כח הנהגת החכמה בעולם.

בפירש"י כאן מרמז הפסוק על רבים ביד מעטים, כמ"ש לפי שהיו מועטים. כל הפרשה היא שבחים של אהרן, ולא מסתבר שאין בזה קשר לתומך ואורך לאיש חסידך בראש הפרשה. ובעצם צריך לבאר שם שינוי הסדר, שבדרך כלל נא' "את האורים ואת תמים", וכאן נא' "תומך ואורך". באורים ותומים יש שתי בחינות. כתב הרמב"ן (שמות כ"ח ל'), והענין הוא, כי היו שמות קדושים, מכחם יאירו האותיות מאבני החשן אל עיני הכהן השואל במשפטם וכו' (במדבר כ"ז כ"א). והנה כאשר האותיות מאירות אל עיני הכהן, עדיין לא ידע סידורן, כי מן האותיות אשר סדרו מהן יהודה יעלה, היה אפשר להעשות מהם "הוי הד עליה", או "הי על ידוהה", ותיבות אחרות רבות מאד. אבל היו שם שמות הקדש אחרים נקראים "תומים", מכחם יהיה לב הכהן תמים בידיעת ענין האותיות שהאירו לעיניו, כי כאשר כיון בשמות האורים והאירו, חוזר מיד ומכוון בשמות התומים, ועודם האותיות מאירות לעיניו, ויבא בלבו שחיבורם יהודה יעלה. וזאת מדרגה ממדרגת רוח הקדש, היא למטה מן הנבואה, ולמעלה מבת קול, שמשתמשים בה בבית שני לאחר שפסקה הנבואה ופסקו אורים ותומים וכו'. עכ"ל הרמב"ן. הרי האורים מאירים את האותיות, וע"י התומים מרגיש הכהן במעמקי לבו איך לצרף אותן, לדעת איך הקב"ה רוצה עכשיו להנהיג עולמו, בלי ששום דבר טבעי יכריח את התוצאה. מכיון שהנהגת העולם היא ע"י שבטי קה, ממילא האותיות הן של שמותם.

הכהן יש לו דרגה פנימית זו, שהיא דרגה של רוח הקדש, לא לפסוק הלכה, אלא להכיר את מהלך ההלכה, והכיוון אל האמת. כמ"כ נזכר בנפה"ח, כי מזמן אנכה"ג ועד עתה אין שתי תפילות עם כוונה אחת, אלא מן רגע לרגע נתחלף צירוף האותיות לפי שורש רצון העליון. ענין זה אינו דבר שאפשר לבטא במילים. אמר ראש הישיבה זצ"ל [בעל הפחד יצחק] על ענין דברי הימים של ישראל, וז"ל: כבר נקבעה הדעה בבית מדרשנו, כי מכיון שישראל ואורייתא חד הוא, ממילא כשם שבתורה עצמה נמצא אופן של גילוי פנים בתורה שלא כהלכה, כמ"כ גם בדברי הימים של ישראל וכו'. וא"כ הגע בעצמך, מה נאמר ומה נדבר בדברי ימי ישראל, אשר כל תקופה היא סוגיא שלמה סבוכה ומסובכת, עם מקורות-יניקה מלמטה, וטללי-שמים מעל וכו', ודוקא מצד ההערכה הגבוהה של דברי ימי ישראל, הסתייגו מזה, מפני שבלי פירושי הראשונים חששו למכשול. וכמו שלקושטא דמילתא רואים אנו את ריבוי הסילופים בין בכמות בין באיכות, בין בשוגג בין במזיד,

ונוהגין ישראל קדושים לומר בחנוכה מזמור שיר חנוכת הבית [ראה טור סימן קל"ג ועוד] וכתב בעוללות אפרים [לבעל הכלי יקר] דלכאורה תמוה וקשה להבין איך היה המזמור הזה קשור לחינוך שהיה בימי שלמה שישבו איש תחת תאנתו וכו', ואם אמרו דוד על צרת עצמו, מ"מ מה ראה על ככה לספר כל אשר קרהו במזמור זה המדבר בחנוכת הבית, רק הענין הוא שהמזמור הזה נאמר על מעשה דחנוכה ועל החינוך שהוא עיי"ש דבה"ק²⁶².

והן הן הדברים שבחנוכה מגיעים למצב, שאפשר להודות גם על המצרים והמעיקין²⁶³, וכן בפיוט "מעוז צור" מדברים על כל הגליות ועל הצרות, כי בחנוכה מבינים בתוך החושך, את

שחלו בלימוד זה (ע"י המשכילים). אלא שהחק הזה של ישראל ואורייתא חד הוא, הוא מטבע של שני צדדים. הצד האחד הוא כנ"ל, שהוא יוצר את האחריות החמורה בדברי ימי ישראל. ולעומתו, הצד השני פועל הוא שכל אלה שהם בני היכלא בגופי תורה, ותושבים קבועים באהלי תורה, הרי תורתם יוצרת בלבם מין תחושה מיוחדת להבנת דברי ימיה של האומה וכו'. עכ"ל האגרת, צריך ת"ח כאלו שיש להם בפנימיותם כח פנימי להרגיש ולטעום עד כמה ישנן אמת וישרות בנושא הנידון. המשך הפסוק בכל דרכיך דעהו הוא - והוא יישר ארחתך (משלי ג' ו'). רק הם מכירים מהו עיוות ומינות. דברי ימי ישראל הם דברי הרשות של כל דרכיך. בהם מונח כח ההשגחה הפנימית. א"א לבטא אמת זו באופנים של הלכות מסודרות, אלא בטעימה בלב. אולי מה שהזכיר רש"י כאן י"ג בני חשמונאים נובע גם ממש"כ (שמות ל"ג י"ט) וחנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם, שארחם ע"י י"ג המידות, שהן רצוני ית'. כל ענין החשמונאים היה להילחם נגד כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלקי ישראל. לטענתם, מכיון שעשו את העגל מיד, משמע שלא היו שייכים לפנימיות הדברים, וממילא נפקעו מן התורה, כפי שביאר המהר"ל, משום שמעשה העגל פגם בהתחלת המהלך של תורה. אך החשמונאים ביררו שהגם שאמרו (שמות ל"ב ד', ח') אלה אלהיך ישראל, גם אלה תשכחנה ואנכי (השם אלקיך) לא אשכחך (ישעיה מ"ט ט"ו). י"ג המידות מורות ששייכים המה לרצונו. את זה באו החשמונאים לגלות, ששייכים לרצון השם. אצל הכהנים שיושבים בסנהדרין, מלבד עצם הדבר שהם מיוחדים מצד יורו משפטיך לישראל, יש להם את הכח להבין מהצירופים מהו רצון השם עכשיו. זה מוסיף לכח הסנהדרין.

המלחמה היתה ע"י כהני הקדשים. זה קשור לעצם הנס, כי פעולתם במלחמה נגד היונים היתה לשנות את צורת העולם. העולם של היונים נקרא עולם החושך, מפני שאין להם אלא חוקי הטבע. ואילו אור הפנימי, שהוא האור שנברא ביום הראשון, לפני השמש, הוא האור שראה בו מסוף העולם ועד סופו (חגיגה י"ב א') כלומר התכלית והכיוון שלשם הולכים. החשמונאים גילו אור זה בעולם בנצחונם על היונים. זה כמו שלמדנו מהפרשה בירמיהו, כי בזמן שהיובל נוגה היה עולם אחר, וממילא היה אפשר לראות את ההשגחה ואת הדעת. ואילו בשעת הבשורה על הגלות, צריך את החידוש של "ואדע שדבר השם הוא". למרות הגלות, תתלוא אליהם סייעתא דשמיא בנצחון על היונים חזרו וראו אור זה מתוך החושך של יון. ז"א שאין הגילוי רק הנצחון מהצרה, אלא ביטול החושך שהם שמו בעולם, באמרם שהעולם הוא רק הטבע. אך לאחר המלחמה נהיה העולם מופשט יותר וכלי קיבול יותר, להקל על האדם להסתכל ולראות את ההנהגה הרצונית ואת ההשגחה העליונה. כך יוכלו לראות את האור המוליך והמוביל מן הגלות אל הגאולה

²⁶² וראה בספר צרור המור [לרבי אברהם סבע מגולי ספרד והובא ד' במג"א] בפרשת נח "שהמזמור הזה נתקן ברוח קדשו של דוד המלך, על חנוכת הבית של החשמונאים והאריך שם בביאור הדבר".

²⁶³ ובקונטרס עולת יצחק להגר"י לנדא זל"ה כתב [והדברים נכתבו בימי חוליו, ועליו נאמר קיים זה מה שכתוב בזה, הוא היה אומר!!] "דליתני" בתיבה זו יש לומר בדרך רעיון שני משמעויות [מלבד הפירוש הפשוט שכתב רש"י "הגבהתני", וכן במצודת ועוד "רוממתני"] דמלבד מה

"ה' אור לי" וידועים דברי הבית הלוי בפרשת בשלח עה"פ עז ישיר משה, שההודאה היא גם על הצרה עיי"ש, וא"ז זה ח', א' מעל הז' ראה מהר"ל ואכמ"ל, זאת חנוכה.

וזה מה שאמרו קדושי עליון החידושי הרי"ם והאבני נזר זי"ע [והארכנו בד' במאמר חנוכה] שכל הקיום של כלל ישראל בגלות הוא ע"י חנוכה ופורים, וזה הכח של חנוכה שזה מן השמונה עשר יום שהיחיד אומר הלל, כח היחיד, ישראל בגלות מפורזים ומפורדים, רבים ביד מעטים.

והנה יש לדייק במה שאומרים בעל הניסים על הניסים וכו' ועל המלחמות שעשית לאבותינו, איזה מלחמות עשה הקב"ה לאבותינו בחנוכה²⁶⁴ יש לפרש שבחנוכה הגיעו להכרה שגם המלחמות שבני חשמונאים עשו זה הכול מהקב"ה, אילולא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו, וזה מה שקוראים בהפטרה²⁶⁵ של חנוכה "לא בחיל ולא בכל כי אם ברוחי אמר ה' צבאות".

ועוד יש להוסיף באופ"א בקיצור אמרים במעלת ההלל בימי חנוכה, עפ"י מה שאמר אאמו"ר שליט"א לבאר, שהענין שהש"ץ מוציא הקהל בהלל מדין שומע כעונה, זה ענין השלום והחיבור, וזה מידתו של אהרון רודף שלום, ויבכו אותו כל בית ישראל, וממילא זה כנגד שנותיו של אהרון עכ"ד.

ויש להוסיף דברי החתם סופר באגדות ודרושים (עמוד קל"ח) "דקרח חלק על הכהונה, ונגד זה היה נס חנוכה, שנצחו הכוהנים היפך מחלוקת קרח ונעשה נס בנ"ר, היפך מר"נ אנשים". והיינו שהכהנים הלויים מסרן נפשם להצלת כלל ישראל, וזה השיא האחדות, וזה בימי החנוכה שהוא כנגד י"ב שבטים, וכמו שהבאנו מהשפ"א ועוד. והאיחוד והשלום²⁶⁶ הראשון זה

שמשמעותו הוא מלשון לדלות ולמשוך, הוא גם משתמע שעשית אותי דל, **דיש הודאה גם על מה שעשית אותנו לדל** בבחינת "אודך ה' כי אנפת", כי באמת מכח הצרה צומחת הישועה וביתר שאת, כי דווקא "מגו חשוכא נפקא נהורא", "והעם ההולכים בחושך ראו אור גדול". וד"ז הן מבחינת הכפרה שיש ביסורים, והן מחמת הרגשת הקירבה שיש להקב"ה בעת צרה [וכדברי התרגום עה"פ בדברים ד פסוק ז' כי מי גוי גדול אשר לו אלק' קרובים אליו כה' וגו' ובתרגום אונקלוס שם "בעידן עקתה"] ובעיקר הישועה שצומחת אח"כ מתוך הצרה, כי אילו היו חיינו כל הזמן בניסים והצלחות לא היינו מרגישים, בבחינת "אין בעל הנס מכיר בניסו". (כמ"ש חז"ל בנדה דף ל"א) עכ"ד הגרי"ל.

²⁶⁴ ובמדרשים עלחנוכה שהובאו בשאלות פרשת וישלח, וברוקח, איתא שהחיצים נהפכו על האויבים, וכל אחד מהיוונים כשהיה יורה החץ להכות את ישראל, בא מלאך ונועצו בלב, והיה החשמונאים רואים נסים הללו ואומרים ה' ילחם לנו וא"ש.

²⁶⁵ ויצוין שבתוס" יו"ט מגילה (פ"ג מ"ד) מביא מספר התשבי [אות פ] שאנטיוכוס מלך יון גזר שלא יקראו בתורה רבים מה עשו ישראל? לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לענין מה שכתוב בפרשה של השבת ההיא, ועתה אף שבטלה הגזירה המנהג הזה אינו בטל, ועד היום קורין אותן הפרשיות של נביאים, איחר קריאת התורה, ונקראת הפטרה לשון הפסקה.

²⁶⁶ ושמענו ממנו"ר הגאון רבי יונתן דויד שליט"א לבאר דברי הרמב"ם שמסיים הלכות חנוכה בהלכה, שלכאורה לא מתאים לסיום הענין: היה לפנינו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר (משלי ג' י"ז) דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. האם כך מסיימים סדר הלכות, במקרה שבו נר חנוכה נדחה? אלא הכוונה היא **שנר חנוכה פועל בעולם שלמות של אור התורה**, וכל התורה לא ניתנה אלא לעשות שלום

"הבית" נר איש וביתו המשפחה²⁶⁷, וראה מה שכ' הגרש"ר הירש זי"ע (בפרשת בא) שכלל ישראל כשנהיו לאומה ביציאת מצרים החיבור והאיחוד הראשון היה איש שה לבית אבות, ככה נבנה כלל ישראל, הבית היהודי, וכמו שהארכנו במאמר חנוכה בשם הגרש"ז זללה"ה [בהליכות שלמה] שזה הבאור ברמב"ן "שלך לעולם קיימת" שהבית היהודי נהפך לבית המקדש²⁶⁸ [והרבה מדיני חנוכה הרי נלמדים ממנורה גופא, וכמו שהארכנו הראשונים והאחרונים וכמ"ש לעיל] וממילא אפשר לומר הלל, ומותר לומר כמוהם יהיו עושיהם, הבית נהיה קודש, והיחיד אומר בהן את ההלל, י"ח ימים שהיחיד אומר בהן את ההלל, וע"י הכח של נר איש וביתו, והאור יוצא לחוץ לרה"ר.

עוד טעם לסעודות זאת חנוכה

וגם ידוע מה שכתב הליקוטי המהרי"ח שהשמחה של זאת חנוכה, היא עפ"י הרמ"א בסי' תרס"ט סעיף א' שעושין סעודה לגומרה של תורה, וכתב האליהו רבא בשם הראב"ה דה"ה לגומרה של מצוה, וממילא בזאת חנוכה גומרים המצווה וזה השמחה עכ"ד [וביותר במצוה חביבה זו וכד' הרמב"ם הנודעים].

ויש להוסיף על דבריו דבפרשה של עשרת הדיברות, יש תר"כ אותיות ובבעה"ט דרש תרי"ג מצות וז' מבני נח, אמנם בשל"ה, וברמ"א בתורת העולה, וברמ"ע, וכן בחת"ס כתב שזה מרמז על שבע מצוות דרבנן [ומה שמובא בחינוך אינו מבעל ספר החינוך רק נדפס לפני מאתיים שנה בספרי החינוך].

בעולם. לכן כל ענין נר חנוכה הוא שר חנוכה נדחה מפני נר ביתו. ז"א שהעולם לא מפורר, אלא הוא עולם שבו המציאות מדברת אליו. מדליקים את הנרות בחוץ כי הענין הוא להאיר את העולם. אם העולם הוא תמונה אחת, לאפוקי התהו ובהו וחושך על פני תהום שבתחילת בראשית, אז מתגלה ויאמר אלקים יהי אור, אותו אור שמאיר את כל היקום אמנם נר חנוכה בא להסיר את החושך, אך נר שבת הוא עצם השלום, וכל ענין חנוכה שייך לענין השלום. לכן מסיים הרמב"ם בהלכה שמבטאת שהתורה נותנת מקום וסדר לכל כח וכח ולכל איש ואיש בעולם. דרך התורה כל ה"כי יקרא וכי תפגע וכי תראה" בא על מקומו - בשלום. אך אחרי השלום צריך כן לרדוף, מפני שהשלום הוא עצם המצב שמתוכו אפשר לראות את הכי תפגע וכי תראה. לכן את השלום עצמו אתה צריך לחדש. בקש שלום ורדפהו עכ"ד.

²⁶⁷ וראה בקיצור שו"ע שכתב שאחרי ההדלקה "יאסוף את בני ביתו" ויספר להם מניסי הבורא ונפלאותיו. וכתב בספר פלא יועץ [ערך נפלאות] "ודבר בעתו מה טוב שיגיד הנפלאות וחסדי ה' יזכיר לאשתו ובני ביתו, בפסח וחנוכה וכו'".

²⁶⁸ ובעולת יצחק (חנוכה) הביא מה שכתב הבת עין בשם המגיד ממעזריטש זצ"ל, וכן הוא בספר מאור עיניים עה"פ "נלכה עד כ"ה" דמרמז על חנוכה עיי"ש. ויש לבאר קצת בדרך רעיון דהרי ענינא דנר חנוכה הוא "שלך קיימת לעולם" שנאמר לאהרון הכהן וכמו שכתב הרמב"ן, דהיינו ששייך עבודת ביהמ"ק גם אחרי החורבן ע"י הדלקת נ"ח, ונמצא דיש בעבודת הנרות שייכות לעבודת ביהמ"ק, וזה פעל אברהם "מעשה אבות סימן לבנים" אע"ה שהלך להר המוריה שהוא מקום המקדש עכ"ד.

והנה רוב הספרים כתבו שבע מצות זה נרות חנוכה, הדלקת נרות, שבת, הלל, נטילה, עירובין, ברכות ומגילה²⁶⁹ וכל הספרים דרשו את המצוות מהאותיות אשר לרעך. והעיר חתני הגר"נ שליט"א דהנה לגומרה של מצוה מצאנו בעיקר במצות כתיבת ס"ת, שמחת התורה, וכן בעצי המערכה בט"ו באב שביארו הראשונים בב"ב שהשמחה היה על שיכלו שוב ללמוד תורה, וי"ל דגם שמחת נרות חנוכה זה הרי שמחת התורה, להחכים ידרי, וכידוע וממילא עושים סעודה לגומרה של מצוה.

והמצווה האחרונה היא חנוכה וכלשון החת"ס (שבועות תקפ"ז) "והוא מצוה אחרונה שהיה בבית שני ושאר מצות דרבנן, המה סייגים ותקנות לתורה ולא כעין מצוה מחודשת", ויש שבע מצות דרבנן שמשלימין הכת"ר וחנוכה המשלימה לכתר וזה הגומרה של המצוות, וזה השמחה הגדולה בחנוכה ובזאת חנוכה שמשלימין מצוות חנוכה²⁷⁰ [וראה בזרע קודש זאת חנוכה בגימטריא מלכות עיי"ש והן הן הדברים] וראה גימטריא נפלאה בחיד"א "ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך לעולם ועד בגימטריא כת"ר (מדבר קדמות מאמר ג' סי' ל"ב). וראה בבני יששכר מאמר ג' אות ל"ב שכל אות מהעשרת הדיברות כנגד מצוה שנתקנה כפי הזמן, וכל אשר לרעך זה כהנים חנוכה ועשרים בגימטריא כתר, ולכן למעלה מעשרים לא יצא עיי"ש.

ובדרך רמז י"ל, עפ"י מה שמבואר בתולדות יעקב יוסף באריכות שענין ה"ואהבת" את ה' אלק' שהקב"ה מקיים כל המצוות [וזה היכול כמוני] וזה החיוב שלנו לעשות המצוות, וכל מצוה יש לו עולם וכשאדם מקיים מצוה ממילא מתדבק בעולם של המצוה של הקב"ה, וזה ענין האהבה, וממילא כשנשלם הכתר כל המצוות אז זה תוקף האהבה [חביבה היא עד מאוד] ויש לרמז שלכן מרומז חנוכה ב"לרעך" אשר זה תוקף האהבה²⁷¹ [והעירני לזה גם הגראב"ם שליט"א]²⁷².

וזה הכח של המהדרין [וכמו שהעירו בזה] להוסיף יותר וסעודות הרשות שעושין, וכבר הארכנו [במאמר חנוכה] שהשו"ע מביא מהדרין, ולא מביא עיקר ההלכה של נר חנוכה [וכמו שהקשה בחמד משה, ופרימ"ג, והגהות מהר"מ שיי"ק על השו"ע] וגם לכאורה יש נ"מ במה שכתב הרע"א בשו"ת (סי' י"ג) בשם הפר"ח סימן תרע"ב שאם לא בירך על עיקר הנר, אין מברכין על הנר הנוסף, וכן מה שכתב הב"י שאומרים כל יום הלל כי מוסיפין בנרותיהן, והקשה המאמר מרדכי והפרימ"ג הרי סגי בנר אחד ומי שמדליק נר אחד ג"כ יוצא יד"ח, ושם כתבנו

²⁶⁹ ויצוין שבחת"ס בפרשת יתרו מנה אבלות, שבע ברכות, רשויות עמלק, רחיצה, חנוכה, לחם פת פלטר, ובפרשת ואתחנן כתב החת"ס אבלות, נטילת ידיים, רשויות, פת עכו"ם, צום עמלק עיי"ש.

²⁷⁰ וכידוע שדייקו מד' הרמב"ם שמנה שמונים נרות, כל הנרות של כל הימים מצוה אחת, ראה מה שהאריך אדמו"ח שלט"א בעדת יעקב סימן ו'. וראה בשם משמואל חנוכה [עמוד רי"א] בשם האבני נזר זצל"ה "זהו שאנו אומרים "וכל שמונת ימי חנוכה" שהלשון "שמונת" הוא קיבוץ כל השמונה ביחד, כמו שפירש רש"י ז"ל [שמות י"ב, ט"ו] במילת שבעת ימים "שטיינא" של ימים.

²⁷¹ וראה ברש"י במסכת שבת דף ל"א ע"א ד"ה דעלך דואהבת לרעך הכוונה להקב"ה, וכן ברש"י משלי כ"ז י', ובמדרש שוחר טוב פרק ח' ועוד.

²⁷² טעימה חדשה יש ב"ואהבתי" של ההלל של חנוכה.

שהענין של הדלקת נר חנוכה שיהיה באופן של עשיית והוספת האדם מעצמו²⁷³, ולכן דווקא במצוה האחרונה של הדלקת נר חנוכה שמשלים את הכתר, מצינו כ"כ הרבה הידורים, ומהדרין מן המהדרין, שהוא כדי להראות שאנחנו מוסיפים ומוסיפים²⁷⁴.

קריאת התורה בזאת חנוכה

המחבר והרמ"א נחלקו בקריאת התורה של חנוכה, האם לקרוא עלייה של ישראל "שלישי" מיום הבא, או חוזרין לקריאת היום ובארץ ישראל המנהג כהמחבר²⁷⁵ ויש בזה מבוכה ביום השמיני מה קוראים [וראה שד"ח ועוד] והמנהג הוא שהשלישי קורא מיום התשיעי ואילך, אמנם בחיד"א כתב שהמנהג שביום השמיני חוזר השלישי וקורא ביום השמיני [ויש סידורים חדשים שכ' לנהוג כן, אבל לא נהגו כן בארץ צבי מקדמת דנא בקהילות האשכנזים] וטעמא בעי למה קורא שוב ביום השמיני, הרי אפשר לקרוא לשלישי בשאר הימים שקורין עד בהעלותך את הנרות.

והנה היה אפ"ל בדרך רעיון, דהמנהג שקורין ביום השמיני כל שלושת הקרואים בקרבנו של מנשה, עפ"י מה שכ' הבני יששכר שכל הבתי מקדשות נבנו בחודשים של אפרים, ומנשה, ובנימין וממילא הקריאה של זאת חנוכה שמרמז על הבית השלישי [וכמבואר בכד הקמח לרבנו בחיי ועוד] במנשה, ערכתי נר למשיחי עיי"ש²⁷⁶, לכן מקפידים שכולם יקראו מנשה, אז אגמור בשיר מזמור. אמנם עדיין אינו מיושב דביום התשיעי היה בנימין שגם בחלקו יבנה.

וי"ל לפימ"ש בבני יששכר, שקשה איך קרא יוסף הצדיק למנשה "מנשה" כי נשני, וביאר באמרי יוסף עפ"י מה שכתב הנועם אלימלך ושכחי עמך ובית אביך ויתאו המלך יפך, שאם אדם שוכח את יחושו ועובד את הקב"ה מעצמו זה ויתאו המלך יפך, וזה הכח של חנוכה, וכעין שכתב בארץ צבי (שו"ת ח"ב סי' כ) די ש' ג' כפרה יום הכיפורים, והושע"ר, ויום

²⁷³ ושמעתי מהגרר"א שליט"א בשם הרמ"ב שליט"א שיעקב אבינו נתן לעשיו מתנות כמנוי בתורה בדיוק, עשרים וכו' כי עשיו עושה מה שחייב בלי להוסיף מאומה, והדברים ידועים ומפורסמים.

²⁷⁴ וראה בעולת יצחק (חנוכה) דלכן י"ל דמצוה זו נעשית בפרסום לרה"ר, כי זו מטרת כל המצות לקדש את שמו ית', ולהודיע שיש אלוקים שבראנו, וקידשנו במצוותיו.

²⁷⁵ ויש שאמרו בדרך חידוד, שזה תלוי במחלוקת הראשונים האם ניצחו את המלחמה בכ"ד כסלו או בכ"ה, ואם נימא בכ"ד ממילא ביום השני כבר היה יום השלישי, וזה שיטת הרמ"א והמחבר יסבור כהרמב"ם שנכנסו בכ"ה.

²⁷⁶ וראה בעל הטורים בפרשת חיי שרה (פרק כ"ד פסוק ס"ז) וביאה יצחק האהלה "ח' במסורה רמז שבשמונה מקומות שרתה השכינה משכן, גלגל, שילה, נוב, גבעון, בית ראשון, ובית שני, ובית השלישי עכ"ל, וזה י"ל רמז בית השלישי כנגד זאת חנוכה בית השמיני.

הכיפורים זה לשבים והושע"ר, זה לאלה שאינן שביין רק מחמת שמחוברין עם הצדיקים, וחנוכה זה אלה שחוזרין מאוחר רק מחמת עצמן עיי"ש, וממילא אפילו אם תמה זכות אבות מ"מ הקב"ה יגאלנו למען שמו באהבה כמו שכתב הטור בהלכות תפילה [דלמען שמו זה אפילו אם אין זכות אבות] וזה ביותר ביומי דחנוכה "חביבה היא עד מאוד" למען שמו [ויש פה טעימה חדשה בפסוקים של הלל השלם "לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד וגו'"].

ועוד י"ל במה שחוזרים ב"זאת חנוכה" וכולם קוראים קרבן מנשה, עפ"י מה שאיתא במדרש תנחומא בפרשת נשא "ביום השמיני נשיא לבני מנשה", ילמדנו רבנו נר חנוכה שהותיר בה שמן ביום ראשון מהו להדליק בה בשני וכו' וביום השמיני עושה לה מדורה בפני עצמו, כיון שהוקצה למצווה ולא יאמר אדם איני מקיים מצוות זקנים, אמר להן הקב"ה בני, אין אתם רשאים לומר כך וכו' שאף על דבריהם אני מסכים לך, תדע לך שהרי יעקב בשעה שבירך מנשה ואפרים, הקדים אפרים לפני מנשה, וקיים הקב"ה גזירותיו בקרבנות הנשיאים שהקריב שבט אפרים תחילה, שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים ואחר כך מנשה מנין ממה שנאמר ביום השמיני נשיא לבני מנשה", ומבואר [וכבר העירו בזה] שהמצווה של נר חנוכה שנהיה חפצא של מצווה [והראיה שהשמן נאסר ונהיה איסור מוקצה, איסור חפצא] וזה מראה את הכח הגדול של חכמים שיכולים לעשות מצות וחפצא של מצוות [ולא רק שצריכים לשמוע בקולם] ממה שהקב"ה הקדים את אפרים והסכים ליעקב, וממנשה רואים אנו את הכח של חכמים, וממילא ביום של זאת חנוכה "כל החיובים של העליות קוראים מנשה" להראות הכח של חכמי התורה, שזה כוחו של חנוכה להאמין בחכמים, וכמו שביאר הגרש"ז [ראה הליכות שלמה עמ' ש"ו] שכל הנס חנוכה היה מכח אמונת חכמים כי הרי לא כולם ראו את הנס שהיה בתוך ביהמ"ק, וכמ"ש החת"ס בדרשות עיי"ש, וממילא ע"י שקורין ביום השמיני מנשה ולכאורה זה היה צריך להיות אפרים אלא בע"כ שהסכים הקב"ה לזקנים וכדברי המדרש מנין ממה שנאמר וכו'. וביותר כבר האריכו מאוד בספה"ק שזאת חנוכה מרמז על ערכתי נר למשיחי כמ"ש השפת אמת בכ"מ, ועל הגאולה העתידה.²⁷⁷

ועוד י"ל לפימ"ש הש"ך עה"ת [והובא בספה"ק] שהפך שמן שמצאו זה הפח של יעקב אבינו פכים קטנים", ובו נמשחו כל המלכים, ובו ימשח מלך המשיח, וממילא בזאת חנוכה כשראו שנתמלא הפך, הבינו שזה יהיה למלך המשיח, וזה החיזוק לגאולה השלימה, וזה הכח של חנוכה שעם מצות חנוכה יצאנו לגלות והיא נותנת לנו כח עד ביאת משיח צדקנו וכדברי השפ"א בכ"מ שזאת חנוכה מרמז על ערכתי נר למשיחי כמ"ש השפת אמת בכ"מ, ועל הגאולה העתידה.

ובמנהגי וורמייזא (עמ' ר"ז) "ביום השמיני הוא חנוכת המזבח וכו', במנהגים של קהל מצאתי שאומרים מן המצר בקול רם, אבל אני לא שמעתי כל ימי שאומרים בקול רם, וגם שאלתי כמה

²⁷⁷ ועיין בגמרא ביומא כט. "א"ר אסי למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה שחר סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה, ניתנה לכתוב קא אמרינן", וענין בקיעת השחר מתוך החשיכה, מבואר בשהש"ר פ"ו ובאס"ר פ"י מי זאת הנשקפה כמו שחר רבי חייא ורבי שמעון בר חלפתא הוון מהלכין בהדא בקעת ארבאל בקריצתה, וראו אילת השחר שבקעה אורה אמר לו רבי חייא רבה לרבי שמעון בר חלפתא כך תהיה גאלתן של ישראל מצפצפת דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי בתחלה היא באה קימעא קימעא, ואחר כך היא מנצנצת ובאה, ואחר כך פרה ורבה ואחר כך מרטבת והולכת.

זקנים, ואומרים לי שלא שמעו כל ימי חייהם" ע"כ, וצריך טעמא מה ענין לאמירת מן המצר בקול רם, ובדרך רמז יש לבאר מנהג אבותינו באשכנז שב"זאת חנוכה" אומרים מן המצר בקול רם, שאנחנו יוצאים לגלות ומאמינים ענני במרחב י"י²⁷⁸.

והקב"ה יעזרנו שנזכה לקום מהאור של חנוכה, וכהמשל של רבי צבי מאיר שליט"א שמי שרוצה להאיר את בנו קורא לו, ואם לא מתעורר צועק, ואם לא מנענעו, ואם לא שמים לו אור גדול עד שממש אינו יכול לישון, וזה באלול קורא אלול, ובראש השנה צועקים, ובהושענא רבא מנענעים, ואם לא מתעוררים, אז הקב"ה מאיר אור גדול, מוסיף והולך כל החנוכה, שיאיר את האדם בתוך החושך, ושלא נהיה, איש בער לא יבין את זאת.

ונזכה לכל השפעות של זאת חנוכה, ובבני יששכר כתב שקיבלנו מחכמים שזה מסוגל לפקידת עקרות עיי"ש, ובוודאי שמלבד כפשוטו לזכות לזרע, זה גם יום מסוגל לבנים תלמידי חכמים וכו' שזה התכלית של הפריה ורביה וכלשון הטור באהע"ז (סי' כ"ה) "ולקיים מצות בוראו בפריה ורביה, ושיהיו לו בנים עוסקים בתורה, ומקיימין מצות בישראל", וכלשון הגמרא (בכורות מ"ד) שלא יהיה כך עקר מן התלמידים²⁷⁹, וכמו שבתפילת השל"ה הידועה של ערב ראש חודש סיון, הנוסח הוא, "כתבת בתורתך פרו ורבו", ו"כתבת ולמדתם אותם את בניכם".

והקב"ה יעזרנו שיהיה "ביום חנוכת המזבח" ו"אחרי חנוכת המזבח" כמו שהיה מרגלא בפומיה דהאמרי אמת זצל"ה [והוא מהשפת אמת] שצריך להמשיך את הזאת לאחר, שהעיקר למשוך את ההשפעות של חנוכה לאחרי זמן, ולראות שההשפעות של חנוכה ישפיעו לעלייה בתורה ויראת שמיים²⁸⁰, וכמו שאמרו על דרך מליצה "היה תפוש נר חנוכה לא עשה ולא כלום" שאם תפוש ואינו עולה, לא עשה ולא כלום, ולעמוד ולהתבונן שבימי האור יהיה כח ועוז לימים הבאים, וצריך לקחת מהאור של הימים הגבוהים לימים הנמוכים, וכלשון של השפ"א בתחילת פרשת מקץ "ומה שיש ללמוד מפרשה זו להכין לעצמו בימים הטובים שנתגלה הקדושה בהם"²⁸¹, לקבוע ההארות בלב היטיב, כדי להיות על ימי הרע כשהקדושה נסתרת, וכמו שכ' ביום טוב היה בטוב, פי' היה לקבוע ההארה בגוף האדם, וביום רעה ראה איך להתנהג אחר כך עכ"ל, קבעו שיר ורננים, לקבוע בגופו הקדושה.

וכמו שמובא מהחיד"א בפרשת מקץ, על מה שהקשו המפרשים איך אמר יוסף עצות לפרעה "יראה איש נבון וחכם וגו', והרי אין זה מכבוד המלכות לתת עצות על מה שלא נשאל, ומה זה קשור לפתרון החלומות, וביאר דלכאורה הרי בחלום מבואר "ותעמודנה אצל הפרות וגו'", איפה מצאנו על זה בפיתרון. רק הן הן הדברים, "העמידה" הכוונה וההתבוננות מה לעשות,

²⁷⁸ והגר"ח"ק שליט"א אמר, שכפי שמובא בספה"ק שזאת חנוכה היא בינה, וזה הרמז "מרחב י-ה" ולכן אומרים זה בקול רם, ודו"ק.

²⁷⁹ ובמשנה ברורה בהלכות תענית כתב בהאיסור תשמיש בשעת רעבון, שאם היו לו בנים מחללי שבתות רח"ל, אין איסור תשמיש עיי"ש.

²⁸⁰ וראה בישמח ישראל [חנוכה מאמר ב] שסגולת חנוכה היא יראת שמים, כי הנס נעשה ע"י שמן שהוא מרמז לחכמה, וראשית חכמה יראת ה' עיי"ש.

²⁸¹ ובמק"א הארכנו בדבריו הק' של הרמח"ל בדרך החיים חלק רביעי "ואמנם גזרה החכמה העליונה להוסיף לישראל קידוש על קידוש, ונתנה להם ימי קודש שבהם יקבלו ישראל מדריגות ממדריגות הקידוש וכו' ומונה שם הרמח"ל משבת ולמטה ואחר כל זה "ימי חנוכה ופורים שאין בהם ביטול מלאכה אלא הודאה בלבד".

וממילא אמר לו עצה לאגור בשני הרעב ולהעמיד איש נבון וחכם וכו' ²⁸², והרי זה כח הטהרה כמו שכ' ובספה"ק עפימ"ש הכסף משנה בפ"ו מהל' אבה"ט פ"ו שהמקווה מטהרת כשהאדם יוצא ממנה עיי"ש, ובזמנים של טהרה, הטהרה כשיוצאים מהמועד, וממילא הרי יוצאים מהחנוכה וזה הטהרה, ולראות שלא נהיו שוטה שמאבד מה שנותנים לו כל ההשפעות מהחנוכה, חכמה שמן זית, ולהבין ששלך לעולם קיימת, זה ע"י כח התורה ²⁸³, וזה הכח של קדושה להמשיך הקדושה ההיפך מהסטרא אחרא שכוחו רק בדיק, בלי הוספות וכמו שכתבו בספה"ק.

וע"י לימוד התורה בעיון, זדים ביד עוסקי תורתך, וכתב המלבים (בספר הכרמל) זד מלשון בישול הרעיונות ומחשבות על זולתו וכי יזיד איש על רעהו, וממילא עוסקי תורתך הרי כתב הט"ז בסי' מ"ז זה עסק התורה בעיון, וראה פרימ"ג שם, וזה הניצחון על היונים, וזה ביותר בזאת חנוכה שמבואר בגמ' ע"ז דף ב' "אין זאת אלא תורה [ובאור החיים הק'] כתב שהכוונה זאת ואין בלתו].

ובקהילות שונות היה מנהגים לכבוד התורה ביום של "זאת חנוכה" ראה שו"ת משנת שכיר (מהדו"ת סי' י"ח) שהיה מנהג שעשו סיום הש"ס בזאת חנוכה, בהשתתפות כל בני העיר, והיו מתקנים תקנות לחזק בדברי תורה והיה קידוש ה' עיי"ש, ובעיר בעלז היה מנהג שבזאת חנוכה היה עושים הכנסת ספרים חדשים לבית הכנסת בלפידים ותזמורת בשיר ורגנים [ולעיל הבאנו מהליקוטי מהרי"ח שזאת חנוכה היא לגומרה של מצוה, ודייקא מצוה ששייכת לתורה].

ועם כח התפילה, שגדול כוחו בימי החנוכה ²⁸⁴, כמו שכתב השלה"ק שעל כן נסמך עמוד התפלה לחנוכה והתפילות במקום תמידים תקנום, גם בנרות כתיב להעלות נר תמיד עיי"ש

²⁸² ואע"פ שחכם מוזכר תמיד לפני נבון שמבין דבר מתוך דבר, ופה כתיב נבון וחכם, רק כשהדברים ברורין ומבוארין צריך את הנבון להבין, וכמ"ש לרמז "בני בינה" שבחנוכה מקבלים אור גדול, וצריך להיות מיד נבון, ולראות את הדרך אשר ילכו בה בימי החושך והרעב, כמו מי שהולך בחושך ביער, ורואה אור, מיד מבין דבר מתוך דבר, את הדרך אשר ילכו בה ודו"ק.

²⁸³ ומנותר קנקנים נעשה נס זה ענין להמשיך השפעה לאחר הזמנים כמו ערבה ואפיקומן אחרי החג, וזה מותר השמן עושה לו מדורה, להמשיך ההשפעה כנגד כולא שתא שה"י ופה"י עפימ"ש בנועם אלימלך שהלשה"ר של המן שלגוים גם יש חגאות, אבל אין להם לפניהם ואחריהם "דמפקא כולא שתא".

²⁸⁴ והגראב"ם הערני לדבריו של הלקח טוב (להגר"י ענגיל זצל"ה) שכתב (כלל ו' אות י"ד) בתו"ד "דקדושת חנוכה מתפשטת על כל המצוות", עיי"ש שדן לגבי תפילות חנוכה (ויש לעיין טובא בט"ז סימן תרפ"ב ס"ק ד' שהביא שיטה מהגהות מרדכי, שאם לא אמר עה"נ במוסף בשבת מחזירין אותו עיי"ש שדחה שיטה זו, אבל עכ"פ חזין מדבריו שהקדושה ממש מתפשטת אף שאין השבת מחייבת בעל הניסים, ודו"ק) והוסיף הגרמ"מ שליט"א לבאר וליישב קצת דברי הגמ"ר, ע"פ האמור בבואת יחזקאל מ"ו, א' "שער החצר הפנימית הפנה קדים יהיה סגור ששת ימי המעשה וביום השבת יפתח וביום החדש יפתח", מבואר שיש בר"ח צד דמיון לשבת שבשניהם השער הפנימי פתוח, והנה הגר"א במס' מידות ביאר דתיקנו י"ג השתחויות לעומת י"ג הפירצות שניסו היונים לפרוץ בחומות מגדלי, ועיין מהר"ל שיעקר הגלות והטומאה דיון שרצו להמשיך הקדושה דהיכל ולהוציאו בחוץ [גמטריא דיון הוא ס"ו, א' יותר מהיכל שהוא ס"ה] והוא ענין תרגום התורה שרצו להמשיך את קדושת התורה לחוץ. ולפי"ז מבואר היטב דקביעות על הניסים שייכת ביחוד לשבת ור"ח, דעיקר התנגדות יון הוא להמשכת קדושת ההיכל והמקדש,

דבה"ק²⁸⁵. **וביותר לכוון ולהתעורר בתפילת "והאר עינינו בתורתך"**²⁸⁶ וכמו שהיה מרבה מרן הגרש"ז זי"ע לעורר את התלמידים בימי החנוכה [ראה הליכות שלמה עמ' רצ"ו] וביותר בזאת חנוכה כמו שהאריכו בספרים הק'²⁸⁷, ונזכה לאורה זו תורה, וגדולה במקום אחד, וכדברי החידושי הרי"ם שחנוכה מסוגל להתפלל על עשירות "משמאלה עושר וכבוד.

ונזכה גם בעזה"ת, לקדש את בתינו וכל הליכותינו שיהיה בקדושה, וכמו שהאריך הגרש"ז א (בהליכות שלמה עמ' ש"ז) שזה היה המלחמה של יון שאפי' שהיו חכמים גדולים, אבל בהליכותיהם היו מושחתים מאוד²⁸⁸, וחכמת התורה אדרבה רק מי שיש בו יראת שמיים יש בו חכמה, ולכן האירה המנורה נגד השולחן, להורות שהתורה צריכה לזכך את האדם בכל! הנהגותיו עיי"ש [וברמז פתח, חלון, ושולחן²⁸⁹ הם שלושת המקומות בהדלקה] ונזכה לאור

וכיון שעיקר גילוי זה מתגלה בשבת ור"ח, נמצא שעיקר התנגדותם היה להארת שבת ומועד. וכן מבואר במטבע ההודאה דעל הנסים "ואח"כ באו בניך לדביר ביתך ופינו את היכלך וטיהרו את מקדשך והדליקו נרות בחצרות קדשך וקבעו שמנת ימי חנוכה אלו להודות ולהללך לשמך הגדול", הרי שקביעות ההודאה היא על עצם העמדת הדביר על מכונו, וחזרת קדושת ההיכל וטהרת המקדש למקומם. ולפי"ז מבואר הטעם שהזכרת על הניסים מעכבת ביותר בשבת ור"ח, דעצם קביעות תקנת הודאה בחנוכה מחייבת הודאה מיוחדת לשבת ור"ח, ששם נעוץ עיקר נצחון החשמונאים על היונים, שלא פגעו בשער הפנימי הנפתח בשבת וראש חודש, שהוא שורש הארת המקדש, וחז"ל שיערו שהאופן ליחד הודאה לשבת ור"ח אינו בתוספת אזכרה בעל הניסים, דאדרבה זהו עיקר המטבע דעל הניסים וכו"ל, אלא בזה שיתקנו שאזכרת על הניסים תעכב בשבת ור"ח יותר משאר ימי החול, יהיה ניכר יחודם של שבת ור"ח בעצם קביעות ההודאה עכ"ד.

²⁸⁵ וכתב בספר דברי חיים עניני חנוכה (עמוד כ"ה ע"ג ד"ה והלכתא נר חנוכה משמאל) וז"ל "בחנוכה שאז מתפשט האור למרחוק, לקרב רחוקים מאד עת התעוררות **מאד מאד**, אפילו לפחותי ערך לבקש על נפשם, ומתחננים הושיעה המלך".

²⁸⁶ וראה בשערי תשובה (סו"ס תרצ"ז) בשם הבית אפרים לפרש "והאר עינינו בתורתך", הכוונה שתאיר עינינו ע"י תורתך הקדושה, שהמאור שבה מחזירנה למוטב. וידוע מה שביאורו "להשכיחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך" שמכיון שגרמו לשכחת התורה, ממילא היה להם את הכח של להעבירם מחוקי רצונך, שלא היה את המאור שבה מחזירנה למוטב. וראה בבת ענין (חנוכה) בענין המאור שבה. [ולעיל פרשת וישלח הבאנו מדברי הקובץ מאמרים בענין זה].

²⁸⁷ וראה בס' בית אהרון (בדף מ"ח) חנוכה, שע"י אמירת תהילים אפ' לצאת מן כל המעיקין בכלל ובפרט, ומכל השטותים עיי"ש [וחנוכה שמן חכמה] ואם אומרים כל התהילים ברציפות אז זה שובר הדינים כמו שכתב בשו"ת המהרש"ם (ח"ב סי' רס"ד) בשם הבעש"ט עה"פ מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהילתו" שאם אומרים כל תהילות ה' זה ממלל [מל' שבירה] גבורות, עיי"ש שנתן עצה לקהילה שהיו שם צרות, שיאמרו את כל התהילים בלי הפסק.

²⁸⁸ כידוע המעשה מאריסטו גדול הפילוסופים, אשר הרמב"ם העיד עליו באגרת לרבי שמואל אבן תיבון (כמובא בקובץ מאמרים לרבי אלחנן) "שהגיע עד למטה משכל הנביאים", ונתפס עושה מגונה מאוד ואמר "כעת אינני אריסטו".

²⁸⁹ ושמעתי בדרך רעיון, לבאר במה דנקטו חז"ל יניחו על "שולחנו" עפ"י דברי המהרש"א [שבת כ"א] דנקראים ימים אלו ימי חנוכה ע"ש חנוכת המזבח וכו', וממילא הרי בזמן שאין בית המקדש קיים שולחנו של אדם מכפר עליו, ממילא אם אין אפשרות לעשות פירסומא ניסא בפתח או חלון, מניחו על שולחנו.

חדש על ציון תאיר, ולבנין ביהמ"ק, אז אגמור, בשיר מזמור חנוכת המזבח במהרה בימינו, אמן כן יהי רצון.

נשמח לקבל הערות 0504109345 ytreger@gmail.com

דברים שנאמרו בליל שבת קודש פרשת ויגש ה' טבת ה' תשע"ב לפ"ג

בבית המדרש נתיבות שלמה ירושלם עיה"ק תובב"א, עם הוספות תשע"ג.

בפרי צדיק פרשת ויגש [אות י"ז] להכהן מלובלין זי"ע הביא בשם הרה"ק מאיזביצ'ה זי"ע²⁹⁰ ששמו של פרשת "ויגש" מרמז על "בכיה וצעקה" עכ"ל. ומצינו בפרשה צעקה של יהודה שנזדעזע כל ארץ מצרים, ומבואר בחז"ל ששמעו את קולו ארבע מאות פרסה, ובמדרש הביא שחושם בן דן ג"כ צעק, ויוסף צעק הוציאו כל איש מעלי. והבכיה של יוסף הצדיק ויתן את קולו בבכי, ויוסף הצדיק בכה על צוארי בנימין, ובנימין בכה על צואריו, ויבכו עמו השבטים, והבכיה של יוסף על יעקב, אוי לנו מיום הדין.

חודש טבת. ח' וט' וי' בטבת

כתב הזוה"ק, ותצפנהו שלושה חדשים שיש ג' חודשים שהם חדשים קשים ירחין דעשיו, חודש טבת, תמוז ואב. ובפי' הגר"א לספר יצירה (פ"ה) כתב "רוגז בטבת שבו סמך מלך בבל על ירושליים, והוא הקשה מג' החודשים הקשים", ולפימ"ש להלן בעזה"י יש לבאר ד"ז²⁹¹.

והימים ח', וט', ועשרה בטבת, הם ימים קשים ביותר, כמו שכ' בסליחות "ירח טבת מאוד בו לקיתי", "בשלושה מכות בחודש הזה הכני".

בשו"ע (סימן תק"פ) מנויים כל הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו, וראוי להתענות בהם, ולשון הטור "כתב בה"ג אלו ימים שמתענין בהם מן התורה", ופי' בב"י דאע"ג דמתקנת חכמים הם, קרי להן מה"ת, לומר שיש להיזהר בהם כמו בשל תורה" ובב"ח פי' "דכיון שמ"ע מה"ת לזעוק ולהריע על כל צרה שלא תבוא שנאמר וכי תבואו מלחמה וגו' והריעותם בחצוצרות, וכמ"ש הרמב"ם ריש פרק א' מהל' תענית"²⁹².

²⁹⁰ יומא דהילולא השבוע, ז' טבת.

²⁹¹ ובספה"ק האריכו שמה חל חנוכה בתחילת חודש טבת, זה ממתיק קצת את הדינים של החודש, ראה שפ"א, שם משמאל ועוד.

²⁹² ויצוין שמנהג בעלז לא לעשות נישואים בימים אלו.

וכתב הא"ר בשם הכלבו שמי שמתענה בהם, יש לו חלק לעולם הבא.²⁹³

וכתוב שם בסעיף ב': ח' טבת תורגמה התורה ליוונית והיה חושך בעולם ג' ימים, ובמקו"ח [להחיות יאיר] כתב שבח' טבת וט' תמוז ראוי לכל יראי ה' להתענות בהם יותר משאר הימים שמנויים בשו"ע שם, ובמ"א סי' תקמט כ' כן על ט' תמוז.

ובדרך הדרוש י"ל דהנה האריכו למה נהיה חושך ע"י התרגום ליוונית, וביערות דבש ובחת"ס דרשות כתבו, דהרי בתורה דורשים מכל תיבה תג וקוץ, וגם יש פסוקים שאין להם הכרע איך לקרוא אותם וכדו', וכשתירגמו את התורה יש רק את תרגום המילה ותו לא²⁹⁴, וזה החושך שלושה ימים עיי"ש.

ואפשר לומר בדרך רעיון, דלפי"ז אפשר להבין מה שכ' בתרגום בדברי הימים (א, י"א, כ"ב) עה"פ "ובניהו בן יהוידע הוא הכה את שני אריאל, והוא ירד והכה את הארי בתוך הבור ביום השלג", ובתרגום שם דלא הוי דיכמא לא במקדש קמא ולא במקדשא תנינא, ותבר גזיזא דברדא ותני ספרא דבי רב ביומא זוטא דסתוא בעשרה יומין בירחא דטבת!! וכ"ה בגמ' ברכות דף י"ח ע"ב. ומה השייכות ל' טבת, רק לפי"ד היער"ד וחת"ס, בניהו בן יהוידע רצה לתקן את החושך של שלושת הימים, ודרש ביום ההוא כל תורת כהנים, כולו דרשות חז"ל²⁹⁵.

ובט' בו לא נודע הצרה שאירע בו, וכתב במג"א שבסליחות כתוב שעזרא הסופר נפטר בו, וכן במלבושי יו"ט על הלבוש שם, ובט"ז כתב "תימה גדולה למה כ' המחבר שלא נודע, והרי בסליחות מבואר שנפטר עזרא הסופר וצ"ע רב" עכ"ל, וכן בסידור יעב"ץ שער יכניה שער י"א. והאריכו בספה"ק לבאר למה מיתת עזרא הסופר הוא יותר תענית משאר צדיקים.

ויש שפי' עפ"י המבואר בגמ' מגילה ט"ו ע"א יש מ"ד שעזרא הוא מלאכי (ובתוס' יבמות פ"ו ע"ב כ' שקיי"ל! שעזרא הוא מלאכי, וכן הוא בתרגום מלאכי "מלאכי דמיתקרי שמיה עזרא הסופר", ועיין במהר"צ חיות שם) ומלאכי היה הנביא האחרון, שאחריו נגמר תקופת הנביאים, ובסיום של מלאכי כתוב "זכרו תורת משה עבדי" מכיון שכבר לא ישמעו דברי הנביאים.

²⁹³ ויש לציין לדברי הרמב"ם בפ"ג מהלכות תשובה הי"א "הפורש מדרכי ציבור אע"פ שלא עבר עבירות, אלא נבדל מעדת ישראל ואינו עושה מצוות בכללן, ולא נכנס בצרתן ולא מתענה בתעניתן, אלא הולך בדרכו כאחד מגויי הארץ, וכאילו אינו מהן אין לו חלק לעולם הבא" וממילא מובן שמי שצם בימים של צרת ישראל, יש לו חלק לעולם הבא.

²⁹⁴ ומרגלא בפומיה דאאמו"ר שליט"א דברי הכת"ס בפרשת נשא, "כה תברכו" שברכת כהנים צ"ל בלשון הקודש, והק' בתוס' למה דווקא ברכת כהנים ולא ברהמ"ז, וכ' הכת"ס שבברכה יש הרבה כוונות, 'ברכך בממון, בבנים, חניה, חן וכדו' וכל זה אם נאמר בלשה"ק, אבל בלשון אחר אין לו אלא פי' אחד עיי"ש.

²⁹⁵ בקיצור, תבר לגזיזא, לשבור את הדין, שלג, ברד דין, כמ"ש בפירקי דר"א (פ"ג) נטל שלג מתחת כסא הכבוד, וברא את העולם, ברא במידת הדין, ואכמ"ל.

וביערות דבש בדרשות של ט' טבת, האריך בפטירת עזרא שכ' בחז"ל (סנהדרין כ"א ע"ב) שראוי היה ליתן התורה על ידו כמשה רבנו, ובפטירת משה רבנו כ' ולא ידע איש את קבורתו, וכן בפטירת עזרא לא נודע.

ובדרשות חת"ס על ח' טבת²⁹⁶ ג"כ האריך ב"לא נודע", וכי השו"ע לא ידע מזה, והאריך בזה בכמה דרכים.

ובדרך חידוד י"ל לפימ"ש החת"ס שמראש השנה עד עשרה בטבת יש צ"ח ימים כנגד צ"ח קללות, וא"כ בט' בו פטירת עזרא הסופר שכתוב אחר הקללות גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתובה, זה מיתת צדיקים, לא כתובה, לא נודע.

ובברכי יוסף כתב שהמחבר לא רצה לפרש שהתענית בגלל פטירת עזרא הסופר, דאי התענית משום עזרא לכתבו בהדיא בט' בו על שמתו עזרא ונחמיה, כדרך שכותבין בכל יום על מה, אלא מדכתב סתם יש סוד בענין, וכן משמע באורחות חיים סי' כ"ג שכ' "בט' בו לא כתבו אבותינו על מה ונסתר הסוד, ובו ביום מת עזרא הכהן ונחמיה בן חכליה וכצ"ל בכלבו, ונסתר הסוד עיי"ש"²⁹⁷.

ויש שרצו לומר שלמחבר לא היה לפניו הסליחות מאשכנז, שכ' שם שבט' בטבת נפטר עזרא הסופר, ולכן כתב לא נודע הצרה. אבל זה אינו, כי ברמ"א בפ"י מחיר יין למגילת אסתר, הביא ד' הבה"ג שבט' בו יש תענית ולא נודע, והרי לפני הרמ"א היה סליחות של אשכנז, ומ"מ כתב שלא נודע.

ושו"ר שבסליחות של עדות המזרח בסליחה השניה "אז בבוא יום" מבואר בהדיא שעזרא נפטר בעשרה בטבת "ביום צום ענותינו תחזה וכו' יום הזהרת כתב לך את שם היום וכו', וגם בו נאסף עזרא הכהן והסופר", ומיושב קושית הט"ז שאכן למחבר היה סליחות שכתב בהן שנפטר בעשרה בטבת (ודלא כהסליחות דאשכנז), ושוב לא נודע הצרה של ט' טבת, ובשלשלת הקבלה כ' ו' שנים לבנין הבית השני מתו חגי זכריה ומלאכי הנביאים י' טבת, וכ"כ בספר היוחסין לר' אברהם זכות (עמוד ז) אז נפטר עזרא הכהן בעשרה בטבת וכו'.

והרמ"א שם כתב שהתענית של ט' טבת **"שלא נודע בו הצרה" הוא על זה שאסתר נלקחה בחודש העשירי למלך אחשורוש, וזה מיתת אסתר** (וכן במקו"ח להחוות יאיר הביא את דברי הרמ"א שבט' בטבת זה פטירת אסתר) ויש להעמיק בד' הרמ"א, וצ"ל שמיתת אסתר הכוונה

²⁹⁶ אדוננו החת"ס זצ"ל היה כל שנה ושנה דורש בימים אלו על החורבן, וכן היה מספיד צדיקים שנפטרו בימים ההם.

²⁹⁷ ולא הבנתי איך אפשר לפרש כן בד' הכלבו, שהרי כתב במפורש, שמצא שהסיבה לצום הוא מיתת עזרא.

שנלקחה לאחשורוש (ומבואר במדרש) (שוחר טוב פרק כב' שאסתר בכתה ואמרה שרה זקנתי נלקחה ללילה אחד וה' עשה בו נגעים, ואני נלקחת למלך אחשורוש) ואח"כ היה כאשר אבדתי אבדתי,

והרי"ט העיר בזה דאולי י"ל דבגמ' מגילה דף ז' מבואר דלא רצו לכתוב "מגילת אסתר" קנאה את מטילה עלינו וכו' ואמרה הרי כתובה אני בספרי מלכי מדי ופרס, וממילא אולי לא רצו לכתוב שזה הצרה אירע, שנלקחה למלך אחשורוש.

ויש שפי' (בפי' תו"ח על מגילת תענית, וס' העיבור עמ' 109 ועוד) שאותו האיש נולד בט' בטבת, וזה הצרה הגדולה, ומפני פחד הגויים והצנזור לא יכלו לכתוב מפורש. והגרמ"ש שליט"א האריך שכל הדברים האלו שורש הצרה אחד הוא, שתרגום התורה ליוונית ועזרא הסופר שהכתב האשורית נשתמשו בו לחול, ולידת אותו האיש, הכול מסירת התורה לקליפות רח"ל, חושך ג' ימים, והאריך בזה [ואולי גם לקיחת אסתר למלך אחשורוש שיך לזה] ובהגהות ברוך טעם על השו"ע כתב עוד טעם על הצרה שאירע בו עיי"ש.

וראה בחת"ס דרשות [ח"א עמוד ק"ג] "בואו וראו דבר נפלא שחגי הנוצרים נופלים בחודש אבילות של ישראל, חודש טבת וכו' ובחודש אדר וניסן שמתחילין ימי צמיחת גאולתנו בזה ג' ימים אחר המולד מתחילין העינוי שלהם, ולאוּם מלאּם יאמץ" עיי"ש דבה"ק.

שבת שקודם הצום

בשו"ע סי' תק"נ (סעיף ד) כתב "בשבת שקודם לצום מכריז הש"ץ הצום, חוץ מצום ט' באב, צום כיפור, וצום פורים וסימנך אכ"ף עליו פיהו (ומנהג האשכנזים שלא להכריז שום אחד מהם)".

ומקור הדברים הם דברי האבודרהם שמובאים בב"י וז"ל "בשבת שקודם הצום אחר קריאת ההפטרות קודם אשרי, צריך שיכריז הש"ץ להודיע להקהל באיזה יום יחול הצום, ואומר אחינו בית ישראל שמעו, צום פלוני יום פלוני, יהפוך אותו הקב"ה לששון ולשמחה כמו שהבטחנו בנחמות ונאמר אמן" וכתב בד"מ "ואין המנהג להכריז בשום אחד מהן" ובפשטות היינו מבינים שהאבודרהם והב"י כתבו מנהג שבצומות שאין ידועים כל כך, יש להודיע להקהל באיזה יום הצום, והרמ"א ס"ל שאין כזה מנהג.

אמנם אדוננו הגר"א [והובאו כל דבריו בהגהות הגאון בעל ברוך טעם על השו"ע!! וכן הערוך השולחן העתיק כל ד' הגר"א, ובמ"ב לא הביאו] כתב דברים נפלאים לפרש מחלוקת השו"ע והרמ"א וז"ל "כיון דברצו תליא מילתא ואינן קבועין ונמשל לתקס"ב סעיף י"ב, אבל תענית אסתר קבוע הוא כמ"ש הרמב"ם דברי הצומות וזעקתם וכד' הראב"ד, ועל ד' הרמ"א כ' הגר"א "דכבר קיבלו עליהם כנ"ל", וכוונתו דהטור הביא דברי הרמב"ן שהביא ד' הגמ' בר"ה, קרי להו צום וקרי להו ששון וכו' בזמן שבית המקדש קיים ששון בזמן דאיכא שמד וליכא שלום צום, והאידנא דליכא שמד וליכא שלום, רצו מתענין רצו אין מתענין וכו' והאידנא רצו ונהגו להתענות לפיכך אסור לפרוץ גדר²⁹⁸ עיי"ש, וא"כ מבואר כוונת הגר"א שהיות וצומות אלו צריכים קבלה ורצון, לכן יש להכריז בשבת על הצום ובזה מתקיים הקבלה, והרמ"א סובר שהיות וקבלו עליהו כבר הוי קבלה ואין צורך להכריז.

והנה בסעיף א' כתב השו"ע "הכול חייבין בארבע צומות הללו ואסור לפרוץ גדר, וכ' שם הגר"א "ר"ל דאע"ג דליכא צרה רצו מתענין וכו' ועכשיו כבר רצו וקבלו עליהו! ואסור" עכ"ל, ולכאורה קשה שכאן מבואר בדעת המחבר שכבר קיבלו עליהם [כדעת הרמ"א] וא"כ מדוע סובר המחבר שצריך להכריז וצ"ל דכוונת הגר"א שאסור לפרוץ גדר ולא לקבל, אבל קבלה צריך, ואם ננקוט כד' הגר"א אם יהיה ציבור שלא יכריזו לא יהיה לפי המחבר שם תענית עליהם, ואף אם נימא דלא תליא בבית כנסת, רק בציבור, ואולי תליא בעיר [וראה בהג' מהר"נ שפירא שהודפסו בטור שכ' בע"א שלא תליא ברוב ישראל רק ברוב ציבור] אמנם בזמננו הספרדים לא מכריזים בצום גדליה, וא"כ לד' הגר"א אין להן שם תענית, ולא יוכלו לקבל עליה לתורה²⁹⁹, והוא חידוש גדול.

ונראה שגדולי רבני ספרד פי', שהכוונה באבודרהם שזה מנהג גרידא להכריז, וכנ' שצום גדליה כו"ע ידעי שזה אחרי ראש השנה, אבל אין זה בגדר קבלה, אבל הרי בגר"א פי' שמה שכתב האבודרהם ש"צריך להכריז" שזה חיוב והוי קבלה, וכמו שציין לסי' תקס"ב שכ' שם "תענית שגזרו על הציבור אין כל יחיד צריך לקבלו בתפלת מנחה, אלא ש"ץ מכריז התענית והרי הוא מקובל" עכ"ל השו"ע, ובט"ז שם הביא מתענית בה"ב שמכריזים בשבת [וזה הסיבה שאין מכריזים אם ר"ח חל בשבת, או אם יש חתן בבית הכנסת כי ההכרזה היא כמו קבלת תענית] וא"כ זה ממש קבלה, ואולי צריך לדחוק בדברי הגר"א שאין כוונתו שזה ממש קבלה,

²⁹⁸ ויצוין שבטור הנדפס מחדש "טור המאור" יש כותרת לכל סימן [ובכרך המבוא כתבו שכותרות אלו מד' רבנו הטור בעצמו] והכותרת של סי' תק"נ הוא "שלא לזלזל בצום י"ז תמוז, ג' תשרי, ועשרה בטבת, ודו"ק.

²⁹⁹ וכמו ששמעתי כע"ז על הגר"ר שליט"א שפעם רצו לו לתת עליה בי"ז בתמוז ואמר להם שלא יתנו לו עליה, וכשנשאל האם הוא צם השיב בחיוב, ואז נשאל א"כ למה לא רצה שיתנו לו עליה, ואמר שחשש אולי הוא חולה שאין בו סכנה שכ' הגר"ח (בסטנסיל) וכ"מ במ"ב שבארבע תעניות אין זה קולא שלא חייב לצום, רק מלכתחילה לא גזרו תענית על חולה שאין בו סכנה, וא"כ אפילו שהוא צם, אבל אולי אין לזה שם צום (דהרי לא קיבל עליו את הצום).

רק כך היתה לפני שנהגו כולם להתענות וממילא נשאר המנהג להכריז, אבל אין נראה שזה כוונת ד' הק', וצריך לעיין היטיב בד"ז.

צום שחל ביום א' לענין מלוה מלכה

ונראה דבהאי שתא שחל עשרה בטבת ביום א', אין לבטל סעודת מלוה מלכה במוצ"ש [אף למי שנוהג לצום מעל"ע כמ"ש השעה"צ בסי' תק"נ סק"ט בשם א"ר בשם השל"ה דבעל נפש צריך להפסיק בהן מבעוד יום] וכידוע מהגר"א שאמר לאשתו שקיבלה ע"ע תענית הפסקה, ושלח לה שתאכל סעודת מלוה מלכה, ועדיף מתענית הפסקה [ראה מעשה רב עמ' קס"ט] והחיי אדם כ' בכלל ח' בסעיף ג' "ואשרי למי שמקיים בפת, ולמי שא"א לו לאכול פת, עכ"פ יאכל מיני מזונות וזהו חוב גמור".

וילה"ע דהמ"ב לא העתיק את לשון החיי אדם, וכ' בסי' ש' ס"ק ב' "ודע דמ"מ סעודה זו אינה חובה כמו סעודה ג' וזהו רק מצוה בעלמא" (ובשעה"צ ס"ק ח' דכ"כ הגר"ז) וראה ברב פעלים (ח"ג סי' כ"ה) שכ' דלא כהגר"ז, וממילא כ' שם לא להתענות במוצ"ש עיי"ש. ושור"ר שהגאון רבי אביגדור נ. שליט"א [בס' ירושלים במועדיה עמ' קע"ג] הביא שהגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זלל"ה היה צם כל התעניות מעל"ע, ומסתפק שם אם נהג כן כשחל ביום א' וביטל סעודת מלכה, או לא.

ויל"ע דאולי אם אוכל ס"ש לתוך הלילה ומקיים בזה מלוה מלכה לד' הא"ר סי' ש' סק"א [מובא בבה"ט] ונקרא עדיין מתענה מהלילה, אבל לכאורה אינו יכול לאכול בלילה אם רוצה להתענות מעל"ע ופשוט, וממילא יעשה כמו שכ' השל"ה [מובא בא"ר ובשע"ת שם] שמי שמפסיק מבעוד יום, יטרח להכין סעודה זו לאחרים, גם ילמד דינים ומאמרים השייכים לסעודה זו.

וגם הנוהג לאכול מאכלי בשר בסעודת מלוה מלכה, וראה שע"ת תקנ"א ושד"ח אם מותר לאכול בתשעת הימים בשר במלוה מלכה [או מטעם שחביב עליו הבשר, כמו שכ' הא"ר סי' ש' סק"א בשם פסקי תוס' "יהדר לאכול מין מאכל שתאב אליו ביותר אע"פ שהוא ביוקר, ואם הוא תאב לאכול מינים הרבה יהדר אחריהן כפי יכולתן" והובא בבה"ט שם, שיאכל במוצ"ש מאכל החביב עליו ביותר (וראה בבה"ט ס' ש' סק"א)³⁰⁰, לכאורה אין לו למנוע מעצמו בסעודה זו בבשר, אף לנוהגים שלא לאכול בשר וכדו' בליל הצום כמ"ש בסדר היום (עמ' קמ"ח) "מנהג אנשי מעשה שלא לאכול בשר ויין בלילה שלפני התענית, כדי להתענות ולהתאנח על הצרות", והובא בליקוטי מהרי"ח (חודש סיון) ובכפה"ח סי' תקס"ד סק"יב

³⁰⁰ וראה מע"ר [עמוד קס"ח] שאדוננו הגר"א היה אוכל במלוה מלכה צנון שהיה חביב עליו.

שמי שיכול שלא יאכל בשר ולא ישתה יין לפני התענית, וכן באורחות רבינו ח"ב (עמוד קמ"ח) ועוד³⁰¹ דמלוה מלכה עדיף טפי.

וכן מי שרוצה לרחוץ בחמין במוצאי שבת [חמין במוצ"ש מלוגמא פירש"י שבת קי"ט ע"ב "לשתייה ולרחיצה"³⁰²] ומחמיר ע"ע העינויים מבעוד יום, יש לדון אם יחמיר ע"ע במוצאי שבת. וכבר האריכו בבי מדרשא, במי שאוכל בלילה, האם יש ענין לבע"נ להחמיר בשאר עינויים, דלכאורה מד' המ"ב הנ"ל משמע דיש ענין, ובפוסקים לא נראה כן ואכמ"ל.

בכית יוסף ובנימין על חורבן בית המקדש, והשייכות לעשרה בטבת

השלה"ק ייסד לנו, שמאורעות הזמן תלויים ומישך שייכא לפרשה. בפרשה כתוב [מ"ה, א, וי"ד] ולא יכול יוסף להתאפק וגו' ויפול על צוארי בנימין, ובנימין בכה על צואריו, וברש"י הביא ד' חז"ל בגמ' מגילה ט"ז ע"ב [וכ"ה במדרש צ"ג, י"ב ובזוה"ק] ויפול על צוארי בנימין אחיו כמה צוארין הוו ליה לבנימין, אמר רבי אלעזר בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ולהיחרב, ובנימין בכה על משכן שילה שעתיד להיחרב (וברש"י שם ל"ג כמה צוארין היו לו שכן דרך המקרא לכתוב צוארי בל' רבים ועיין במהרש"א) וברוקח (שכל דבריו דברי קבלה) כתב גימטריא ויפול על צואריו=על שני המקדשים.

וביהמ"ק נמשל לצוואר כמו שכתוב במדרש שה"ש (פרק ז) "צואריך כמגדל השן" [וראה ברכות דף ל ע"א, וראה גם סנהדרין צד ע"ב מלך אשדור יגיע עד צוואר] ופי' רבנו בחיי, וכן המהרש"א, שביהמ"ק נמשל לצוואר כמו שהצוואר בגובה של אדם והודו, כן ביהמ"ק בגובה א"י, והודו של אר"י. ובחת"ס בכ"מ וכ"ה בשפ"א [ויגש תרנ"ו] וכן בשם משמואל בשם האבנ"ז, שביהמ"ק נקרא צוואר כמו שהצוואר מחבר הגוף אל הראש, כך מתחברים בני ישראל אל אביהן שבשמיים בכח המקדש.

והחת"ס מוסיף שגלות האחרון נמשל לחזיר כמו שכתב המדרש, וכמו שלחזיר אין צואר, כך הטומאה של מלכות אדום היא רח"ל ממש בתוך בני ישראל (ובסוף הגלות כשהגלות מתגברת כמו שכתב הגר"א דהוי כצירי לידה, עינינו רואות איך שהטומאה ממש בתוכם) עיי"ש [והחת"ס בפרשת תולדות (כו,מ) כ' כע"ז שלעתיד לבוא נהיה בבחינת דג שאין לו צואר עיי"ש].

³⁰¹ וראה מ"א סי' תק"פ ס"ק ח' לגבי אכילת בשר ויין בלילה שלפני ב' וה' עיי"ש, וברמ"א יור"ד סי' קפ"ה ס"ד ובפתחי תשובה שם.

³⁰² ובחת"ס עירובין דף ל"ט הקשה דלמה לא יטייל אדם על פתח המדינה כדי להיכנס למרחץ והרי הוי לצורך מצוה, חמין במוצאי שבת, וא"כ הוי חפצי שמים להמתין על המרחץ עיי"ש.

וי"ל דאולי זה עוד מקור לאכילת דגים בשבת קודש, (כמו שכתב המ"א והובא במ"ב ועוד) שיש לאכול בכל השלוש סעודות דגים! וכ' בשם האריז"ל וכ"כ בחרדים, ובסידור הרב זל"ה ועוד שביותר יש להיזהר לאכול דג בסעודה זו "בסעודה שלישית" מבשאר סעודות, וי"ל דהיינו משום ששבת הוא מעין עולם הבא, וביותר סעודה שלישית שהוא כנגד שבת דלעתיד לבוא כמו שכתב הטור, ממילא ביותר יש לאכול בו דג, כי לעתיד לבוא השכינה בתוכם כמו דג.

ויש להוסיף לדבריו שזה השייכות להפטר של הפרשה [יחזקאל פרק ל"ז] שכל הפרק מיירי בגאולה העתידה, ואתה בן אדם קח לך עץ ויוסף, עשרת השבטים מתחברים והיו לאחדים בתיקון השלם, ומסיים הנביא "והיה משכני עליהם והייתי להם לא' וגו' בהיות מקדשי בתוכם לעולם" ופירש המלבי"ם שם שהשכינה תהיה בתוך ישראל, ולא יצטרכו לקדושת הארון והמקדש וכו' והם יהיו ממש מרכבה לשכינה, שהם בעצמם יהיו הבדים והארון והמקדש, והמקדש יהיה רק בעבור שידעו הגויים שה' מקדש ישראל עיי"ש דבריו הנפלאים, והן הן הדברים שכשיוסף בכה על החורבן מכיון שלא ה' בתוכם, ולכן היה מציאות שיחרב בית המקדש.

והגרמ"ל שליט"א הוסיף שבזה מבואר [שמואל א', ד פסוק י"ח] דכשאמרו לעלי שהארון של משכן שילה נלקח "ויהי כהזכירו את ארון א' ויפול וישבור מפרקתו" ופרש"י עצם הצואר, שכשאמרו לו שנלקח הארון נשבר הצואר שהוא החיבור וכמ"ש [ולהלן הבאנו מדברי החת"ס שכל קדושת משכן שילה היה מכח עלי עיי"ש] וכן ביאר לפי"ז דעשיו ראה את יעקב ונשכו בצוארו כמ"ש רש"י, כי זה הוויכוח בין יעקב ועשיו, שעשיו אומר שאין חיבור בין עוה"ז שמרמז על "הגוף", לבין "הראש" שמרמז על עוה"ב, ויעקב מחבר שני עולמות, ולכן נשכו בצוארו.

והמפרשים האריכו למה בכו עכשיו יוסף ובנימין על החורבן (ראה יפה תואר על המדרש ודברי דוד להט"ז סימן שיחזרו מהגלות ע"י בכיה עיי"ש כאן) ובשפ"א ויגש תרמ"א כ' דברים נפלאים "ענין הבכיה דרשו על החורבנות, ומה השייכות לכאן, ויתכן לומר עפ"י הל' הפסוק ולא יכול יוסף להתאפק, כנראה שהיה מן הצורך לעוד לעכב עצמו, ואם היה ביכולתם לתקן לא היה הגלות והחורבן כאשר חכמים הגידו, שהכול נמשך מן השורש וכו' ולכן הרגיש יוסף מיד שיהיו החורבנות, והרי זה המעט שנשאר מהתיקון, אין אנו יכולין לגומרו בדורי דורות, ומזה יש לבחון גודל עבודת האבות והשבטים עכ"ל. ובעזה"י להלן נוסף לזה באור.

חורבן שילה

והנה בגמרא מגילה הנ"ל [וכמובא ברש"י] מבואר שבנימין בכה על חורבן שילה, ובפשטות הדברים ששילה נחרבה, וכ"ה בזבחים קי"ח חרבה שילה, וכן ביומא דף ט' מפני מה חרבה שילה, וכן ברש"י בכ"מ [תהילים עד פסוק ח' "פלישתים החריבו שילה, נבודכנצר החריב בית ראשון, רומיים החריבו בית שני"] וכן ברמב"ם הל' בית הבחירה (פ"א ה"ב) "וכשמת עלי חרבה". והנה המהר"ץ חיות שם במגילה הק' מה מקום היה לו לבנימין לבכות הרי ע"פ התורה היה לו להיחרב, ועיקר מצות התורה שיבנה המקדש כו' ומה שאמרו שנחרב שילה לק"מ דהכוונה על העיר וצ"ע ג. וכן הק' בשו"ת מהר"צ חיות (ח"א סי' ז).

והנה מלבד שי"ל ששילה נחרבה והיה המשכן בנוב וגילגל, וא"כ היה מקום לבנימין לבכות על שלא זכה יוסף להשלים המשכן שילה [עם כל הרואה מכוחו של יוסף כמבואר בגמ' יוסף ששלט בעינו, ונחרב בגלל גילוי עריות כמבואר ביומא דף ט'] עד בנין בית המקדש נב' שנה, הרי לא נגמר כדבעי, רק נחרב ונלקח ארון בית ה' ונהרגו עם רב [וביפה תואר במדרש כ' שאכן הכוונה שבכה על זה שנהרגו עם רב מישראל]

אמנם בעיקר הענין ידועים דברי החזו"א בקדשים סי' מ"א שכ' שלא מצינו שנחרבה שילה רק נעתקה השכינה ממקומה עיי"ש וציין לירמיה ז, יב. וראה בדרך חכמה בהל' בית הבחירה פ"א ה"ב ועוד. ובאמת כבר כתב קדמו החתם סופר בשו"ת חיו"ד (סי' רס"ד) "וכן נ"ל בחומת שילה שלא מצינו שפלישתים נכנסו כלל ונתצוה, אלא שנשבה הארון ומי נתן חומותיו וכו' אע"כ מכיון שבאו פלישתים נתחלל והותר לעשות וכו' וכן בחי' על מס' ע"ז דף מ"ו כ' החת"ס "בחורבן שילה לא באו גויים אל היכל ה' כלל", ובדרושים חת"ס כ' בח"א עמ' צ"א [ויבך על צואריו עוד, שיעקב בכה יותר מיוסף כי יוסף בכה עלך חורבן בית המקדש שנרמז במיתת רחל וריחוק הירח כידוע, ויעקב בכה על חורבן שילה, והנה כתיב "ויטוש משכן שילה, אוהל שיכן באדם" ר"ל כי חורבן שילה עצמו לא היה חורבן כי לא שלטו בו ידי גויים, אך ישראל גזוה, והיה ראוי שיתבטל כדי שיבנה בית עולמים, אך עיקר חורבנו היה מיתת עלי הכהן הכה"ג שעל ידו היתה השראת השכינה אז והיינו אוהל שיכו באד"ם דייקא, וה"נ בכה יעקב על מיתת צדיק עלי הכהן, והוא קשה יותר משריפת בית אל' והיינו בכה "עוד", יותר מבכיית יוסף הצדיק עכ"ד.

ומבואר מדברי החתם סופר שעיקר חורבן שילה היינו פטירת עלי הכהן, שעליו נאמר "ונר אל' טרם נכבה" [ונפטר בן צ"ח שנה כמ"ש בס' שמואל, וברמז דרמז הקללה הצ"ח "כל מכה וכל חלי זו מיתת צדיקים"] ובשו"ע בהלכות תענית צדיקים בסי' תק"פ סעיף ב' כ' בי' באיר מת עלי הכהן ושני בניו ונשבה ארון ה', ובשו"ע לא הזכיר חורבן שילה שהיה באותו יום כמבואר בסדר עולם רבא רפי"ג "ויום שמת בו עלי ויטוש משכן שילה וימאס באוהל יוסף וכו', ולדברי

החת"ס והחזון איש א"ש, כי חורבן של שילה אין הכוונה שבאו גויים והחריבו, רק פטירת עלי הכהן, ונשבה ארון אל', זה חורבן שילה והצער שמחמתה יש תענית צדיקים [וזה כמו חורבן נוב וכו'].

והגר"ח ז"ק שליט"א העיר מדברי התו"י ביומא דף מ"ד ע"א, שמבואר דרך ע"י הארון היה לו קדושה, וממילא ע"י שנשבה שוב לא היה לו קדושה, וראה מה שכתב במנחת חזקיהו מנחות כ"ז ע"ב.

והנה ממילא מובן שבנימין בכה אז על חורבן שילה, כי אם חורבן שילה זה מיתת עלי הכהן וכדברי החת"ס, הרי הריגת הצדיקים עשרה הרוגי מלכות, ותשפוכת הצדיקים ותמצית הדמים תראה בפרגודך זה הרי בא מכח החטא של מכירת יוסף הצדיק ולכן בכו אז [כמו שבכו על חורבן ביהמ"ק שבא מכח מכירת יוסף הצדיק כמו שביארו המפ' שהרי החורבן של בית המקדש משנאת חינום, והחטא יוסף הצדיק הוא שורש כל החטאים עם חטא העגל, וידוע דברי המשך חכמה במה שביאר "כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון" דיש שני חטאים לדורות, חטא העגל, וחטא מכירת יוסף וזה מחלן לשבטי ישורון"³⁰³, וביותר אם כנים הדברים שהתגלות של יוסף עם השבטי י' היה ביום עשרה בטבת בעצם היום, וגם המכירה היה באותו יום [וכמ"ש לקמן] ממילא זה היום יום בכייה ביותר על מיתת צדיקים, וזה מה שהחתם סופר קונן כל שנה על פטירת צדיקים ביום עשרה בטבת, ויום זה מסוגל לבכות ולהתפלל לעילוי נשמת הצדיקים והקדושים.

בכייט יוסף והשבטים, ובכייט בשבת

ואם ניתנה רשות לדרוש יש להוסיף בזה דברים, דהנה החת"ס הקשה איך בכה יוסף הרי שמר את השבת, ואמרו חז"ל [בר"ר צ"ב, ד] וטבוח טבח והכן ערב שבת היה, וראה במפ' המדרש עץ יוסף ומהרו"ו, ומבואר דהסעודה עם האחים היה בע"ש, ובבוקר ביום השבת שולחו, והתגלות היה ביום השבת ואיך בכה יוסף הצדיק בשבת [והובא בדעת זקנים פרשת פנחס, שבזכות ששמר יוסף את השבת, דחה קרבן יחיד של בן בנו אפרים את השבת]³⁰⁴.

³⁰³ וברש"י במדבר [ג' מ"ו] שכל ענין החמשת סלעים בפידיון הבן הוא מחמת חטא מכירת יוסף הצדיק, וראה בסידור יעב"ץ מ"ש בזה בעניני פדיון הבן.

³⁰⁴ והגרנצ"ל שליט"א הוסיף דלמה זכה אפרים ולא מנשה, דבפרק מ"ד פסוק א' מבואר דיוסף שלח את מנשה (כמ"ש בת"י שם) לרדוף אחר השבטים, וממילא הוא לא שמר את השבת, ולכן לא זכה שקרבנו ידחה

וצ"ל דמה שהלכו השבטים חוץ לתחום, היה מכיון שהרעב היה חזק בארץ [וראה רש"י פרק מב' פסוק א' "למה תהיו כחוששים ברעב] והיה חשש פיקו"נ, ועיין בחנוכת התורה מ"ש בזה, וכן יש להק' לפי'ד החת"ס שהיה בשבת, איך קרעו שמלותם בשבת.

אמנם י"ל שס"ל להחת"ס כמ"ש בפי' עץ יוסף על המדרש, שמה ששלח יוסף את אחיו בשבת, כי השבטים לא שמרו עדיין את השבת (אולי כוונתו בחו"ל, והחידוש שיוסף שמר בחו"ל, ועיין בד' הרמב"ן הידועים בראשית כו, ה³⁰⁵ שהאבות שמרו תורה רק באר"י, ויוסף ששמר את השבת לפי שהוא עדות על חידוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת בריאת העולם להוציא מלבם כוונת ע"ז וכו' עיי"ש, וא"כ אולי י"ל שהשבטים אז לא שמרו את השבת כי לא היה להם הסיבה ששלמד את בניהם וכו' כי הרי חסו אז בצילו של יעקב ורק יוסף שמר את השבת, וממילא מיושב מה שהלכו, וכן מה שקרעו שמלותם.

ויש להוסיף שאולי י"ל שהם באמת כן שמרו את השבת, אבל במקום שהיה צורך לא שמרו, ועל דרך האור החיים הקדוש בפרשת ויחי (פרק מ"ט פסוק ג) שהאבות שמרו את התורה, מלבד במקום שראו תועלת בדבר עיי"ש ואכמ"ל בסוגיא זו.

והנה מה שלא הקשה החת"ס מויתן את קולו בבכי, אולי י"ל שיש לדייק ויתן את קולו בבכי שלא בכה רק היה קול בכי וזה מותר בשבת, וראה בתפארת יונתן שביאר שמה שכ' ויתן קולו בבכי, ונשמע בית פרעה, שחשש יוסף שהמצרים יחשבו שראה עשרה אנשים אנשי צורה, ולכן הוא אומר שהם אחיו ואין זה אמת, ולכן רצה שהמצרים יאמינו לו, ולפי"ז אולי זה לא היה בכי של צער, וכן מה שכ' וינשק לכל אחיו ויבך עליהם, פי' באורחה"ק שהבכיה היה מראה על האחוה והכירו במידת טובו עיי"ש (ובת"י כ' שבכה על שישתעבדו בין האומות) וא"כ זה בכיה של דביקות, התחברות של השבטי י' שזה מותר בשבת, כמ"ש הט"ז באו"ח סי' רפ"ח ס"ק ב' שרע"ק בכה כשאמר שיר השירים, בודעו עד היכן הדברים מגיעים, בכיה של דביקות.

ותירץ החת"ס בדרשות ובחי' עה"ת במה אופנים, או שמכיון ששפך חמתו על עצים ואבנים ולא על עם ישראל, א"כ הוי שמחה וכמו מזמור לאסף, ולא היה בכי של צער, ואפ' להוסיף לזה מ"ש לעיל מהחת"ס שביהמ"ק נקרא צואר ויבך על צואריו, וא"כ זה גופא הסיבה שהיה אפשרות שישפוך חמתו על עצים, כי אם היה הקב"ה גופא בתוכנו ח"ו היה כליה, וכמו שמבואר בפרשת כי תשא.

ועוד תירץ, שי"ל שלא בכו על צרת החורבן אלא השיגו ברוח הקודש כל מה שיעבור על ישראל בחורבנות וגליות אלו, ויעמדו בנסיונם עד שלעתיד לבוא יחזור ויבנה בב"א, ומחמת דביקות ושמחה בכו כמ"ש הט"ז או"ח (סימן רפ"ח) שבכה"ג מותר לבכות בשבת, וראה שם ד' בדרשות עמ' צ"ב.

³⁰⁵ וראה בחת"ס סי' ר"ח מה שביאר לפי"ד הרמב"ן את הדעת זקנים הנ"ל.

ועוד תירץ החת"ס (דף צ"ט) בדרשות ובחי', שמכאן ראייה לשיטת הראשונים, שאם היה חל י' טבת בשבת היו צמים בו עכ"ד.

והנה שיטה זו היא שיטת האבודרהם שהביאו הבית יוסף בסי' תק"נ, שמפני שנאמר בו (יחזקאל כד, ב) בעצם היום הזה לכן הוא כמו יום הכיפורים ודוחה שבת, והבית יוסף שם כ' לא ידעתי מנין לו, ובשכנה"ג וא"ר תק"נ סק"ג הביאו מתיקון ישכר (דף כ"ח) שהביא שכן מבואר בתשובות הגאונים, והאור שמח בהלכות תעניות הביא ראייה לד' מגמ' בעירובין דף מ' עיי"ש.

ואכן בלוח שלנו עשרה בטבת לא יכול לחול בשבת [וכבר הביאו שמרש"י מגילה דף ה' משמע שחולק ע"ז, ראה שו"ת שו"מ ח"ג סי' קע"ט, וכן מדברי הרמב"ם בהל' תעניות פ"ה ה"ה משמע דלא כאבודרהם והדברים עתיקין.³⁰⁶

ויל"ע לדברי האבודרהם מה יעשו בשבת עם תפילת עננו, דבשו"ע ובמ"ב מבואר לגבי תענית חלום שהיחיד יאמרו לפני יהיו לרצון, אמנם בשו"ע הרב סי' רפ"ח סעיף ט' כ' "שבציבור אסור לבקש רחמים על המאורע כל שאין שם סכנת היום, וכן אם יש בעיר עשרה שמתענים תענית חלום לא יעשו עצמן צבור לחזור אחר אחד מהם שיתפלל תפלת המנחה בקול רם ולומר ענינו בציבור" עכ"ד, ובכה"ג בי' בטבת בשבת לד' האבודרהם יל"ע אם יאמרו בכה"ג עננו בציבור.

והנה לאיזה צורך הביא הב"י דברי האבודרהם, הרי ממילא אינו יכול לחול עשרה בטבת בשבת (ובוודאי דאין הכוונה לדעת מתי יהיה יו"ט כשיבוא הגואל בב"א) וצ"ל כמו שהבינו האחרונים [השו"מ הנ"ל, וכן היער"ד בכ"מ, והחת"ס בהרבה מקומות, והבני יששכר ולקמן נביא שגם הגר"ח יסבור כן] בד' האבודרהם שרואים מזה את החומרא הנוראה של עשרה בטבת שהיו צמים בשבת, אפי' יותר מת"ב שאין צמים בשבת, ולכן יש להחמיר בו בדברים מסויימים יותר מתעניות ציבור, וכן נקט אאזמו"ר הגרש"ז זי"ע לגבי שבע ברכות בליל צום שמן הראוי לא לעשות, או עכ"פ למעט ממה שרגילים לעשות, וביותר בליל עשרה בטבת !! בגלל שחמור יותר וכד' האבודרהם, וראה בהליכות שלמה תענית פרק י"ג סעיף א'.

וראה בס' מנהגי חת"ס שהביא שמנהג היראים בפרשבורג היה, שבעשרה בטבת צמו מעל"ע.

³⁰⁶ ולא הבנתי כל הצורך, הרי בזה שאנו רואין שלעולם אין עשרה בטבת יוחל לחול בשבת, מוכח בהדיא כהאבודרהם.

הדין בכל שנה בעשרה בטבת

והנה אדוננו החתם סופר [נדפס בתורת משה ז' אדר] כתב לפרש דברי האבודרהם בדברים מופלאים וז"ל כי באותו יום שסמך מלך בבל למטה על ירושלם כמו"כ ישבו בית דין של מעלה, אלו מיימינים ואלו משמאילים, עד שגברו משמאילים ונחרב הבית, והנה אין לך שנה שאין קללתה מרובה מחברתה, וכל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב, נמצא שבכל שנה ושנה מתחדש חורבן חדש, וזהו בכל פעם שמגיע יום של עשרה בטבת, שהתחיל אז משפט החורבן, כמו"כ בכל דור ודור יושבין בית דין של מעלה וגוזרין החורבן של כל שנה ושנה, ודבר זה מרומז בס' הקרניים, וידוע שעל כל צרה שעברה כמו יאר צהייט אין אנו מתענין בשבת, אבל תענית חלום מותר להתענות בשבת דעונג הוא לו שהוא מבטל צרה העתידה ולכן ס"ל לאבודרהם שאם חל עשרה בטבת בשבת, מתענים בשבת עכדה"ק.

ויש להוסיף מה שכתב [החת"ס] בשו"ת באו"ח בסי' קס"ח בד"ה ובדוחק, "כי תענית חלום צריך להיות ביומו דווקא, אפילו בשבת דסגולה היא !! ביום התחלת הגזירה שנגזרה מתבטלת בנקל ע"י תענית וכו', מ"מ התחלת השתלשלות היה ע"י באותו היום שהראוהו, ואז לבטל ע"י תענית ושוב אין ליום אחר שייכות בזה" עכ"ד.

וראה בשו"ת חת"ס (סי' ר"ח) שהאריך שכל ענין התעניות הוא משום תשובה ולא משום אבילות עיי"ש, ודלא כהתוי"ט במגילה שכ' שהוא משום אבילות ודו"ק היטיב.

והנה יש להוסיף מה שכתב במדרש תנחומא פרשת תזריע (סי' ט) וז"ל "ועוד טובה גדולה עשה עם ישראל, כיצד שבעשרה בטבת היו ראויין ישראל לגלות מירושלם שכן הוא אומר בן אדם כתוב לך את שם היום בעצם היום וגו' מה עשה הקב"ה אמר אם יוצאין עכשיו בצינה הם מתים, מה עשה המתין להם והגלה אותם בקיץ [וכ"ה במדרש איכה פרשה א' פסקא מב', שראויין היו לגלות בטבת]. ובמס' ר"ה דף לא אמר רבי יוחנן "ששה חדשים נתעכבה השכינה במדבר שמא יחזרו בתשובה כיון שלא חזרו אמר תיפח עצמותן" וכ' במהרש"א שם הני ששה חודשים לא איתפרש בשום מקום מאי נינהו ונ"ל שמעשרה בטבת שסמך מלך בבל ששה חודשים עד ט' תמוז שהובקעה עיר חיכה הקב"ה שמא יחזרו בתשובה, וכשלא חזרו, עלתה השכינה עיי"ש באריכות.

ולמדים אנו, שבעצם ב' בטבת היה היום של החורבן בית המקדש, רק הקב"ה חיכה כי ריחם על עם ישראל שלא ילכו בקור צינה כד' המדרש, או כמהרש"א, ומוכן היטיב מה שכתב החת"ס שבעשרה בטבת כל שנה ושנה הקב"ה דן על החורבן של אותו השנה.

והנה הבאנו שהחת"ס כתב שמזה שיוסף בכה על חורבן בית המקדש, מוכח כהאבודרהם רק הק' מאי אולמיה מט' באב שאינו דוחה עונג שבת, ולד' החת"ס הנ"ל בדרשות בז' אדר מובן היטיב שכיון שיוסף ובנימין בכו על החורבן שהולך להיות על בית המקדש שסופו להיחרב כד' חז"ל, א"כ לכן היה מותר להם לבכות בשבת דהוי כתענית חלום.

ההתגלות של יוסף הצדיק היה בעשרה בטבת

וביותר י"ל [והערני לזה גם הגרי"ג שליט"א] על פי מה שכ' בס' פני ארי זוטא³⁰⁷, שממצריים עד אר"י היה ארבע מאות פרסה, ומהלך אדם בינוני הוא עשר פרסאות ביום וא"כ יוצא שממצרים עד אר"י ולשוב למצרים היה שמונים יום [והביא שם דברי הגמ' בכתובות דף קי"א שמצרים ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה, ויש גם להביא את המדרש בפרשת ויגש שיהודה שאג ארבע מאות פרסה עד אר"י ששמע חושים בן דן] וא"כ הרי במכילתא שמות פרשת בא פרשה י"ח מובא שיעקב אבינו הגיע למצרים בט"ו ניסן ויסעו בני ישראל מרעמסס ביום שירדו למצרים בו ביום עלו" וא"כ בלי הליכה בשבתות יוצא שמונים יום קודם, יום עשרה בטבת ממש, ויוצא שהפרשה שלנו של התגלות יוסף עם השבטי י' והבכיה היה בעשרה בטבת ממש בשבת³⁰⁸.

ויצויין שבס' הנ"ל כתב חשבון שהיה בחנוכה ויעקב ירד למצרים בראש חודש ניסן, אבל נעלם ממנו שבמכילתא מבואר בהדיא שיעקב ירד למצרים בט"ו ניסן, וא"כ לא היה בכ"ה כסלו, רק ט"ו ימים אחר כן בעשרה בטבת.

ואף שהוא קצת בדרך החידוד, דהרי יש לדחות שהלכו בעגלות ולא לקח שמונים יום, מ"מ זו ביש בידנו שעכ"פ כשבאו למצרים הלכו ברגל, דהרי נשאו את יעקב אבינו בכתף ולא בעגלה וכמ"ש בדעת זקנים בפרק מ"ה פסוק י"ט עה"פ "עגלות לטפכם ולנשיכם ונשאתם את אביכם

³⁰⁷ נדפס לפני שלוש מאות שנה, בהסכמת החק יעקב והגר"ד אופנהיים מפרנקפורט הגר"א ברוידא ועוד רבים.

³⁰⁸ ובדרך צחות אפ"ל, שלפי"ז מובן למה כשנפגש עם השבטים לא שתו לכבוד ההתגלות, רק אם נימא דהיה בעשרה בטבת והם בכו וכד' החת"ס שמכאן ראייה לאבודרהם, א"כ צמו עד הלילה (ודעת לנבון נקל שהיום קא גרים ומגלגלין חובה ליום חייב כידוע אף שלא קרה המאורע עדיין וכמ"ש לקמן) ורק לקחו צידה לדרך לסוף היום.

ובאתם "וישאו בני ישראל את יעקב אביהם ואת טפיהם ואת נשיהם בעגלות" שהעגלות היו לטפם ולנשים, ונשאו את יעקב על כתפותם עיי"ש³⁰⁹.

ואדמו"ח שליט"א ביאר שאת יעקב אבינו נשאו על הכתף כמו שנושאים את הארון, וכמו ש'רש"י בפרשת ויחי פרק נ' פסוק י"ג שנשאו יעקב כדרך הארון עיי"ש, דיעקב היה לו קדושת ארון, נסתמו עיניהם ולבן של ישראל כד' רש"י בתחילת פ' ויחי, ועל המקדש נ' והיו עיני ולבי שם כל הימים, ובארון הרי כתיב בכתף ישאו, ואולי גם לארץ ישראל לא הלכו בעגלות, רק בחזרתם עם העגלות.

והרמ"ג שליט"א העיר דלפי המהרי"ל דיסקין עה"ת שביאר שיעקב לא רצה להשתמש בעגלות עד ששמע מהקב"ה שיש לו רשות לרדת מצרימה, י"ל שגם השבטים לא השתמשו בעגלות מהאי טעמא, וממילא מובן החשבון של שמונים יום (בצירוף הדעת זקנים הנ"ל) וגם ברמב"ן פרשת מקץ מ' שהמרחק ממצרים לאר"י הרבה פחות, וע' פנים לתורה, וכתבנו הדברים לפימ"ש בפני ארי הנ"ל.

ואם כנים הדברים יאירו לנו אור גנוז בד' רבותינו, במדרש תנחומא שהבאנו שראויים היו ישראל לגלות ולהיחרב בית מקדשנו בעשרה בטבת כי כתוב בעצם היום הזה וגו', והק' הכהן מלובלין זי"ע בפרי צדיק פסח (אות כ"ב) שלמדרש הזה אין שום פירוש, מה ראייה מביא ממ"ש "כתב לך" שהיו ראויים לגלות, והא בפסוק מפורש סמך מלך בבל וזה היה בעשרה בטבת, אך ראיית התנחומא ממה שהזכיר לשון עצם היום הזה, שפי' זריחת אור ראשון שנקרא יום סתם, וזה היה רק בת"ב, שאז תיכף נולד משיח וכו' ולמה נאמר עצם היום על עשרה בטבת מוכח שהיו ראויים לגלות עיי"ש. אבל לא נתבאר כ"כ מה היה הזריחה בעשרה בטבת.

אבל אם כנים הדברים וכמ"ש, יוצא שההתגלות וההתחברות של יוסף הצדיק והשבטים, עץ יוסף ועץ יהודה, והיו לאחדים, היה ביום זה גופא, וזה לידת הגאולה.

ובבית ישי דרשות (סי' ל) כתב לחדש שמכירת יוסף היה בעשרה בטבת, חודש טבת מזלו גדי, שזה מסמל חטא המכירה עיי"ש. ויש לציין למה שכתב ביערות דבש (ח"ב דרוש י"ב) "שהגזירה על קין להיות נע ונד להתם עוון ולכלות פשע, היה בעשרה בטבת וכו' והיה מוכן לכך מששת ימי בראשית מיום גזירת קין, וכן שמור לדורות" ובהפטרה של פרשת השבוע "ויגש" כתב בתפארת יונתן (להרבי ר' יונתן זי"ע) דברים נפלאים לקשר בין מכירת יוסף למעשה דקין והבל עיי"ש] ולד' התיקון כמעט נשלם ביום זה.

³⁰⁹ וש"ב ראב"ם הראני לדברי הגמ' בחולין ק"א ע"ב דבר נפלא שמהפסוק הזה נהיו שם של בני ישראל! עיי"ש, וראה בחי' חת"ס שם וכע"ז במהרי"ל דיסקין עה"ת מ"ש ודו"ק וראה בשלה"ק ח"ג (עמ' קו) מה שכתב שבגיד הנשה מרומזים כל הצומות ודו"ק

ועוד יש להוסיף ד' המדרש רבה בסוף פרשת מקץ שהשבטים גרמו לאביהם לקרוע שמלותיו במכירת יוסף, לכן ויקרעו שמלותם, ועוד מבואר שאמרו לבנימין גנב בן גנב אמר להם "גברא דיוסף יש כאן, שעירים יש כאן, אחים שמכרו אחיהם" ולד' כל זה היה בעשרה בטבת! ותיקון על המכירה ודו"ק. וגם בחת"ס הנ"ל (בעמ צט') כ' שמפסוק זה ויבך על צואריו מוכח כהאבודרהם רק הק' מאי אולמיה מת"ב, וכ' ש"התחלת הצרה היא יותר רעה מגומרה כי אז תצמח הישועה עי"ש, ולד' ביום זה נצמח הישועה אני יוסף.

ובס' החיים [לאחי המהר"ל] כ' שיש י' בתשרי, וי' בניסן ימים טובים, וי' בטבת, וי' באב ימים לא טובים, וכן ביערות דבש (ח"א דרוש ב) האריך שלעולם אחר חצי היום השמש למערב נוטה ונטו צללי ערב וכבר החל יום הבא, ולכן חורבן ביהמ"ק היה ב' אבל בתשיעי נטו צללי ערב, וכן תמיד ט' וי' תשרי כאילו התענה תשיעי ועשירי, וכן בט' בטבת אירע הצרה הגדולה עם י' טבת שיום ההוא קשה לישראל יותר מחורבן הבית שאינו דוחה שבת עי"ש שכ' שארבע תקופות בשנה מכוונים הם ט' וי' תשרי לטובה, וט' וי' טבת לרעה, וי' ניסן הגאולה יום ישועה לישראל כנודע משבת הגדול ואחריו ט' וי' תמוז הובקעה העיר עכ"ד היערות דבש שם

וראה בערוך השולחן בסי' תקמ"ט סעיף ב' שכ' דבעשרה בטבת, בעצם היום היה כחצות היום! עי"ש, וזה מקביל לחצות של הגאולה.

ויש להוסיף שלפי דברי הרמ"א שהבאנו לעיל שבט' בטבת התענית ע"ש לקחת אסתר לאחשורוש, אבל גם נצמח מזה ישועה, דריוש בן אסתר שבנה ביהמ"ק, יהפוך ה' לששון ולשמחה.

ויש להוסיף שלפי החת"ס בדרשות (עמוד צ"ד) שכ' שיעקב אבינו נקבר בעשרה בטבת [ודלא כמ"ש החת"ס גופיה במק"א שנקבר בחנוכה] א"כ עשיו נהרג ביום זה כד' הגמ' בסוטה י"ג, וזה צמיחת הגאולה והרמז שיהפך מששון לשמחה, יעקב אבינו לא מת, וכח הרע מתבטל, ובגמ' שם מבואר שחוששים בן דן הרג את עשיו, ובמדרש בפרשה מבואר שחוששים בן דן שמע השאגות של יהודה ממצרים בדרך נס, וקפץ למצרים, ושאג עם יהודה מה שהביא להתגלות יוסף, והכול בעשרה בטבת!!

ויש לדייק שבסליחות של שבעה עשר בתמוז מסיימת הסליחה "ושבעה עשר בתמוז הפך לנו ליום ישועה ונחמה", ואילו בסליחות של עשרה בטבת מסיימין "תהפוך לרווחה את צום החמישי. לששון ולשמחה צום הרביעי וצום העשירי", ומדויק שבעשרה בטבת מזכירין ההפיכות של כל הצומות לששון.

והבאור בזה כי עשרה בטבת הוא השורש של כל החורבן, וביותר שקודם מזכירים צום החמישי ואחר כך צום הרביעי והעשירי, ולכאורה הרי אנחנו בסליחות של עשרה בטבת ולמה לא מזכירים בראשונה עשרה בטבת (והסדר בפסוק בזכריה הראשון צום הרביעי וגו') רק הן הן הדברים בצום העשירי מונח החורבן של צום החמישי וכד' המדרש תנחומא והמרש"א

והחת"ס וכו' ודו"ק [ובעשרה בטבת מונח כל חומר הדין !! בלי המועד, של שפך חמתו על העצים והאבנים, וזה מ"ש אדוננו הגר"א (הבאנו דבריו לעיל) שטבת קשה יותר מתמוז ואב !

והרי"ש שליט"א העיר שעשרה בטבת זה הצום היחידי שאנחנו צמים מבית ראשון, כי הוא השורש, ובבית שני הרי חסרו חמשה דברים, וראה בדרשות חת"ס עמ' ק"ב מ"ש ע"ז.

והנה החת"ס כתב בכ"מ בדרשות, שהיום שבו סמך מלך בבל על ירושלים היה שבת [וכ"כ ביער"ד בחלק ב' דרשה י"ב שזה היה בשבת] כי בעוון חילול שבת וכמבואר בס' ירמיה (י"ז, כ"ז) שכלל ישראל חילול את השבת, היה בטוח שילכוד את ירושלם, כי כשם שהמענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים כמ"ש במס' שבת קי"ח, כך המחלל שבת נותנים מצרים ומצירים בלי נחלה עיי"ש.

ולפי מ"ש גם בכי יוסף היה בשבת וכד' החת"ס לעיל, ובעשרה בטבת וכמ"ש לעיל, ובכה יוסף כי לפי המבואר בשפ"א שהיה חסר מעט לתיקון השלם והוא נתגלה לאחיו קודם הזמן, לכן הוא בכה שזה יום הדין של החורבן והרגיש שלא נשלם התיקון ומחמת כן היו חורבנות הבית, אוי לנו מיום הדין ! אוי לנו מיום התוכחה !

ובמק"א (דרוש תקע"ד) כתב החת"ס, כי כשם שמבואר בחז"ל בסוף תענית דמראש חודש עד ת"ב נוהג אבילות, דמיום שהתחיל החודש מיד מתחיל רוע המזל, ה"ה בכל הד' צומות מראש חודש טבת עד אחר התענית, יש למעט בשמחה וכן מראש חודש תמוז עד י"ז, ומר"ח אב עד התענית, ומר"ח תשרי עד ג' (צריך להבין מה הכוונה למעט בשמחה בר"ה) צרף את כל הימים עולה ל"ט כנגד ל"ט מלאכות האסורות בשבת, והם עברו ונענשו עיי"ש³¹⁰.

ומ"ש מראש חודש תמוז עד י"ז, אפ' לציין לד' הגמ' בפסחים דף קיא' שלא לילך בימים אלו יחידי משום ששולט בהם קטב מרירי עיי"ש והובא להלכה בביה"ל סי' תקנ"א ד"ה צריך וז"ל ולפי מה שמבואר בפסחים קיא' יותר יש להיזהר [שלא לילך יחידי] מחד בתמוז עד שיתסר דבוודאי שכיחי עכ"ל.

ובדעת תורה להמהרש"ם בס' תקנ"א הביא עמ"ש בשו"ע דהאי מאן דאית ליה דינא בהדי כותי לישתמיט מיניה דהמ"א כ' כל החודש, והקרבן נתנאל הוכיח עד ת"ב, ואח"כ מציין המהרש"ם את הזוה"ק ותצפנהו שלושה חודשים תמוז, אב, וטבת עכ"ד.

ונכדו הגרש"מ זל"ה לא הבין כ"כ כוונתו, במה דציין להזוהר האם כוונתו להקשות שכל החודש והרי זו לא שמענו, ולא ירד לסוף דעתו עיי"ש, ולפי החת"ס הדברים מבוארים היטיב שבג' חודשים הללו יש ימים לא טובים עד י' בטבת, ועד י"ז, ועד ת"ב וכמ"ש.

³¹⁰ ומדברי החת"ס אפשר להביא סמך למנהג (קארלין ועוד) שאין מקדשין הלבנה עד אחר י' בטבת.

ויעזור השי"ת שיהפוך לנו ח' וט' וי' לששון ולשמחה וכמו שמתבאר מד' השו"ע בסי' תק"פ ובבאור הגר"א שם שכל הימים שמוזכרים שם יהפכו לששון ולשמחה, ובמיוחד צום העשירי ש"הבעצם היום" יהיה לששון ושמחה³¹¹. ואאמו"ר שליט"א הערני שכל המקור שהם נקראים צומות, הם מהפסוק הנ"ל שזה מוזכר לטובה, יהפוך לששון ולשמחה, כי מפי עליון לא תצא הרעות והכול הוא לטובה, אודך ה' כי אנפת בי, ויגיענו ה' למועדים ורגלים אחרים.

והיה מרגלא בפומיה דאאזמו"ר מרן הגרש"ז זי"ע לומר בליל הסדר בשם המגיד מקאז'ניץ זי"ע בברכת אשר גאלנו "כן יגיעני ה' למועדים ולרגלים אחרים" שנתחבטו המפ' מה הם מועדים, ומה הם רגלים אחרים, ופי' המגיד זי"ע שהכוונה לצום הרביעי והחמישי וגו' שיהפכו לששון ולשמחה, ובחת"ס מבואר שהם יהיו ימים אסורים במלאכה, וכ"מ בשו"ת תשובה מאהבה ח"ב סי' רע"ג לסי' תק"פ "שיהיה כמו חוה"מ"³¹² במהרה בימינו אמן.

³¹¹ וידוע מנהג חסידים שבכל מוצאי צום שתו לחיים, זכר ליו"ט שיהיה בהפוך ה' אותם לששון ולשמחה.

³¹² וראה בטורי אבן ר"ה דף י"ח ע"ב שמבואר בהדיא בדבריו שאין איסור מלאכה בצומות שנהפכו לששון ולשמחה עיי"ש.